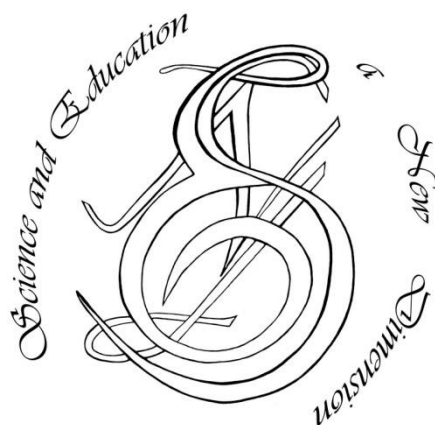

SCIENCE AND EDUCATION A NEW DIMENSION

PHILOLOGY

Филология

p-ISSN 2308-5258

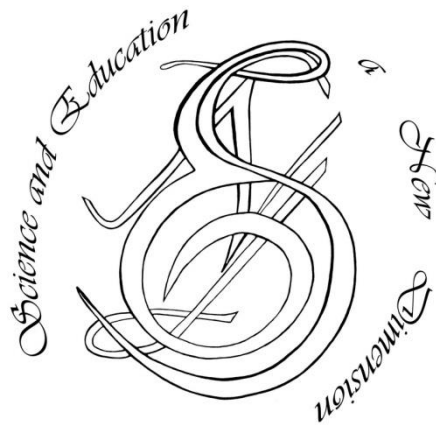
e-ISSN 2308-1996

VIII(68), Issue 226, 2020 Apr.

SCIENCE AND EDUCATION A NEW DIMENSION

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2020-226VIII68>

Philology

Editorial board

Editor-in-chief: Dr. Xénia Vámos

Honorary Senior Editor:

Jenő Barkáts, Dr. habil. Nina Tarasenkova, Dr. habil.

Andriy Myachykov, PhD in Psychology, Senior Lecturer, Department of Psychology, Faculty of Health and Life Sciences, Northumbria University, Northumberland Building, Newcastle upon Tyne, United Kingdom

Edvard Ayvazyan, Doctor of Science in Pedagogy, National Institute of Education, Yerevan, Armenia

Ferenc Ihász, PhD in Sport Science, Apáczai Csere János Faculty of the University of West Hungary

Ireneusz Pyrzyk, Doctor of Science in Pedagogy, Dean of Faculty of Pedagogical Sciences, University of Humanities and Economics in Wrocław, Poland

Irina Malova, Doctor of Science in Pedagogy, Head of Department of methodology of teaching mathematics and information technology, Bryansk State University named after Academician IG Petrovskii, Russia

Irina S. Shevchenko, Doctor of Science in Philology, Department of ESP and Translation, V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine
Department of Psychology, Faculty of Health and Life Sciences, Northumbria University, Northumberland Building, Newcastle upon Tyne, United Kingdom

Kosta Garow, PhD in Pedagogy, associated professor, Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Bulgaria

László Kótis, PhD in Physics, Research Centre for Natural Sciences, Hungary, Budapest

Larysa Klymanska, Doctor of Political Sciences, associated professor, Head of the Department of Sociology and Social Work, Lviv Polytechnic National University, Ukraine

Liudmyla Sokurianska, Doctor of Science in Sociology, Prof. habil., Head of Department of Sociology, V.N. Karazin Kharkiv National University

Marian Wloshinski, Doctor of Science in Pedagogy, Faculty of Pedagogical Sciences, University of Humanities and Economics in Wrocław, Poland

Melinda Nagy, PhD in Biology, associated professor, Department of Biology, J. Selye University in Komarno, Slovakia

Alexander Perekhrest, Doctor of Science in History, Prof. habil., Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Nikolai N. Boldyrev, Doctor of Science in Philology, Professor and Vice-Rector in Science, G.R. Derzhavin State University in Tambov, Russia

Oleksii Marchenko, Doctor of Science in Philosophy, Head of the Department of Philosophy and Religious Studies, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Olga Sannikova, Doctor of Science in Psychology, professor, Head of the department of general and differential psychology, South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky, Odessa, Ukraine

Oleg Melnikov, Doctor of Science in Pedagogy, Belarusian State University, Belarus

Perekhrest Alexander, Doctor of Science in History, Prof. habil., Bohdan Khmelnytsky National University in Cherkasy, Ukraine

Riskeldy Turgunbayev, CSc in Physics and Mathematics, associated professor, head of the Department of Mathematical Analysis, Dean of the Faculty of Physics and Mathematics of the Tashkent State Pedagogical University, Uzbekistan

Roza Uteeva, Doctor of Science in Pedagogy, Head of the Department of Algebra and Geometry, Togliatti State University, Russia

Seda K. Gasparyan, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology, Professor and Chair, Yerevan State University, Armenia

Sokuriaynska Liudmyla, Doctor of sociological science. Prof. Head of Department of Sociology. V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

Svitlana A. Zhabotynska, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology of Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Tatyana Prokhorova, Doctor of Science in Pedagogy, Professor of Psychology, Department chair of pedagogics and subject technologies, Astrakhan state university, Russia

Tetiana Hranchak, Doctor of Science Social Communication, Head of department of political analysis of the Vernadsky National Library of Ukraine

Valentina Orlova, Doctor of Science in Economics, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ukraine

Vasil Milloushev, Doctor of Science in Pedagogy, professor of Department of Mathematics and Informatics, Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Plovdiv, Bulgaria

Veselin Kostov Vasilev, Doctor of Psychology, Professor and Head of the department of Psychology Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Bulgaria

Vladimir I. Karasik, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology, Professor and Chair, Volgograd State Pedagogical University, Russia

Volodimir Lizogub, Doctor of Science in Biology, Head of the department of anatomy and physiology of humans and animals, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Zinaida A. Kharitonchik, Doctor of Science in Philology, Department of General Linguistics, Minsk State Linguistic University, Belarus

Zoltán Poór, CSc in Language Pedagogy, Head of Institute of Pedagogy, Apáczai Csere János Faculty of the University of West Hungary

Managing editor:

Barkáts N.

© EDITOR AND AUTHORS OF INDIVIDUAL ARTICLES

The journal is published by the support of Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe

BUDAPEST, 2015

Statement:

By submitting a manuscript to this journal, each author explicitly confirms that the manuscript meets the highest ethical standards for authors and co-authors. Each author acknowledges that fabrication of data is an egregious departure from the expected norms of scientific conduct, as is the selective reporting of data with the intent to mislead or deceive, as well as the theft of data or research results from others. By acknowledging these facts, each author takes personal responsibility for the accuracy, credibility and authenticity of research results described in their manuscripts. All the articles are published in author's edition.

THE JOURNAL IS LISTED AND INDEXED IN:

INDEX COPERNICUS: ICV 2014: 70.95; ICV 2015: 80.87; ICV 2016: 73.35; ICV 2018: 90.25;
ICV 2019: 89.50

GOOGLE SCHOLAR

CROSSREF (DOI prefix:10.31174)

ULRICHS WEB GLOBAL SERIALS DIRECTORY

UNION OF INTERNATIONAL ASSOCIATIONS YEARBOOK

SCRIBD

ACADEMIA.EDU

CONTENT

Метафора як тригер імплікатури в дискурсі німецькомовної фольклорної бувальщини <i>К. В. Бучіна</i>	7
Концептуальна метафора “БРИТАНСЬКА ІНДІЯ Є ЛЮДИНА” у мовній картині світу англо-індійців <i>В. М. Дроботун</i>	10
Когнітивно-нарративний підхід до аналізу міфопоетичного простору сучасних австралійських прозових текстів (на матеріалі роману Джульєт Марільєр “Daughter of the Forest”) <i>А. І. Горщикова</i>	15
Образ Т. Г. Шевченка в дискурсі Революції гідності: антиколоніальний та постколоніальний аспекти <i>Н. П. Ковтонюк</i>	19
Idioms in the works of G. Chaucer and W. Shakespeare as signatures of social environment <i>Р. Ү. Критсберг</i>	23
Реальні факти і художні візії у п’єсах В. Винниченка та Є. Шанявського <i>Г. Г. Кузнєцова</i>	27
Структурно-семантичні та лінгвокогнітивні особливості німецькомовних парламентських промов канцлерки Ангели Меркель <i>Н. М. Марченко, О. Г. Савчук</i>	30
Інтонаційні засоби увиразнення військово-конфліктної риторики президентів Сполучених Штатів <i>В. І. Савчук</i>	34
Жанрово-стильова парадигма епістолярної публіцистики Вінстона Черчилля <i>О. Б. Семенюк</i>	38
An attempt at an ideological and aesthetic compromise in the satirical story «Automat» by K. Gordienko <i>Т. Шарова</i>	42
Means used to express incentive in agitation-political discourse <i>С. В. Шыло</i>	45
Конструювання графічних нарративів (коміксів) (на матеріалі графічних текстів циклу Fables) <i>А. О. Цанів</i>	50
Полікомпонентний концепт «Якості та стани людини» в сучасній англійській мові <i>А. М. Удовіченко, С. А. Остапенко, В. М. Зінченко</i>	56
Латинська і грецька мови в термінології математики: функціональний аспект <i>А. М. Варинська, Н. Д. Орлова, Н. М. Корнодудова</i>	61
Semantic Peculiarities of Feminine Derivatives in the Old English Language <i>Н. Yesypenko, O. Soloviova</i>	65

Метафора як тригер імплікатури в дискурсі німецькомовної фольклорної бувальщини

К. В. Бучіна

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Corresponding author. E-mail: puschkarskaja@gmail.com

Paper received 26.04.20; Accepted for publication 06.05.20.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2020-226VIII68-01>

Анотація. У статті на основі когнітивно-прагматичного підходу до вивчення метафори та з опертям на теорію імплікатур Г.П. Грайса розглядаються чотири моделі вираження складових метафори (концепт-джерело, концепт-ціль і конектор), які можуть бути виражені у висловленні як імпліцитно, так і імпліцитно. Робиться висновок про те, що для дискурсу німецькомовних фольклорних бувальщин характерні складні метафоричні пропозиції, які активуються на ґрунті комплексу когнітивних операцій аналогового мапування.

Ключові слова: бувальщина, імплікатура, метафора, метафорична пропозиція.

В сучасній лінгвістиці використовуються два підходи до вивчення метафор: прагматичний та когнітивний. У випадку використання прагматичного підходу увага дослідника зосереджена на інтенції продуцента метафори. В цій роботі ми вивчаємо процес створення метафоричного смислу, що відрізняється від буквального [6, с. 152; 13; 19]. В рамках когнітивного підходу метафора розглядається як «засіб концептуалізації, засіб сприйняття та вербалізації сприйнятого» [8, с. 6]. З цієї точки зору ми розрізняємо внутрішню діяльність – підготовчу когнітивну обробку концептуальної метафори, та зовнішню – мовне формулювання цієї метафори [16; 17; 18]. Найефективнішим здається поєднати обидва ці підходи: це допоможе проілюструвати інтеграцію когнітивної лінгвістики та лінгвопрагматики.

В роботах Дж. Лакоффа і М. Джонсона виділяються такі різновиди метафори, в залежності від типу організації концептів в метафоричній моделі:

- орієнтаційна метафора — метафора, яка стосується просторових відносин, таких як вгору/вниз, всередині/зовні, до/з, вперед/назад;
- онтологічна – різновид метафори, в якому конкретні речі проєктуються на абстрактні;
- структурна метафора, яка становить радше метафоричну систему, в якій один складний концепт (зазвичай, абстрактний) представляється через інший (як правило, більш конкретний) [18, с.35].

Наведена вище класифікація стосується лише конвенційних, тобто стертих метафор. Їхній імпліцитний аналіз сприймається як експліцитний, тому що він вже конвенціоналізований – ми «живемо» цими метафорами, вони «частково структурують наші буденні поняття і <...> ця структура відображається в мові, яка розуміється нами як буквальна [14, с. 305].

Їм протистоять живі (креативні, творчі, активно-образні, іновативні) метафори, які є результатом творчої діяльності людини [1, с. 9; 8, с. 4; 19, с.105]. Досліджуючи німецькомовну фольклорну бувальщину (далі – НФБ), доцільно зосередитися на живих метафорах, оскільки вони більш експресивні, ніж стерті, і створюють більш значущий ефект на реципієнта тексту.

Л.Р. Безугла та І.О. Романченко пропонують розглядати метафору з точки зору когнітивно-прагматичного підходу «не як мовну техніку, а як мисленнево-діяльний феномен» [2, с. 112]. На цій підставі вивчається створення нової ментальної одиниці, відмінної від вихідної, – метафоричної пропозиції. Ця одиниця формується на

рівні когнітивної діяльності, а реалізується на рівні мовленнєвої, в межах мовленнєвого акту.

Дослідники стверджують, що у свідомості мовця (або, у випадку НФБ, колективного адресанта) відбувається співвіднесення двох концептів за певною ознакою у вигляді метафоричного смислу – елементарної пропозиції, яка будується за схемою актант + предикат. Різні дослідники дають різні назви концепту-цілі, або вихідному концепту, який є центральним у висловленні, та концепту-джерелу – тобто тому концепту, що залучається за аналогією для створення метафоричного смислу [18, с. 9]. В термінології І. Річардза вони називаються *tenor* та *vehicle* [10, с. 48], а у Блека *principal subject – subsidiary subject* [4, с. 193]. У всіх цих випадках спільна ознака, або конектор, становить споріднену якість, характеристику, яка притаманна порівнюваним концептам. В своєму дослідженні ми використовуємо термінологію Дж. Лакоффа.

Ознака, вербалізована конектором, постачається метафоричному смислу концептом-джерелом. До концепту-цілі вона, на відміну від вихідного, має опосередковане відношення, і саме через удавану нерелевантність є вирішальною під час формування метафоричного смислу. У термінах теорії імплікатур Г.П. Грайса можна говорити про експлуатацію максими релевантності, хоча деякі дослідники, серед яких можна назвати О.В. Падучеву, вважають, що очевидна хибність прямого смислу висловлення дає право припустити експлуатацію максими якості [9, с. 42].

Поєднуючи теорію метафори та теорію імплікатур, Л.Р. Безугла встановлює, що три складові метафори (концепт-джерело, концепт-ціль і конектор) можуть бути виражені у висловленні як імпліцитно, так і імпліцитно, і відповідним чином виокремлює чотири моделі метафоричного смислу — «елементарні пропозиції, які співвідносять у свідомості інтерпретатора тексту два концепти за певною ознакою, котрі демонструють експліцитний та імпліцитний способи» [2, с. 113].

Матеріали та методи. Метою статті є розглянути метафори з точки зору тригерів імплікатур в текстах німецькомовних фольклорних бувальщин і встановити найбільш частотну модель для цього типу дискурсу. Для цього ми використовуватимемо метод прямої вибірки в наявних збірках бувальщин, звертаючи увагу на ті з них, що стосуються в першу чергу основного текстового концепту НАДПІРИРОДНЕ, встановленого нами під час розгляду концептополя як складової фольклорної картини світу [5, с. 17].

Результати дослідження. Розглянемо запропоновані Л.Р. Безуглою моделі на матеріалі НФБ.

Перша модель стосується випадків коли всі три складові виражені експліцитно. В текстах НФБ ця модель виявилась не дуже чисельною, становлячи 5% від всіх виокремлених випадків. Така ситуація пов'язана з прагненням бувальщини до лаконічності. Прикладом слугує фрагмент з метафоричною пропозицією, в якій концептом-ціллю є UNGLÜCK, а джерелом – FRAU, лісник сприймає жінку, яка іде йому назустріч, як своє нещастя, тож нещастя персоніфікується на ґрунті зовнішніх ознак і експліцитного конектора KOMMEN:

(1) *Schließlich kam aber eine alte Frau daher. Bei ihrem Anblick rief der Förster: „Da kommt mein Unglück!“* (+> UNGLÜCK ist wie FRAU, denn es kommt und sieht wie eine Frau aus)

У другій моделі, яка також представлена невеликою кількістю прикладів (3%), концепт-ціль виражено імпліцитно, на відміну від концепту-джерела та конектора. У наступному фрагменті концептом-ціллю виступає надприродна сила WIDMA. Цей концепт не вербалізовано, але він активується у свідомості читача, оскільки зіставляється з морем за ознакою RAUSCHEN та повозкою з тисячами колес за ознакою RASSELN, що ілюструє поважне ставлення з побоюванням до цієї надприродної істоти:

(2) *Sie sah sich auch nicht um, obwohl es hinter ihr rauschte wie das Meer und rasselte wie von tausend Wagenrädern.* (+> HEXE ist wie MEER, denn sie rauscht wie das Meer; HEXE ist wie WAGEN, denn sie rasselt wie ein Wagen mit Tausend Rädern)

Третя метафорична модель, в якій концепт-ціль та концепт-джерело виражені експліцитно, передбачає імпліцитне вираження їхньої спільної ознаки. В наступному фрагменті за допомогою концепту-джерела RAHA ми можемо уявити собі розтерзаний стан тіла відьми, яку було викрито.

(3) *Ihr ganzer Körper war eine einzige Wunde, und niemand wusste woher.* (+> KÖRPER ist wie WUNDE, den er ist zerschunden).

Найпродуктивнішою з точки зору виокремлення метафори як триггеру імплікатури в нашому масиві даних виявилась четверта метафорична модель – з імпліцитно вираженим концептом-джерелом. До неї належать, наприклад, зіставлення надприродних сил із стихіями, у наступному фрагменті експліцитним концептом-ціллю є FRICK (стара відьма Фрік), імпліцитним концептом-джерелом – STURM, експліцитним конектором – TOBEN:

(4) *Da erhob sich plötzlich ein gewaltiges Toben, und gleich darauf kam die alte Frick mit ihren Hunden dahergestellt.* (+> FRICK ist wie STURM, denn sie tobt)

Однією з найпопулярніших метафор є метафора контейнера, роль якого відіграє концепт RAUM. Вона активується на позначення місць, пов'язаних із виходами надприродної сили. Це можна спостерігати, наприклад, у такому фрагменті:

(5) *Nun hörte er, dass das unheimliche Poltern aus dem Berg kam, und der Lichtschein aus einem schmalen Spalt hervordrang.* (+> BERG ist wie RAUM, denn daraus drang der Lichtschein hervor)

Гора зіставляється з приміщенням через спільну ознаку TÜRSPALT (двері, з-під яких через шпальту точиться світло). Завдяки цій метафоричній пропозиції реципієнт бувальщини припускає, що гора є приміщенням, до якого можна увійти.

Частотною в дискурсі НФБ є стерта метафора контейнера, де приміщеннями (або контейнерами) постають людина, серце, чорт, долоня, сон, наприклад:

(6) *Er fuhr aus dem Schlaf und dachte, im Dorf werde Hilfe gebraucht.* (+> SCHLAF ist wie RAUM, denn daraus kann man ausfahren)

(7) *Voller Wut über die verlorene Seele stürzte der Teufel mit fürchterlichem Geheul dem Fisch in den See nach.* (+> TEUFEL ist wie RAUM, denn er kann voll sein)

Останній фрагмент ілюструє складний метафоричний смисл, що є типовим для дискурсу НФБ. Він демонструє декілька концептів, що відіграють роль джерел: +> ДУША ніби ПРЕДМЕТ, тому що її можна загубити; ЛЮТЬ ніби РЕЧОВИНА, тому що може заповнити контейнер.

Велика кількість прикладів ілюструє популярність у дискурсі НФБ метафоричної пропозиції *ДЕЩО є ніби СКАРБ*. Наприклад, у наступному висловленні наявне метафоричне співвіднесення кулі (KUGEL) зі скарбом (SCHATZ):

(8) *Hüte die Kugel, sie bringt dir Glück!* (+> KUGEL ist wie SCHATZ, denn sie bringt Glück. +> Die Gaben sollen gewahrt werden)

Духи налякають реципієнтів, що їхні дарунки треба зберігати. Таке імпліцитне висловлення служить лаконічним спонуканням до правильного спілкування із надприродним, тобто виконує дидактичну функцію.

Частотним концептом-джерелом у дискурсі НФБ є також концепт MENSCH, тобто можна стверджувати про наявність такого стилістичного різновиду метафори, як персоніфікація (лат. *persona* – ‘особа’, *і facio* – ‘роблю’) – перенесення ознак і властивостей людини на неживі предмети і абстрактні поняття [11]. У такий спосіб у свідомості читача активується імпліцитний концепт-джерело MENSCH.

У текстах НФБ, демонструючи не тільки хороші якості людини, оживають, тобто постають як концепти-цілі:

- конкретні предмети, такі як часові вежі, годинники, глуш, туман, вітряки, гроші, річки, замки, міста та ін., наприклад:

(9) *Aber als die Turmuhr vom Kloster die Mitternachtsstunde verkündete, wurden die Pferde unruhig.* (+> TURMUHR ist wie MENSCH, denn sie kann etwas verkünden)

(10) *Er stand in einsamer Wildnis.* (+> WILDNIS ist wie MENSCH, denn sie kann einsam sein)

- абстрактні – небо, звичай, місячне світло, тиша, шум, доля, страх, жах, щастя, чутки, життя, тощо, наприклад:

(11) *Dafür hat ihn aber der Himmel hart gestraft.* (+> HIMMEL ist wie RICHTER, denn er kann jemanden bestrafen)

(12) *Der Mondschein hatte das Mädchen genarrt, es hatte sich umsonst gemüht.* (+> MONDSCHHEIN ist wie MENSCH, denn er kann jemanden narren)

- надприродні сили, такі як дух Пукс, чорт, смерть, наприклад:

(13) *Es musste aber immer eine Arbeit sein, bei der dem Kater <Puks> niemand auf die Finger sehen konnte.* (+> KATER PUKS ist wie MENSCH, denn er hat Finger)

Для виведення метафоричної пропозиції застосовується когнітивна операція *аналогового мапування*, яка полягає у пошуку та опрацюванні онтологічних відповідностей, що містяться в концептуальних сферах джерела й цілі, тобто в проектуванні структур знання, що, за Л.І. Белеховою, містяться у царині джерела на аналогічні структури знання царини мети [3, с. 214; 156 с. 167; 18, с.

211].

За Л.І. Белеховою [3, с. 215], аналогове мапування має три різновиди:

- атрибутивне (перенесення ознак, якостей та властивостей із царини-джерела на царину-ціль);
- ситуативне (перенесення ситуацій і дій із царини-джерела на царину-ціль);
- релятивне (зіставлення концептів на основі схожості їхнього впливу на емоції, стани та почуття людини).

Для дискурсу НФБ найбільш характерними є атрибутивне мапування, яке ілюструють фрагменти (1–3, 6–13). Менш частотним є ситуативне мапування (фрагменти 4 і 5, а також 14, 15):

(14) *Am Dom zu Brandenburg befindet sich über dem Haupteingang ein aus Stein gemeißeltes altes Bild, das einen Fuchs in einer Mönchskutte zeigt. Er predigt zuerst einer Versammlung von Gänsen, und am Ende trägt er eine von ihnen in seinem Rachen davon.* (+> MÖNCH ist wie FUCHS, denn er

predigt und betrügt dabei seine Gemeinde)

(15) *Wenn die Sonne vom höchsten Punkt ihrer Bahn aus dem wolkenlosen Himmel strahlt, betritt die Mittagsfrau die Felder.* (+> HIMMEL ist wie BAHN, denn darauf geht die Sonne)

Висновки. Когнітивний і прагматичний підходи до аналізу метафори, доповнюючи один одного, уможливають дослідження метафори із опертям на теорію імплікатур за чотирма моделями метафоричного смислу, завдяки чому вдається встановити, що для дискурсу НФБ характерні складні метафоричні пропозиції, які активуються на ґрунті комплексу когнітивних операцій аналогового мапування. Типовими метафоричними корелятами у НФБ є MENSCH, RAUM, SCHATZ оскільки вони наявні у матриці ключового текстового концепту НАДПРИРОДНЕ.

Перспективним є встановлення особливостей актуалізації імплікатур у дискурсі НФБ на основі метонімії, алюзії, епітету та перифрази.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н.Д. Метафора и дискурс // Теория метафоры. 11. Москва: Прогресс, 1990. С. 5-33.
2. Безугла Л.Р., Романченко І.О. Лінгвопрагматика дискримінації у публіцистичному дискурсі. Харків: ФОП Лисенко І.Б., 2013. 182 с.
3. Белехова Л. І. Образний простір американської поезії: лінгвокогнітивний аспект: дис. ... доктора філол. наук: 10.02.04. Київ, 2002. 461 с.
4. Блэк М. Метафора // Теория метафоры. М., 1990. С. 153-172
5. Бучина К.В. Концептополе німецькомовної фольклорної бувальщини // Науковий вісник Херсонського державного університету, 2018. С. 16-19.
6. Лайонз Дж. Лингвистическая семантика: Введение. Москва: Языки славянской культуры, 2003. 400 с.
7. Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живем. Москва: Языки славянской культуры, 2004. 256 с.
8. Наер В.Л. Концептуальная и стилистическая метафора: общее и различное // Вестник МГЛУ, 2003. № 474. С. 3-12.
9. Падучева Е.В. Высказывание и его соотносительность с действительностью (референциальные аспекты семантики местоимений). Москва: Едиториал УРСС, 2004. 288 с.
10. Ричардс А.А. Философия риторики // Теория метафоры. Москва: Прогресс, 1990. С. 44-67.
11. Розенталь Д. Е., Теленкова М. А. Словарь лингвистических терминов. Москва: Просвещение, 1976. 514 с. Режим доступа: URL: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Linguist/DicTermin/s_1.php.
12. Der Listige Schmied und andere Volkssagen um Stände und Berufe aus dem Brandenburgischen. Berlin, 1989. 352 S.
13. Grice H.P. Logic and Conversation // Studies in the Way of Words. Cambridge, 1991. P. 2-15.
14. Johnson M. Philosophical perspectives on metaphor, University of Minnesota Press, 1981. 370 p.
15. Kövecses Z. Metaphor: Does it constitute or reflect cultural models? // Metaphor in Cognitive Linguistics. Selected Papers from the Fifth International Cognitive Linguistics Conference / Ed. by R. W. Gibbs, G. J. Steen. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1997. P. 167-188.
16. Lakoff G. Metaphors We Live By. Chicago, 1980. 242 p.
17. Lakoff G. More than Cool Reason. A Field Guide to Poetic Metaphor. Chicago, 1989. 230 p.
18. Lakoff G. The contemporary theory of metaphor // Metaphor and Thought / Ed. by A. Ortony. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1993. P. 202-251.
19. Searle J.R. Metapher // Ausdruck und Bedeutung, Untersuchungen zur Sprechakttheorie. Frankfurt/M, 1982. S. 98-138.

REFERENCES

1. Arutyunova N.D. Metafora i diskurs [Metaphor and Discourse]. // Teoriya metafory – Theory of Metaphor. Moscow: Progress, 1990. P. 5-33.
2. Bezugla L.R., Romanchenko I.O. Linguopragmatika dyskryminatsii u publitsystychnomy diskursi. [Linguopragmatics of discrimination in a publicistic discourse]. Kharkiv: FOP Lysenko I.B., 2013. 182 p.
3. Byelyexova, L. I. Obraznyi prostir amerykanskoj poezii: lingvokognitivnyi aspekt [Metaphoric space of American poetry: linguo-cognitive aspect] Kyiv: 2002. 461 p.
4. Black M. Metaphor. // Teoriya metafory – Theory of Metaphor. Moscow: Progress, 1990. P. 153-172.
5. Buchina K.V. Field of Concepts in German Folk Tales // Visnyk Kharkiv. nats. un-tu im. V.N. Karazina. – V.N. Karazin Kharkiv National Univ. Messenger, 2018. P. 16-19.
6. Lyons J. Linguistic Semantics: Introduction. Moscow: Yazyki Slavyanskoi Kultury, 2003. 400 p.
7. Lakoff G. Metaphors We Live By. Moscow: Yazyki Slavyanskoi Kultury, 2004. 256 p.
8. Naer V.L. Kontseptualnaza i stilisticheskaza metafora: obshcheie i razlichnoze [Conceptual and Stylistic Metaphor: Similarities and Differences] // Vestnik MGLU — MGLU Messenger, 2003. № 474. С. 3-12.
9. Paducheva Y.V. Vyskazyvanie i yego sootnesennost s deistvitelnostiyu (referentsialnyye aspekty semantiki mestoimeniy) [Utterance and its Correlation with the Reality (Referential Aspects of Pronoun Semantics). Moscow: Editorial URSS, 2004. 288 p.
10. Richards A.A. The Philosophy of Rhetoric // Teoriya Metaphory – Theory of Metaphor. Moscow: Progress, 1990. P. 44-67.
11. Rosental D. Ye., Telenkova M.A. Slovar lingvisticheskikh terminov [Dictionary of linguistic terms]. Moscow: Prosveshcheniye, 1976, 514 p. [Reach via URL: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Linguist/DicTermin/s_1.php]

Metaphor as a trigger of implicature in discourse of German folk tales

K. V. Buchina

Basing on cognitive-pragmatic approach to research on metaphors and theory of implicatures by H. Grice, the article describes four models to express metaphor components (source concept, target concept, and a connector). The components can be explicit and implicit. The author comes to a conclusion that the discourse of German folk tales is distinguished by complex metaphoric propositions that are activated grounded on a set of cognitive operations of analogue mapping.

Keywords: folk tale, implicature, metaphor, metaphoric proposition.

Концептуальна метафора “БРИТАНСЬКА ІНДІЯ Є ЛЮДИНА” у мовній картині світу англо-індійців

В. М. Дроботун

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Corresponding author. E-mail: v.drobotun@ukr.net

Paper received 11.04.20; Accepted for publication 02.05.20.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2020-226VIII68-02>

Анотація. У статті розкрито місце концептуальної метафори “Британська Індія є людина” у мовній картині світу англоіндійців, визначено характерні особливості мовної реалізації метафори в текстах публіцистичних та художніх творів письменників, що жили в Британській Індії. Визначено характерну антропоморфну образність досліджуваної концептуальної метафори “Британська Індія є людина”, а саме образ людини: дружини, жінки, матері, матері-одиначки, вдови та чаклунки.

Ключові слова: мовна картина світу, метафора, концептуальна картина світу, англо-індійці, антропоцентричний підхід.

Вступ. Дослідження мовних картин світу і досі перебуває в центрі уваги сучасних лінгвістичних праць. Основним об’єктом таких досліджень є мова у нерозривному зв’язку з людиною та культурою, тобто триада мова-людина-культура. Залучення антропоцентричного підходу дозволяє описати концептуальну модель світу, а оскільки об’єктом цього дослідження є концептуальна метафора “БРИТАНСЬКА ІНДІЯ Є ЛЮДИНА”, то це дасть змогу встановити образний компонент досліджуваного концепту Британська Індія.

Задля отримання інформативних результатів важливим є також когнітивно-дискурсивний підхід до дослідження текстів. Оскільки у текстовому просторі зафіксовано когнітивний потенціал, а його декодування відбувається через вербальне, імпліцитне наповнення та свідомість читача.

Короткий огляд публікацій. Наукові праці Арістотеля започаткували розвиток теорії метафори в лінгвістиці. Сучасне переосмислення ролі метафори в формуванні мовної картини світу як окремого індивідууму, так і соціуму в цілому пов’язують із розвитком когнітивної лінгвістики у 1980-1990р.

Когнітивісти розглядають мову як систему знаків для формування та вираження думки, а також обміну інформацією, збереженою у свідомості людини [2, с.19].

Когнітивна лінгвістика розглядає мову не як «систему в самій собі і для самої себе», а у зв’язку з людиною, без якої виникнення і функціонування цієї системи було б неможливим [5, с.6]. Антропоцентричність метафори пов’язують зі здатністю людини сприймати і трактувати довколишній світ, проектуючи його на себе або зіставляючи з добре знайомими об’єктами оточуваної дійсності [6, с.182].

Вагомий внесок у розвиток сучасної теорії метафори зробили вітчизняні та зарубіжні дослідники, зокрема Н. Арутюнова, О. Баранов, М. Джонсон, Дж. Лаккофф, О. Селіванова, В. Телія та інші. Так, А. Приходько зауважує, що метафора допомагає зрозуміти процеси формування етноспецифічних картин світу та універсального образу світу [4, с. 85]. Дж. Лаккофф та М. Джонсон займалися дослідженням когнітивної теорії метафори та розглядали метафоризацію як один із способів мислення та обробки інформації в процесі набуття знань [3]. Тобто за допомогою метафори лю-

дина не лише висловлює своє уявлення про дійсність, а й може впливати на сприйняття події, об’єкта чи світу в цілому.

Мета статті полягає в дослідженні вербального вираження концептуальної метафори “БРИТАНСЬКА ІНДІЯ Є ЛЮДИНА” в англо-індійській картині світу, оскільки це дозволить встановити антропоморфну образність концепту *Британська Індія* та описати концептуальну модель світу англо-індійців.

Матеріали та методи. Матеріалом дослідження слугують номінації на позначення концептуальної метафори “БРИТАНСЬКА ІНДІЯ Є ЛЮДИНА” та її антропоморфних образів в англо-індійській картині світу; джерелом фактичного матеріалу стали тексти художніх та публіцистичних творів письменників, які жили в Британській Індії.

Методи дослідження включають когнітивний аналіз, дескриптивний метод, компонентний аналіз з метою визначення семантичного обсягу досліджуваних одиниць.

Результати та обговорення. Дібраний ілюстративний масив метафоричних виразів із текстів авторів, що писали про реалії Британської Індії, дозволив порівняти особливості світосприйняття британців та індійців у досліджуваній період. Отримані результати свідчать про широкий спектр метафоричної об’єктивації концепту *BRITISH INDIA*, до якого належить асоціативний корелятив *ЛЮДИНА*.

Зазначені приклади були вибрані з публіцистичних та художніх текстів ХХ ст. і допомогли встановити образний складник концепту *BRITISH INDIA*, а також зробити висновок про домінування в метафоричному відображенні об’єкта антропоморфних характеристик. Тобто Британська Індія зображена в текстах минулого століття як така, що наділена не лише інтелектуальними, фізичними та психологічними характеристиками, а також зовнішніми рисами людини. Образ *ЛЮДИНИ* в англо-індійській мовній картині світу є ключовим, а відтак семантика зазначеного образу відображає вік, походження, характер, емоції, почуття, фізичні властивості, соціальні та економічні ролі в суспільстві та ін. Зображення антропоморфного образу Британської Індії реалізується за допомогою концептуальної метафори «БРИТАНСЬКА ІНДІЯ Є ЛЮДИНА».

Отже, Британська Індія осмислюється як людина, живий організм, який має частини тіла та життєво необхідні елементи матеріальної субстанції. Перш за все, уподібнення до істоти реалізується шляхом використання таких вербалізаторів:

- **heart** / серце – *The heart of India is religious* [13, с. 177]. Оскільки культура й традиції Індії проійняті релігійною філософією, то цілком зрозумілим є усвідомлення та перенесення релігійних цінностей на орган, що живить, рухає та насичує тіло: *...exaction of Clive and Hastings fall into insignificance by the side of the drain which is over-enriching one country at the cost of the life-blood of another* [8, с. 27].

- **body** та **brain** / тіло та мозок, як вмістилища двох основних релігій, а саме ісламу та індуїзму: *For our own motherland a junction of two great systems, Hinduism and Islam – Vedanta brain and Islam body – is the only hope* [15, с. 339].

- **parts of body** / частини тіла / представлені такими іменниками: body, limb, hand, ear, foot, teeth:... *our limbs were paralysed* [15, с. 357]. *They played into the hands of reactionary elements* [15, с. 369]. *The English Government has its ear to the ground* [13, с. 108]. *It seems monstrous to me that a great country like India, with a rich and immemorial past, should be bound hand and foot to a far-away island which imposed its will upon her* [15, с. 49]. *Calcutta ground its teeth in the recognition of this ...* [14, с. 211]. *The claws of imperialism would continue deep in the living body of India* [15, с. 439].

- **mind** / розум - to sink into the mind of India, to influence over the mind of India, to influence on India's mind, to dominate the mind of India, a mind of its own: *But he (Gandhi) ... hoped that his teaching would gradually sink into the mind of India* [15, с. 444]. *His (Rabindranath Tagore) influence over the mind of India and especially of successive rising generation* [15, с. 340]. *Gandhi's influence on India's mind has been profound* [15, с. 445]. *If nationalism is still so universal in its influence, even in countries powerfully affected by new ideas and international forces, how much more must it dominate the mind of India* [15, с. 53]. *In India the government in Calcutta was setting down as a permanent authority with a mind of its own, though one which would always accept British instructions in the final analysis* [12, с. 138].

- **soul** / душа: *And this process had eaten its way deep into the body and soul of India, poisoning every aspect of our corporate life* [15, с. 358, Disc of Ind]. *It was not her (India) spaces that eluded me, or even her diversity, but some depth of soul which I could not fathom, though I had occasional and tantalizing glimpse of it* [15, с. 58].

- **voice** / голос, який в текстах зафіксований у словосполученнях, що позначають процеси говоріння, емоційних реакцій та волевиявів: to arise the cry, to cry out, to be silenced, to raise a cry, to speak: *Thus, I imagine, was the background out of which, in recent years, arose the cry for a division of India* [15, с. 351]. *India cried out, but India was prepared and understood* [13, с. 97]. *The law may close the mouths of public orators but the voice of the weakened spirit of our Mother can not be silenced* [13, с. 180]. *During by-election the cry raised was "Islam in danger" and voters were asked*

to take their oaths on the holy look to vote for the Moslem League candidate [388, Disc of Ind]. *It will speak to the leaves of the trees – the wind will carry it to the hearts of our rulers* [13, с. 180].

- **breath** / дихання - процес дихання забезпечує життєдіяльність будь-якого організму і емоційний чи фізичний стан істоти впливає на його сповільнення, затримку чи пришвидшення: *But the Congress had been, ever since 1920, something much more than a constitutional political party, and the breath of revolutionary action, actual or potential surrounded it* [15, с. 368]. *The country held its breath and then with a fierceness not equaled in living memory the leaderless mobs arose* [19, с. 407].

- **muscles** та **nerves** / м'язи, нерви та сила волі, формують семантику міцності, сили та незламності: *What our country now wants are muscles of iron, nerves of steel, gigantic will which nothing can resist* [15, с. 339].

- **conscience** / свідомість: *In her secret conscience India only wondered at the leniency that left her dangerous leader abroad so long* [13, с. 97].

- **outlook** / точка зору: *I was eager and anxious to change her outlook and appearance and give her the grab of modernity* [15, с. 49]. *He dreamt of India becoming a symbol and example of non-violence. Even if India as a whole had not accepted this idea* [15, с. 443].

- **mental process** (розумова діяльність) – виражена такими дієсловами та словосполученнями: to think of, to realize, to grasp the fact, to accept this idea, the condition of mental stupor.; *It forced India to think of the poor peasant in human terms, to realize that behind the glitter of a new cities lay this mass of misery and poverty, to grasp the fundamental fact that the true test of progress and freedom in India did not lie in creation of a number of millionaires or prosperous lawyers ... but in the change in the status and conditions of life of the peasant* [15, с. 407]. *It is not surprising that in the condition of mental stupor and physical weariness India should have deteriorated and remained rigid and immobile, while other parts of the world marched ahead* [15, с. 54]. *He dreamt of India becoming a symbol and example of non-violence; Even if India as a whole had not accepted this idea* [15, с. 443].

- **psychological and emotional states** / психологічний та емоційний стани: the psychological change, a sense of immense relief, a release of long-suppressed mass energy, to go through much sorrow: *But the psychological change was enormous and an electric current seemed to run through the countryside* [15, с. 369]. *There was a sense of immense relief as of the lifting of a weight which had been oppressing the people; there was a release of long-suppressed mass energy which was evident everywhere* [369, Disc of Ind]. *At the end of the war India – like much of the rest of the world – was not in calm mood* [12, с. 287]. *The government of India was very nervous about the situation and wanted powers to control agitation, Bolshevik plots, and Congress rebellion* [12, с. 287].

- **wishes** / бажання: *It remained the symbol of India's passionate desire for independence and her will to resist alien domination* [15, с. 365]. *But India has never said she wants these things* [8, с. 35].

- **character** / риси характеру – self-confidence, cooperative, kind: Self-confidence and the co-operative spirit grow, and frustration, arising out of miasma of the past lessens [15, c. 409]. India then could be kind to those who served and loved her [13, c. 303].

- **fate** / доля – India's fate, the fate of Empire: *One would think, indeed, during those last ten days of May that the fate of the Empire depended on that of Henry Morgan* [14, c. 225]. India's fate was to be settled in London, this was undoubtedly the best approach to take [12, c. 232].

- **age** / вік – come of age, brow wrinkled, to grow up: *How was this new (yet ancient) country, its brow wrinkled with the learning of the ages, its people steeped in spirituality, its moral equal, if not superior, to those of the West, to be ruled?* [8, c. 36]. ...our Indian Empire was due to come of age and received 'the key of the door' from our government at home [17, c. 292].

- **actions** / дії – to awake, to look to smth, the look at herself, to take a big step: *The awakening of India was two-fold: she looked to the west and, at the same time, she looked at herself and her own past* [15, c. 330]. *But as long as a big step in the right direction was taken, I felt that the very dynamics involved in the progress of change would facilitate further adaptation and progress* [15, c. 400].

- **economic relations** / економічні стосунки (сплата, купівля) – to have to pay, wealth of India, to repurchase: *She (India) was not only used as a base for imperial purposes, ..., but she had further to pay for the training of part of the British Army in England* [15, c. 305]. ... the whole wealth of India could not repurchase it [9, c. 308].

- **friendship** / дружба – to enter into relations, to keep her friendship, to remain friend, to develop friendly relations, to treat as a friend, friendless, to poison the relations, to come to intimate contact, to enter into relations, to develop friendly relations: *England did not enter into relations with India with empire in view* [8, c. 26]. *So long as the Indian Empire desires to keep her friendship so long will Afghanistan and Britain remain friends* [7, c. 487]. *She is so friendless – India. And so misunderstood* [13, c. 123]. *She was coming into intimate contact with the Persians, the Egyptians, the Greeks, the Chinese, the Arabs, the Central Asians, and the people of Mediterranean* [15, c. 49]. *Here and here India helps us. What have we for India done?* [8, c. 35]. *As early as 1920 a resolution on foreign policy was passed by Congress, in which our desire to co-operate with other nations and especially to develop friendly relations with all our neighbouring countries was emphasized* [15, c. 416].

Антропоморфність образу Британської Індії твориться вербальними конструкціями, що описують внутрішні й зовнішні труднощі в формуванні дружніх стосунків між британцями та індійцями. Це зафіксовано в таких виразах: to break unhealthy bond, to come into conflict, to poison their relations, to embroil in quarrels: *There was a feeling we had exhausted our capacity for learning anything more from England, and in any event we could only profit by contact with each other after breaking the unhealthy bond that tied us and by meeting on equal terms* [15, c. 421]. *Thus in 1920 the National Congress, and to a large extent the country, took to this new and unexplored path and came into conflict*

repeatedly with the British power [15, c. 364]. *This statement... was an attempted to overcome the barriers that had arisen between India and England and poisoned their relations for a century and a half, to find some way to reconcile our eagerness to join in this world struggle with popular enthusiasm behind us, and our passionate desire for freedom* [15, c. 429]. *Over and above these considerations was the isolationist sentiment of America and the fear of being embroiled in European quarrels* [15, c. 417].

Антропоморфність образу Британської Індії реалізується в текстах семантикою, спрямованою на конкретизацію образу за гендером. Зокрема, у свідомості представників англо-індійської лінгвокультури Британська Індія ототожнюється з образом жінки, яка у суспільстві має статус дружини та матері, а Англія набуває образності чоловіка: *England is the husband of India* [13, c. 165]. Цікавим є те, що в текстах про англо-індійські реалії, семантика відносин між Англією та Індією, які зображені в образах husband – England та wife – India, відтворює характерні для досліджуваного історичного періоду патріархальні стосунки як між нареченим та нареченою, так і між чоловіком та дружиною. Так, за традицією, рішення одружуватися чи ні приймав наречений та його родина, батьки майбутньої нареченої давали згоду, а дівчина змушена була виконувати волю сторін. Антропоморфний образ *Індії-нареченої* та *Індії-дружини* закарбований у свідомості англо-індійців і зображений у мові семантикою на позначення відсутності врахування бажань партнера, як то *never said she wants, her opinion is the last consideration to be regarded: But India has never said she wants these things. Indeed, her opinion on the matter, even though she pays, is the last consideration to be regarded, and no one troubles to regard it* [8, c. 35]. Лексеми *money, profit, dowry* реалізують основні чинники у виборі партнера: *India had also to pay about 12 m a year to cover obligations fixed in sterling which cost more as the rupee felt in terms of gold* [12, c. 231]. *But coin was needed, a metallic foundation for the paper issued, and at last coin was obtained from India* [8, c. 30]. Образ Англії як *чоловіка-торговця*, який підкорює Індію задля отримання прибутку шляхом використання природних ресурсів та робочої сили, відтворено у фразях: *to undersell Hindoo labour, to drain India of nearly all resources, to drain away her wealth, to conduct drain of wealth from India to England, to subordinate India's goods to own enrichment: England's conquest by trade being complete, India lying at the feet of her conqueror, the time had come for a further step* [8, c. 36]. *We were in India to make money* [8, c. 24]. *Thus isolated, and favoured by mines of coals and irons, England not only commanded the European and American market, at a time when production was strained to the utmost by wars, but even undersold Hindoo labour at Calcutta* [8, c. 33].

Словосполучення *had to go through much sorrow, to hold despotic sway, thin whips, bundles of wire thongs, British supremacy* передають домінування ролі чоловіка, який використовує в подружніх стосунках тактику приниження, фізичної розправи та психологічного тиску: *The thin whips of the early days of our rule have become bundles of wire thongs* [8, c. 27]. .... they held

despotic sway there for a century and a half [15, c. 301]. *India had to go through much sorrow and travail before she learnt the lesson which would give her real freedom* [15, c. 324]. *A husband, I fear, grown indifferent. A proletariat throwing India, and the soul of India, under some mean axiom made to fit its groveling necessities of the ballot. A strutting ignorance, a patronizing callousness, masquerading as recognition and generosity* [13, c. 167].

У концептуальній картині світу англо-індійців Індія співвідноситься з образом *materpi*. У номінації вживається іменник *mother* з означеним артиклем і пишеться з великої літери - *the Mother*: - *Oh, he has practiced Yoga since youth. He is very strict – very austere. He lives only for God, and for the Mother. - For the Mother? - For India* [13, c. 31]. Індія-мати зображена як та, якій доводиться боротися за свої життєві права: *And all the while India will clamour and demand and beseech and they will grow more and more irresolute, and one day, while they are still comparing themselves with Augustus and contrasting their empire with his, they will awake to find the historical parallel complete* [13, c. 167]; вона потребує захисту, оскільки довколишнє середовище загрожує її репутації та навіть життю: *Things are about to happen, if they are not prevented, that will bring terror and shame upon the Mother* [13, c. 169]; вона має дітей: *Little indeed can we know, but at least let us dream that the Mother is well pleased with these her children, the Mother, whose sanctions are won with no heathen obligation* [13, c. 316]; *Henceforth from holy place to holy place, they will gather that wisdom of the heart that rewards the roof that shelters them, the hand that feed them, that wisdom of the heart which is the gift of the glory of the Mother whose children they are* [13, c. 316]; її діти готові боротися за свободу матері: *Since they began to trouble my father I have given nothing. Before that - yes, Swami-ji. I have wished to help – to free the Mother* [13, 294]; *Give us back our Mother, and we shall not trouble about the fashion of her dress* [13, c. 32]; її діти готові віддати своє життя заради її спасіння: *We are religious, and we wish to be made ready to die for our sacred Mother* [13, c. 71]. *Having found my own soul I looked, my Lord, with the eyes of my soul, for the soul of the Mother. I saw it dumb and dying in the souls of her sons* [13, c. 243-244]; вона може вчинити фізичну розправу: *Deeper and deeper she sank into self-abnegation – there was nothing now that she would not fling away to stay that terrible arm of the Mother, the arm with the dagger, lifted when it pleased the Mother that her lotuses should be red* [13, c. 298].

Антропоморфний образ *one parent Mother* пов'язаний з імовірною можливістю того, що англійці, які є уособленням чоловіка-батька, залишать дружину та дітей і повернуться на батьківщину, а Індія-матір змушена буде самотужки виховувати дітей. Поява образу *one parent Mother* пов'язана з бажанням Індії бути самостійною і тим, що в результаті масштабних страйків британці змушені були передати управління країною місцевому населенню. Для англо-індійців, народжених від індійки та британця, це означало, що їхня мати відтепер перебуватиме в статусі матері-одиначки: *We talk of the Mother as if we had*

but one parent. But we are the children of England also. Can we deny it? [13, c. 165].

Образ Індії як жінки-вдови репрезентує лексема *a widow*. Появу цього образу пояснює той факт, що за роки свого правління британці створили особливий прошарок індійців, які підтримували політику британців та співпрацювали з ними. Відповідно рішення Британії надати Індії самостійність та радість індійців стосовно утворення незалежної республіки сприймається іншими індійцями, а також англо-індійцями як осиротіння, тобто негативно. Розпач англо-індійців викликаний погрозами та ворожнечею між прихильниками британського режиму та індійцями, які бажали незалежності і часто вдавалися до фізичної розправи над британцями та їхніми прихильниками: *There are those who would make their Mother a widow. I am not of them. But God may bring this curse upon her* [13, c. 165].

Антропоморфність концепту *Британська Індія* формує також образ *чаклунки*. Таємнича сила природженої чаклунки, яка має магичні здібності приманювати, закладена в лексемах *to beckon, to possess, to charm*: *What was this India that possessed me and beckon to me continually, urging me to action so that we might realize some value but deeply felt desire of our hearts* [15, c. 49]. Індія сповнена пристрасті і може зачаровувати обраний нею об'єкт: *I felt I simply had to tell you how charmed I was, and how delighted India will be* [14, c. 8.]; її надприродні сили, що дозволяють приманювати і неочікувано для жертви володіти нею та контролювати її, засвідчують лексеми *to catch, to change, to affect, to be under delusion, to do wonders*: *This Mr Fielding has been caught by India late* [10, c. 73]. *India does wonders for the judgments, especially during the Hot Weather* [10, c. 45]. *India changes people and I have been no exception* [11, c. 2]. *The British world is under a delusion in regard to India* [8, c. 24]. Демонічна сила чарівниці впливає на фізіологічні зміни зовнішності людей і в мові реалізується у фраземі *to make them thin and pale or beefy and red, has eaten the souls of our princes*: *India affected Englishmen in two ways: it made them thin and pale or beefy and red. The thin pale Englishmen were reserved and mostly polite to other people, including Indians, even when they didn't like them: the red beefy ones acquire loud voices and were given to displays of bad temper in public.* [18, c. 151]. *This government has eaten the souls of our princes* [13, c. 69]; магичні здібності дозволяють виявити слабкість характеру і скористатися нею: *India always finds out the weak spot and presses on it* [11, c. 170]; вони можуть сприяти розкриттю негативних рис характеру: *India had developed sides of his character that she had never admired* [88 р P/India]. Цікаво, що така Індія-чаклунка може змінювати сприйняття тих самих реалій на протилежне: *The India I came wasn't the one the Englishman comes to. In Mayapore I had no white friends because I had become invisible to them* [18, c. 251].

Висновок. Проаналізовані приклади з опрацьованих текстів показують, що метафоричність свідомості англо-індійців у сприйнятті довколишнього світу виявляється зокрема у трактуванні Британської Індії, як істоти, наділеної людськими якостями і подібною до людини анатомічно. Як і людина, вона проходить

етапи свого фізичного розвитку, здатна сприймати дійсність через емоції та виконує певні соціальні ролі (мати, дружина, вдова, чаклунка тощо).

ЛИТЕРАТУРА

1. Баранов А.Н. О типах сочетаемости метафорических моделей // Вопросы языкознания, 2003. № 2. С. 73-101.
2. Болдырев Н.Н. Концептуальное пространство когнитивной лингвистики // Вопросы когнитивной лингвистики, 2004. № 1 (001), С. 18-36.
3. Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живём. Режим доступа: http://www.metaphor.narod.ru/lacoff_main.ht.-1980.
4. Приходько А.Н. Синтаксис естественного языка в фокусе когнитивно-дискурсивной парадигмы // Вісник ХНУ. 2003. № 609. С. 84-89.
5. Слухай Н. В., Снитко О.С., Вільчинська Т.П. Когнітологія та концептологія в лінгвістичному висвітленні. Київ: ВПЦ Київський університет. 2011. С.367.
6. Телия В.Н. Метафоризация и её роль в создании языковой картины мира // Роль человеческого фактора в языке: язык и картина мира. М.: Наука, 1988. С. 173-204.
7. An Indian Mahomedan, British India from the Queen Elizabeth to Lord Reading. London, 1926. 611 p.
8. Digby, W. Prosperous British India; a revelation from official records. London: T. Fisher Unwin, 1901. 705 p.
9. Eden E. Up the Country. L.: Virago Press, 1984. 410 p.
10. Forster E.M. A Passage to India. Penguin Books, 1985. 335 p.
11. Jhabvala R.P. Heat and Dust. L.: Penguin Books, 1994. 181 p.
12. Lloyd, T.O. The British Empire 1558-1995. Oxford University Press, 1996. 454 p.
13. Mrs. Everand Cotes. The burnt Offering. URL: <https://archive.org/details/burntoffering00dunc/page/n6/mode/2up>
14. Mrs. Everand Cotes. Set in Authority. URL: <https://archive.org/details/setinauthority00dunc/page/n6/mode/2up>
15. Nehru J. L. Discovery of India. Oxford University Press New Delhi, 1985. 582 p.
16. Orwell G. Burmese Days. URL: www.georgeorwell.org/books.htm
17. Scott P. The Jewel in the Crown. C.: The University of Chicago Press, 1998. 462 p.
18. Scott P. The Day of Scorpion. L.: Panther Books, 1973. 495 p.
19. Scott P. The Tower of silence. Mandarin Paperbacks, 1997. 424 p

REFERENCES

1. Baranov, A.N. On the combinability types of Metaphorical Models // Language Issues, 2003. Is. 2, C.73-101.
2. Boldyrev, N.N. Conceptual Space of Cognitive Linguistics // Issues of Cognitive Linguistics, 2004. Is. 1 (001), P.18-36.
3. Lakoff, J. Johnson, M. Metaphors We Live By. Available from: http://www.metaphor.narod.ru/lacoff_main.ht.-1980.
4. Sluhai N. V., Snytko O. S., Vilchynska T.P. Cognitology and Conceptology in Linguistics Dimension, Kyiv University. 2011. C. 367.
5. Pryhodko, A.N. Syntax of language in the Focus of Cognitive and Discourse paradigm // Visnyk KhNU. 2003. Is. 609. C. 84-89.
6. Telia B.N. Metaphor and its Role in Modeling the Language Image of World. The Role of Human Factor in the Language: Image of the World // M.: Science. 1988. 173-204.

Conceptual Metaphor “BRITISH INDIA IS A HUMAN BEING” in Anglo-Indian language image of the world V. M. Drobotun

Abstract. This article is devoted to the analysis of the Conceptual Metaphor “BRITISH INDIA IS A HUMAN BEING” and its place in Anglo-Indian language image of the world and the main ways the metaphor can be expressed in both fiction and non-fiction the texts, written by authors who lived in British India. The research defines the anthropomorphic image of this conceptual metaphor and singles out its main images of a human being: a wife, a mother, a single mother, a widow and a witch.

Keywords: language image of the world, metaphor, conceptual image of the world, anthropocentric approach.

Когнітивно-нарративний підхід до аналізу міфопоетичного простору сучасних австралійських прозових текстів (на матеріалі роману Джульєт Марільєр “Daughter of the Forest”)

А. І. Горшкова

Херсонський державний університет, м. Херсон, Україна
Corresponding author. E-mail: aloise.alice@gmail.com

Paper received 02.04.20; Accepted for publication 19.04.20.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2020-226VIII68-03>

Анотація. Об'єктом дослідження є міфопоетика австралійської художньої прози у когнітивно-нарративному вимірі. Предметом – лінгвонарративні засоби вираження міфопоетики в сучасній австралійській художній прозі. Матеріалом дослідження слугує художній текст роману Джульєт Марільєр “Daughter of the Forest”.

Ключові слова: міфопоетика, нарратив, наратор, етно-архетипні образи, сучасний англомовний прозовий текст.

Вступ. В контексті сучасних досліджень у галузі лінгвістики безперечним є тезис стосовно нових відчутних тенденцій у вивченні художнього мовобуття, оскільки, аналізуючи процес текстотворення як особливу соціально-культурну гру, абстрактний і уявний авторський «світ ідей» логічно трансформується за певним нарративним сценарієм у світ реалістичний і конкретний [11, с. 394]. Результатом цієї трансформації є те, що естетика й філософія епохи рефлектується на суб'єктивні мовотворчі пошуки сучасних письменників, обумовлюючи вибір окремих нарративних стратегій і тактик у побудові оповідної реальності.

З огляду на підвищений інтерес до художнього текстотворення, а також розробку типології нарративної організації тексту, в лінгвістичній традиції кінця ХХ – початку ХХІ століть формується нова галузь наукових знань, що досліджує мову художньої літератури, лінгвістика нарративу [9, с.18], яка вивчає основні тенденції форматування оповідання в плані організації семантичної і граматичної категорій. Об'єктом нашого дослідження є міфопоетика австралійської художньої прози у когнітивно-нарративному вимірі. Предметом – лінгвонарративні засоби вираження міфопоетики в сучасній австралійській художній прозі. Матеріалом дослідження слугує художній текст роману Джульєт Марільєр “Daughter of Forest”.

Огляд теоретичного підґрунтя. Сучасна лінгво-нарратологія, що орієнтована в останні роки на дискурс-аналіз (В.А. Андрєєва, К.А. Андрєєва, І. А. Бехта, О.М. Крижовецька, Л.В. Татару), знаходиться в стадії активного методологічного переформатування і пошуку нових методик і напрямів в інтерпретації художнього тексту, враховуючи при цьому досягнення попередніх епох. При цьому визначення терміна «нарратологія» в сучасній лінгвістичній науці характеризується багатозначністю і є не повністю дослідженим.

Ян Мейстер у дослідженні “Narratology as Discipline: A Case for Conceptual Fundamentalism” пропонує визначити нарратологію як систему наукових практик для дослідження властивостей тієї об'єктної зони, яка називається нарративом, та додає, що претензії на дисциплінарний статус не дозволять нарратології ізолюватися. Адже як дисципліна гуманітарна, вона повинна встановити понятійні зв'язки з іншими системами наукових практик. Зокрема, дуже важливо визначити методоло-

гічні межі між нарратологією і суміжними ділянками знань [10, с. 32; 15, с. 57].

За визначенням Вольфа Шміда, нарратологія – це «теорія повісткування». На відміну від традиційних типологій, що відносяться більш-менш виключно до жанрів роману чи оповідання і обмежуються областю художньої літератури, нарратологія, прагне до відкриття загальних структур всіляких «нарративів», тобто оповідних творів будь-якого жанру і будь-якої функціональності. Об'єктом нарратології учений визначає побудову нарративних творів [12, с. 9, 11].

В рамках традиційної нарратології вжито спроби підняття методів лінгвістики вище рівня головного об'єкта та лінгвістичного аналізу, поширивши на розповідь методи аналізу лінгвістичного висловлювання. Інакше кажучи, граматичні методи аналізу дієслівних форм переносяться на нарратологічний аналіз текстів. Для структурного підходу характерна впевненість в можливості суворого наукового вивчення нарративу переважно лінгвістичними засобами, зосередженість на формально-синтаксичних характеристиках. Структурний аналіз націлений на інтерпретацію змісту під дією науки про форми. Структурна модель опису нарративних текстів доповнюється тезисом про мову як про принципову умову знання і мислення, переважний спосіб внесення в світ змісту. В цьому випадку нарратологія визнається семіотичною дисципліною, яка розширює розуміння тексту на всі знакові системи.

Тенденції розвитку сучасного знання, які проявляються в інтердисциплінарному впливі, «відкритості» назустріч одне одному різних наукових систем, висунули на перший план питання продуціювання і сприйняття дискурсу. Контекстуалістська нарратологія на відміну від класичної, формалістської зосереджує увагу на тексті як складовій частині процесу комунікації, представляє текст як складний семіотичний об'єкт, орієнтований на сприйняття. Тут виникає необхідність врахування контексту спілкування, тобто різноманіття зв'язків тексту з соціальними і культурними обставинами його породження і функціонування, що визначають інтерпретативні стратегії, смислові моменти повісткування.

Спроби пояснити шляхи розвитку різноманітних форм знання через визнання їх нарративної природи розглядаються при лінгвокультурологічному підході до дослідження повісткувань. З цієї точки зору нарратив є

мовним знаком, що зберігає, відтворює і транслірує культурні установки народу [1, с. 43 – 44].

Одним з центральних понять при вивченні художнього тексту виступає «наратор», тобто той, від особи якого ведеться розповідь, через кого головним чином передається картина світу, закладена в тексті. М. Я. Блох в зв'язку з цим зазначає, що наратор «виконує функцію центрального орієнтира в художньому тексті, який будується в залежності від його займенникової форми, яка взаємодіє з усією лексико-семантичною системою тексту» [4, с. 216]. Наратор може виступати або в якості персонажа-оповідача, або автора-оповідача.

За визначенням М. Легкого, наратор – мовно-стилістичний епіцентр викладу. Це — особа фіктивна, вигадана автором, похідна від його свідомості [7, с. 10].

Таким чином, наратор є ключовою фігурою, яка веде повідування і стає для читача основним джерелом інформації, викладаючи події так, як вважає за потрібне, виходячи зі своїх уявлень про картину світу.

В постмодерністських теоріях міф і наратив почали розглядати як способи існування тексту в самому широкому розумінні. Спільними для міфу і наративу, для багатьох дослідників дослідників (Р.Барта, К.Бремона, К.Леві-Строас, Ю.Лотмана, В.Проппа, П.Рікера, М.Бахтіна, Б.Гаспарова, Е.Падучева, В.Шміда та ін.) є такі їх характеристики, як метафоричність, символічність, образність, тобто міф і наратив спираються на метафоричну теорію істини.

За слушним спостереженням М.Еліаде, «міф, як і символи, які він використовує, завжди присутній у психічній діяльності: він лише змінює зовнішній вигляд і замасковує свої функції» [5, с. 128].

Художній простір новітньої світової і сучасної англomовної прози, зокрема, ознаменувався відновленням інтересу до міфу вже з кінця ХХ століття. У сучасних дослідженнях українських лінгвістів розкриваються проблеми міфопоетики, в яких міфологічний простір розглядається як форма організації лінгвокультурної інформації. Міфопоетика, в свою чергу, вивчає способи художнього освоєння та трансформації міфу, міфологічних образів і мотивів, розглядає різні принципи введення архаїко-міфологічних елементів в текст, їх функціонування в творчості різних художників [3, с. 9].

В контексті дослідження доцільним є визначення поняття «міфопоетики» Л.І. Белеховою, під яким розуміємо наявні в художньому тексті архаїчні уявлення й судження про світовий устрій, міфологічні мотиви й сюжети, опредметнені в наративній структурі художнього тексту, які разом відбивають своєрідність міфопоетичної картини світу [2, с. 7].

У своїй роботі “The harmony within” (1989), Р. Гайн, визначаючи фундаментальною рисою сучасної прози міфологізм, пояснює його наступним чином: «Міф (і міфологічний сюжет) допомагає людині інтуїтивно осягнути те, що приховано від його сприйняття у повсякденному житті» [13, с. 12]. Р. Гайн переконалий, що письменники, що створюють в своїх творах власний міф чи реконструюють вже відомі міфологічні системи, «слідують в своїй творчості слідом за Платоном, чий міфи представляли собою спроби пояснення його філософських концепцій» [13, с. 17].

Використання міфологічних мотивів і сюжетів стало й однією з характерних особливостей художніх текстів сучасних австралійських письменників.

Лінгвостилістичні засоби в міфопоетичному наративі художнього тексту “Daughter of the Forest” Джульєт Марільєр. Варто зазначити, що «австралійська література» є поняттям комплексним. Українська науковиця Галина Рис зазначає, що дуже часто австралійці зараховують до власної літератури твори, написані англійською мовою на території їхнього материка. Таким чином сюди входить література нащадків британських та голландських колонізаторів, література нащадків аборигенів та література новоприбулих іммігрантів [8]. Низка прозових творів, що написані австралійськими письменниками в кінці ХХ – на початку ХХІ століття, стосується місць за межами Австралії, оскільки письменники звертаються в більшості своїй, до своїх родових коренів, багато письменників стали справді «інтернаціональними». Письменники різного етнічного походження обирають різні місця для свого діалогу.

Особливу увагу привертає до себе творчість сучасних австралійських авторок романів у жанрі історичного фентезі, яких Кім Уілкінс називає у своїй статті “the league of Australian women fantasy writers” [18].

Однією із яскравих представниць цієї літературної «ліги» є Джульєт Марільєр – авторка численних циклів романів, дії яких відбуваються у часи давньої героїчної Ірландії, коли на її землях проживали племена кельтів. Письменниця має новозеландське походження. У романах Марільєр поєднуються історична белетристика, фольклорне фентезі, любовний роман і сімейна драма. Настільки сильні сторони повідування як фольклор і історія відображають її невичерпний інтерес до обох областей. Проте, її твори чітко сфокусовані на людських взаєминах і пригодах окремих персонажів. Джульєт член спільноти друїдів ОБОД (Ордену Бардів, Оватів і Друїдів) духовні теми, як правило, знаходять відображення в її історії, а взаємини людей зі світом природи відіграють дуже важливу, знакову роль.

Постмодерністський художній текст її авторства “Daughter of the Forest” яскраво відображає міфологічну свідомість давнього народу, і слугує матеріалом дослідження.

Роман “Daughter of the Forest” заснований на легенді «Діти Ліра», що є частиною міфологічного циклу ірландської літератури [16]. Ця легенда відома з писемних джерел XVII—XVIII століть, зокрема, з двох рукописів, що зберігаються в Національній бібліотеці Шотландії в Единбурзі. Варто зазначити, що саме в кінці XIX — на початку ХХ століть легенда «Діти Ліра» була розтиражована в численних англomовних збірках казок [17].

Джульєт Марільєр інтерпретувала у своєму романі «Daughter of the Forest» сюжет міфу, переосмисливши і проаналізувавши попередній міфологічний досвід ірландського народу. При цьому письменниця повністю змінює імена головних героїв, але обирає добирає їх таким чином, щоб вони мали автентичне кельтське походження і переносить події у вигадану місцевість Sevenwaters (прим. – далі Семиводдя).

Повістування протягом усього тексту роману ведеться від імені Сорчі (Sorcha), яка розповідає свою власну історію в якій і фігурує в ролі головної героїні.

Сорча є сьомою дитиною ірландського лорда Колума (Colum) правителя Семиводдя, майже повністю виховується її шістьма старшими братами, оскільки батько ігнорує її, звинувачуючи свою єдину доньку в смерті дружини при її народженні.

В Колума з'являється нова дружина, леді Оона (Lady Oonagh), яка через ревнощі хоче зачарувати і знищити Сорчу та її братів, Сорча встигає втекти до чарівного лісу, однак, братів Оона перетворює на шістьох лебедів. Далі сюжетний поворот роману в багатьох аспектах збігається із легендою «Діти Ліра»: перебуваючи у лісі, Сорча дізнається від його жителів, Чарівного Народу (Fair Folk), що якщо вона зможе зіткати шість сорочок із зірчатої рослини (starwort), залишаючись абсолютно мовчазною допоки не буде зіткана остання, вона може звільнити своїх братів від чарів злої мачухи Оони.

Досліджуючи міфопоетику художній тексту роману у руслі когнітивно-нарративного підходу, перше на що вочевидь варто звернути увагу, це повістування від першої особи однини, яке переконує читача у достовірності зображеного, оскільки за допомогою наратора скорочується дистанція між автором і читачем, що створює ключову відмінність від першоджерела історії і загалом легенд, де має місце колективна творчість і відсутність автора як такого.

Сорча, в ролі головної і єдиної нараторки, досить часто вживає паралельні конструкції, які сприяють логічному та чіткому викладу думок і відтворюють правдиве минуле поданої історії:

(1) *For there were three of them who were warriors, committed to the cause, quick to pursue vengeance in blood' and there were three who would always seek first to arbitrate, to mend, to fight their battles with words, not with blows* [14, c. 262].

(2) *There were two shirts stored away and the third was half sewn. From my cave, I watched the path of the sun and I saw the gradual ripening of the berries, and I believed my brothers would come any evening now. Perhaps tonight. There were swans on the lake, some with half-grown children; out there somewhere, maybe Conor watched me with human sight as he drifted in his cloak of white* [14, c. 360].

(3) *There were long pale hands in the water, and faces with wide-set eyes, and hair like fringed weed, gray and green and blue. There were tails with jewel-bright scales* [14, c. 394].

Правдивість повістування оповідачки характеризується вживанням таких минулих нарративних часів, зокрема, Past Simple та Past Perfect Simple:

(1) *I didn't think I'd be very good at dealing with that.*

(2) *The Lady of the Forest had ordered him to make sure I wasn't hurt again* [14, c. 467].

Звернення нараторки до читача реалізуються імпліцитно і думка щодо подій підкреслюється завдяки вставним конструкціям:

(1) *He was a year older than me and made the most of what little authority that gave him. You could understand it, I suppose* [14, c. 3].

(2) *That, I suppose, was his one indulgence* [14, c. 11].

(3) *At least I think he did; he knew about the boy, and he never stopped me* [14, c.101]. (4) *When you were in trouble, you could find your way in these places* [14, c.103].

Важливою характеристикою нарративу даного тексту є також те, що повістування ведеться з модальності думки, коли наратор виступає як інстанція, суб'єктивно оцінює події, і для цього використовує такі лінгвістичні засоби, як маркери впевненості чи невпевненості (it seemed, maybe, surely, to have (no) idea), оцінні прикметники, прислівники (wonderful, terrible, fortunately, unfortunately, hopefully та ін.):

(1) *I was quite pleased with this speech – unfortunately my hands were shaking with nerves, and I thrust them into the pockets of my apron* [14, c. 173].

(2) *They would not waste time seeking me, they would more likely be relieved at losing their unexpected burden* [c. 408].

(3) *Maybe she was the one I knew, now again part of the dark world's fabric* [14, c.119].

Варто зазначити, що присутність подібних модальностей у тексті не веде до полеміки, різноголосиці, а навпаки, утворює цілісне уявлення про зображений світ.

Хоча суб'єктивна форма викладу є домінуючою у тексті, однак вона чергується із фрагментами об'єктивного повістування, оскільки автор прагне зобразити внутрішній світ навколишніх персонажів:

(1) *He was a man of solid build and stern appearance, and everything about him spoke of discipline. He dressed plainly; still, there was something about him that told you, instantly, that he was a leader* [14, c. 10].

(2) *Her face was impassive. If there were any expression, it was slight disapproval* [14, c. 389].

Розглядаючи міфопоетику художнього тексту як сукупність етно-архетипних образів, на матеріалі проаналізованих фрагментів тексту можемо стверджувати, що наскрізним архетипним образом у тексті є образ wheel, який символізує собою початок і завершення людського життя. Цей архетипний образ має також відображення у кельтському Колесі року, що являло собою цикл вісьмох головних сезонних і аграрних святкувань року:

(1) *He was at one with himself and with the great wheel of being. They say the spirit does not leave the body, not fully, until the third morning after death* [14, c.78].

(2) *A good death. The wheel turns, and returns. I thought of Liam's tale of our mother, slipping away from the world, calmly bidding her sons farewell* [14, c. 733].

В нарративній структурі тексту головним мотивом виступає міфологічний мотив перетворення, трансформації. В кельтській міфології із перетворенням у лебедів ми можемо зустрітись не тільки в легенді «Діти Ліра», але й міфі про сон Енгуса, де кохана головного героя частину свого існування проводить в образі лебедя, а потім і він, слідом за нею перетворюється в білокрилого птаха [6].

Висновки та подальші перспективи дослідження. Отже, сучасні наративи художньої австралійської прози взаємодіють і інтерпретують міфи світових культур і являють собою штучно сконструйовані міфологічні наративи. На відміну від міфу досліджений текст має такі нарративні характеристики як: лінійність часу, наявність наратора, штучно утвореного героя і персонажів

і подій із ними пов'язаних, сюжет є історичним, а не космологічним. Авторка роману звертається до етно-архетипного образу Колеса (wheel), що є відображенням кельтського світосприйняття та звертається до традиційного мотиву перетворення.

Перспективу дослідження вбачаємо у подальшому розширенні корпусу етно-архетипних образів і мотивів у наративі сучасного художнього тексту авторства Джульєт Марільєр.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алешанова И. В. Нарративность: определение понятия // Известия Волгоградского государственного педагогического университета 2006. № 3. С. 43-47.
2. Белехова Л.И. Мифопоэтика американской поэзии: архетипы та архетипные словесные образы / Лингвокогнитивная поэтология: коллективная монография. Херсон: Издавательский дом «Гельветика», 2018. 316 с.
3. Беликова Е.В. Мифопоэтика романа Г. Мелвилла "Моби Дик, или Белый Кит": автореф. дис. к. филол. наук: 10.01.03. Омск: ОГПУ, 2004. 235 с.
4. Блох М. Я., Сергеева Ю.М. Внутренняя речь (языковой строй и функциональная природа). М.: ЭРА, 2009. 308 с.
5. Еліаде М. Міфи, сновидіння і містерії / Мірча Еліаде // Священне і мирське; Міфи, сновидіння і містерії; Мефістофель і андрогін; Окултизм, ворожбитство та культурні уподобання; [пер. з нім., фр., англ. Г.Кьорян, В.Сахно]. К.: Основи, 2001. С. 117-301.
6. Кельтская мифология [Е. ресурс]. – Режим доступа: http://world-of-legends.ru/keltika/legends_keltika/id1613
7. Легкий М. З. Формы художественного выкладки в малой прозе Ивана Франка: автореф. дис. ... канд. филолог. наук: спец. 10.01.01 – украинская литература / И. Микола Зіновійович Легкий. – Львів, 1997. 17 с.
8. Львівська газета «Ратуса». [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ratusha.lviv.ua/index.php?dn=news&to=art&id=4939>
9. Падушева Е.В. Семантические исследования. Семантика времени и вида в русском языке. Семантика нарратива / Елена Викторовна Падушева. М.: Школа "Языки русской культуры", 1996. 464 с.
10. Папуша І. Що таке наратологія? (огляд концепцій) [Текст] / І. Папуша // Наративні виміри літератури. Матеріали між-

- народної конференції знатології. Тернопіль, Україна, 23-24 жовтня 2003 р. / Упор. Папуша І.В. // StudiaMethodologica. Випуск 16. Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ ТНПУ, 2005. С. 29 – 46.
11. Прието А. Нарративное произведение / Антонио Прието "Морфология романа" // Семиотика. – М.: Радуга, 1983. С. 370 – 399.
12. Шмид В. Нарратология. – М.: Языки славянской культуры, 2003. 312 с. (Studia philologica).
13. Hein R. The harmony within. The spiritual vision of George MacDonald / R. Hein. – Eureka: Sunrise Books Publishers, 1989. 163 p.
14. Marillier, J. The Sevenwaters Trilogy. Book 1: Daughter of the forest. – Tor Books; 1st edition. 2002. 560 p.
15. Meister J.Ch. Narratology as Discipline: A Case for Conceptual Fundamentalism // What is Narratology: Questions and Answers Regarding the Status of a Theory. Edited by Tom Kindt and Hans-Harald Muller. – Berlin: Walter de Gruyter, 2003. P. 55 – 73.
16. The fate of the children of Lir. Notes and References. [Electronic resource]. – Access Mode: <https://www.sacred-texts.com/neu/celt/mcft/mcft21.htm>
17. The violent death of the children of Lir [E. source]. – Access Mode: https://www.vanhamel.nl/codecs/Oidheadh_chloinne_Lir#Sources.
18. Wilkins K. The League of Australian Women Fantasy Writers: A Short History [E. source]. – Access Mode: <http://www.unboundworlds.com/2018/02/the-league-of-australian-women-fantasy-writers-a-short-history/>

REFERENCES

1. Aleshanova I.V. Narrativity: definition of a concept // Bulletin of the Volgograd State Pedagogical University 2006. No. 3. P. 43-47.
2. Belekhova L.I. The mythology of American poetry: archetypes and archetypal verbal images / Linguistic poetry: collective monograph. Kherson: Vidavniychiy dim "Helvetica", 2018. 316 p.
3. Belikova E.V. Mythopoetics of G. Melville's novel "Moby Dick, or White Whale": abstract of dissertation for philological sciences: 10.01.03. Omsk: OGPU, 2004. 235 p.
4. Bloch M. Ya., Sergeeva Yu.M. Inner speech (linguistic structure and functional nature). Moscow: ERA, 2009. 308 p.
5. Eliade M. Mths, a dream and a misteries / Mircha Eliade // The Holy World; Myths, dream and misteries; Mefistofel i androgin; Occultism, feudalism and cultural similarity. – Kyiv.: Osnovy, 2001. P. 117-301.
6. Celtic mythology [E. source]. – Access mode: http://world-of-legends.ru/keltika/legends_keltika/id1613
7. Legkiy M. Z. Form of the artistic exposition in the small prose of Ivan Franko: author. dis. of PhD in Philology: special. 10.01.01 - Ukrainian literature / Mykola Legkiy. – Lviv, 1997. 17 p.
8. Lviv newspaper "Ratusha". [E. source] – Access mode: <http://ratusha.lviv.ua/index.php?dn=news&to=art&id=4939>
9. Paducheva E.V. Semantic research. Semantics of time and type in Russian. The semantics of narrative / Elena Paducheva. – Moscow.: School "Languages of Russian Culture", 1996. 464 p.
10. Papusha I. What is a narratology? (looking around the concept) [Text] / I. Papusha // Narrative dimensions of the literature. Materials of the International Conference of Znatology. // Studia Methodologica. Edition 16. Ternopil: TNPU, 2005. P. 29 – 46.
11. Prieto A. Narrative work / Antonio Prieto "Morphology of the novel" // Semiotics. – M.: Rainbow, 1983. S. 370 - 399.
12. Schmid V. Narratology. – Moscow: Languages of Slavic Culture, 2003. 312 p. (Studia philologica).

Cognitive and narrative approach to the analysis of the mythopoetical space of the modern Australian prose texts (on the material of Juliet Marillier's novel "Daughter of the Forest")

A. Horshkova

Abstract. The object of the research is Australian prose mythopoetics in cognitive and narrative dimension. The subject is represented by the linguistic and narrative means of mythopoetics integration into the Australian prose. The material of the investigation is a literary text of Juliet Marillier's novel "Daughter of Forest".

Keywords: *mythology, narrative, narrator, ethno-archetypal images, modern English prose text.*

Образ Т. Г. Шевченка в дискурсі Революції гідності: антиколоніальний та постколоніальний аспекти

Н. П. Ковтонюк

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Corresponding author. E-mail: nataliya.kovtonyuk@gmail.com

Paper received 04.04.20; Accepted for publication 23.04.20.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2020-226VIII68-04>

Анотація. У статті проаналізовано антиколоніальний та постколоніальний аспекти образу Т. Шевченка в дискурсі Революції гідності. Перший із них представлений культом пророка, революціонера й пов'язаний із формуванням національної ідентичності українців у межах опору імперії. Другий – з численними експериментами з візуальними образами митця та його творчістю. Обидва аспекти ілюструють гібридний характер Революції гідності, в якій поєдналися постколоніальна революція та антиколоніальна боротьба.

Ключові слова: Т. Шевченко, Революція гідності, колоніальне, антиколоніальне, постколоніальне.

Вступ. Революція гідності збіглася в часі з іншою важливою для націєтворення подією – 200-річчям з дня народження Т. Шевченка. Образ цього митця в її дискурсі неоднозначний, містить багато традиційних та індивідуально-авторських інтерпретацій. Така багатовимірність детермінована неоднорідністю суспільства й гібридним характером Революції гідності, що тісно пов'язана з колоніальним минулим України.

Короткий огляд публікацій за темою. Постколоніалізм як міждисциплінарний метод та ідеологічний дискурс виник у західноєвропейській науці для переосмислення й пояснення культури, зокрема літератури, політичних та світоглядних конфігурацій колишніх імперій і колоній. Постколоніальну теорію започаткували Ф. Фанон та Е. Саїд. Їхню справу продовжили Гаятрі Чакраворті Співак, Аня Лумба, Арун П. Мукгерджи, Г. Бгабга. Науковці М. Павлишин, М. Рябчук, О. Юрчук, М. Шкандрий, О. Гнатюк, Е. Томпсон, П. Іванишин, Т. Гундарова, С. Єкельчик, О. Еткінд, В. Чернецький застосували здобутки постколоніальних студій для дослідження культурно-політичної ситуації у Східній Європі, акцентуючи увагу на російсько-українських відносинах.

Революція гідності – неоднорідне явище, що зумовило появу його досліджень у різних ракурсах. Серед них є й постколоніальний. Він представлений окремими статтями Т. Гундарової [4] та І. Герасимова [19], що одним із перших розглянув Революцію гідності як складний симбіоз постколоніальної та національної революції [19].

Метою дослідження є аналіз антиколоніального й постколоніального аспектів образу Т. Шевченка в дискурсі Революції гідності та визначення їхньої ролі в розвитку українського суспільства й формуванні національної ідентичності.

Матеріали та методи. Дослідження проводилося на основі художньої літератури, картин українських живописців, написаних під час Революції гідності, публіцистики, листівок, стрит-арту та інших об'єктів урбаністичного ландшафту, створених чи трансформованих в аналізованих часових рамках.

Методологічною стратегією дослідження став міждисциплінарний підхід, який дав змогу систематизувати та проаналізувати ідеї, прийоми, що виявилися в інтерпретації образу Т. Шевченка під час Революції гідності в художніх практиках різного виду. Саме він дозволив поєднати декілька методів. Серед них – постколоніалізм як інтерпретаційна парадигма, що шукає у творах мистецтва сліди імперського домінування чи боротьби з колоніальними структурами, їхнього демонтажу чи деконструкції;

інтермедіальний підхід, застосований для аналізу живопису, стрит-арту, об'єктів урбаністичного ландшафту та ін.; семиотика, використана для того, щоб виявити специфіку поєднання різних аспектів у художніх практиках, які сформувалися в час Революції гідності для переосмислення образу Т. Шевченка.

Результати і їхнє обговорення. Революція гідності є амбівалентним явищем, що поєднує в собі постколоніальну революцію з антиколоніальним опором. Інтерпретація українського «місця пам'яті», знакової постаті для формування національної ідентичності Т. Шевченка тільки засвідчує це.

Засадничими термінами постколоніальних студій, що допоможуть краще проаналізувати образ Т. Шевченка в дискурсі Революції гідності, є «колоніальне», «антиколоніальне» та «постколоніальне». Першим в українському літературознавстві пояснив ці поняття М. Павлишин. «Колоніальними» він «називає ті мистецькі явища й засоби, котрі витворюють і підтримують структури й міфи колоніального домінування» [13, с. 35]. Ідеться про «три братні народи», розуміння українського суспільства як народної фольклорної культури, а самої України як паспоральної ідилії, екзотичної південно-західної околиці Росії, її мови та культури як непрестижних та второсортних. «Антиколоніальними» М. Павлишин називає явища, «які протистоять колоніальним структурам, заперечують імперські міфи, витворюючи свої власні, національно-визвольні» [13, с. 35], але при тому повторюють «з протилежним знаком структури колоніального» і таким чином зберігають їх [8, с. 227]. За О. Юрчук, ними є «ідея міфологізації нації, яка відбувається через міфологізацію часу (залюблення в минуле й віру в краще майбутнє) та призначення (ідею месіанства)» [18, с. 40], «романтична концепція національного» [19, с. 40] («зацикленість на українському месіанстві, майбутній українській свободі, шлях до якої полягає через страждання» [18, с. 41]), індивідуальна модель боротьби, де лідери стають месіями або жертвами [18, с. 41]. Для колоніального та антиколоніального властива монологічність та організація світогляду на основі опозицій, базові серед яких – «метрополія/колонія», «добро/зло», тоді як постколоніальне характеризується діалогічністю поглядів. Такий підхід витворює власний дискурс за допомогою гри старими культурними міфами [8, с. 227], «розмаскування й розмонтування структур культурного колоніалізму і, рівночасно, їхнього продуктивного перевикористання» [8, с. 223]. Він «налаштований на вироблення стратегії розвитку нації, що звільнилася від колоніального гніту, шляхом аналізу та

застосування різних видів досвіду: колоніального, анти-колоніального, постколоніального» [18, с. 43-44]. Центром цієї світоглядної парадигми, замість минулого та майбутнього, стає сучасне, а відносини між колонією та метрополією розглядаються як «шлях втрат, взаємовпливів і здобутків» [18, с. 44].

Колоніальний дискурс породив в українців комплекс меншовартості, що, у свою чергу, на думку М. Рябчука, зумовив негативний self-image (автостереотип), пов'язаний із провінційністю, штампамі «хохли», «малороси», несприйняттю тієї частини, яка не піддається колонізації («бандерівці», «западенці») [12, с. 205]. Він є наслідком інтеріоризації «колективної тіні», думки імперії про себе [13]. Проте в результаті екстеріоризації комплексу неповноцінності з'явився й гіперпозитивний self-image (автостереотип), що «проголошує росіян «зіпсутим», «татаризованим» різновидом русичів-українців, натомість самих українців робить нащадками архидревніх скіфів, що жили на теперішніх українських землях задовго до появи слов'ян» [13, с. 13-14], має справу з месанізмом, ідилізацією українського народу та його історії, демонізацією ворога, обсецією «щодо своєї тотожності, мови, культури, самого свого національного існування» [13, с. 15]. Він виразно проявився в час національно-визвольних змагань, тобто антиколоніального опору. Його присутність у дискурсі Революції гідності відслідковується в демонізації Росії, учасників Антимайдану, бійців спецпідрозділу «Беркут» тощо, народницькій риторичі та тропях. Це засвідчує те, що не йдеться виключно про постколоніальну революцію в чистому вигляді.

Смисли, що циркулюють в українській культурі, часто необ'єктивні, викривлені колоніальними впливами та антиколоніальною ідеологією. Саме тому, аналізуючи образ Т. Шевченка в дискурсі Революції гідності, неможливо визначити «істинного» Т. Шевченка, адже йдеться передусім про інтерпретацію тих українців, що стали учасниками протесту. Їхнє бачення цієї постаті має як антиколоніальний, так і постколоніальний аспекти.

Антиколоніальний аспект пов'язаний із культурами пророка (месії) та революціонера. Перший сформувався ще в XIX столітті в народницькому письмі. Він був пов'язаний із національним резистансом, що схильний до сакралізації та оточення ореолом недоторканності знакових фігур і символів. На початку XIX століття російські письменники створили імперський дискурс. Проте в тогочасній Малоросії після стадії колабораціонізму еліти сформували контрадискурс. Його утверджував автор першого антиколоніального твору – поеми «Кавказ». Із політичної сатири та інвектив Т. Шевченка виріс культ революціонера вже в XX столітті в СРСР, адже соцреалізм часто використовував і перекичував готові народницькі структури.

Традиційні візуальні образи Т. Шевченка (у кожусі, шапці, з вусами) можна було побачити скрізь: на щитах самооборони, на палатках учасників протесту. Вони також змінили урбаністичний ландшафт окремих міст у стрит-арті. Наприклад, харківська арт-група «Kailas-V» створила на одному з будинків мурал близько 500 кв. м. із зображенням Т. Шевченка, а В. Стецькович запропонував намалювати традиційний портрет митця на стіні львівської п'ятиповерхівки на вул. Миколайчука.

Девізом Революції гідності став крилатий вислів з антиколоніальної поеми «Кавказ». Ним починається назва національного радіомарафону «Борітеся – поборете!»

Шевченко мобілізує». Його можна побачити на графіті Сергія Брильова в Кременчуці. А збірка поезій «Борітеся – поборете!» є складною єдністю візуального та вербального рядів, у якій перший історично конкретизує другий. Упорядники вищезгаданої книги намагалися віднайти в текстах Т. Шевченка, О. Теліги, О. Ольжича, П. Тичини, В. Стуса, І. Франка, Є. Плужника, В. Симоненка, Лесі Українки та інших митців ключові образи й концепти, що були представлені на майданах різних міст, тому ці твори проілюстровані фотографіями подій Революції гідності [3].

Слова Т. Шевченка як пророка вкотре набували провіденційного змісту, адже на створених під час Революції гідності графіті можна було прочитати: «Не вмирає душа наша. / Не вмирає воля...», «І вражою злою кров'ю волю окропіте». Один із опозиційних лідерів Олег Тягнибок на запитання мітингувальників, який план дій Євромайдану, відповів: «Коли хтось запитує про план – «Ажу: відкрий «Кобзар», там план» [15]. І. Андрусак писав: «Дух Шевченка просвічував і супроводжав всіх учасників наших визвольних змагань у їх боротьбі. Кожний революційний рух в Україні носив знамена Шевченкового післанництва, списаного в «Кобзарі» [2].

Подекуди цей культ реалізовувався в більш модерних формах, але без зміни антиколоніальної суті. Ідеться про перформенс на майдані Незалежності в Києві, де, за ініціативою В. Зайця, з'явилася дерев'яна скульптура Т. Шевченка з осики, яку міг завершити кожен охочий [20, с. 342]. Прикметно, що ця акція не передбачала переодягання в сучасний одяг чи інших постмодерних ігор з кафоном.

Обличчя Т. Шевченка постає як метафора колективної національної ідентичності в мозаїках з фотографій жителів м. Рівного (Майдан м. Рівного) чи учасників протесту (Майдан м. Києва) [20, с. 344].

Антиколоніальному резистансу, схильному до творення національно зорієнтованих міфів, властива містичність нарації, але після здобуття незалежності його сліди шкодять культурі так само, як і недемонізовані імперські структури. Чи настільки погано для українців апелювати до них тепер? Якщо ми говоримо саме про Т. Шевченка, то ні. Адже формування національної ідентичності українців відбувалося в межах антиколоніального опору та завдяки йому.

Доба націоналізму, тобто модерної національної ідентичності, приходять у Європу з епохою романтизму. А в XVII – XVIII століттях люди на території України ідентифікували себе з релігійними спільнотами, були «перш за все ... православними, по-друге – царевими підданими й членами певного стану, і лише по-третє – «тутешніми», тобто специфічним регіональним видом «русько-православної» чи «православно-слов'янської» людності» [13, с. 73]. В унісон із німецьким романтизмом українська еліта починає цікавитися історією та фольклором, але, як доводить С. Плохій, для того, щоб зрівнятися в правах з російським дворянством [9, с. 190]. Проте зібраний емпіричний матеріал сприяє розумінню окремішності народу, його відмінності від російського, що зумовлює появу регіонального патріотизму з подальшим переростанням в антиімперську боротьбу. До цього періоду немає підстав говорити про національну свідомість українців. Т. Шевченкові «поталанило» народитися в епоху модерної ідентичності, коли європейці почали ідентифікувати себе з нацією, а перед малоросами відкрилася альтернатива

імперській асиміляції. Такі історичні передумови сприяли тому, що Кобзар започаткував контрадискурс імперії. Саме тоді «тутешня» ідентичність українців через антиколоніальний опір, тобто усвідомлення своєї окремішності, почала переростати в українську, національну.

Хоча культ пророка та революціонера є частиною національно-визвольних міфів українського народу та невід'ємною складовою ідентичності, варто пам'ятати, що він також антиколоніальний, а «антиколоніалізм видається дієвим за перебування нації у колоніальних умовах, а не після проголошення її незалежності» [18, с. 40]. Саме тому більш значущим для сучасних українців є експерименти з образом Т. Шевченка. Цей процес почався ще в добу авангарду, проте постколоніальних акцентів набув у 80-і роки XIX століття. На думку Енні Альварт, «саме завдяки такому новому підходу неперервно плюралізується раніше монолітний образ Шевченка, а також вирішується проблема культурного нормування, яке толерує лише єдину інтерпретацію поета» [1, с. 228]. Дослідниця також твердить, що наявність двох парадигм інтерпретації – народницької, радянської та постмодерної – є ознакою постколоніального синдрому, роздвоєння нації.

Постколоніальний етап передбачає викриття обмеженості колоніальних та антиколоніальних поглядів, визнання себе спадкоємцем колоніальної та антиколоніальної практик і вироблення на базі критичного переосмислення нової ідентичності. У такому випадку деконструкція культу Т. Шевченка як пророка та революціонера є необхідним процесом. Це зумовлено тим, що постколоніальній мистецькій практиці «властиві політизованість, децентралізація, плюралізм» [18, с. 15].

У дусі постколоніальної актуалізації та експериментаторства в дискурсі Революції гідності модифікується культ Т. Шевченка-революціонера. Після прийняття диктаторських законів 16 січня 2014 року в його творчості почали шукати «екстремізм», тому на одному з плакатів заклик «Кайдани порвіте!» кваліфікується як заклик до хуліганських дій [5]. Такої інтерпретації набувають не тільки слова Т. Шевченка, а і його зовнішність, яка піддається травестії. На зображеннях часів Революції гідності він носить бандану, каску, має бити, готовий узяти зброю або шину, тобто асимілюється з типовими учасниками протесту [5]. У новому амплуа екстреміста Т. Шевченка з'являється поруч з іншими представниками канону української літератури – Лесею Українкою та І. Франком – на графіті «(Кони революції» автора, відомого під псевдонімом #Sociopath [6].

Шевченко-екстреміст як реінкарнований культ революціонера в постмодерній обробці бере участь і в декомунізації. На місці зруйнованих пам'ятників В. Леніну в багатьох містах планується встановити постаменти саме Кобзареві в його традиційній іпостасі. Іноді такі проекти реалізуються дивним чином (наприклад, бійці АТО на Луганщині перефарбували пам'ятник В. Леніну і зробили його впізнаваним за допомогою традиційних атрибутів Т. Шевченка, домалювавши вуса та одягнувши смушеву шапку). На одному з плакатів часів Революції гідності переодягнений у звичайний для учасника протесту одяг Т. Шевченко бере участь у декомунізації: валить пам'ятник В. Леніну [5].

Зразком власне постколоніального осмислення Т. Шевченка є серія картин «Шевченкіада» А. Єрмоленка, що стала частиною проекту «Мистецький Барбакан». Його учасники, представники різних видів мистецтва, у своїй

творчості мають на меті реабілітувати мілітарний код нації, заглушений ідеологічними маніпуляціями та репресіями в радянський час, і подолати ідилічно-ліричне колоніальне осмислення народу, створюючи власний напрям – «люта справа». В А. Єрмоленка Т. Шевченко набуває нових ролей: стає музикантом рок-напрямом шляхом семантизації частинки «рок» у лексемі «пророк», тобто постмодерної гри зі словом, уписується в семіосферу масової кіноіндустрії у вигляді Супермена або в східні релігійні практики як Будда, вирушає в АТО [16]. Проте нових відтінків набуває ця постать і через актуальне перепрочитання окремих цитат, що контекстуалізуються за допомогою малюнка. Наприклад, слова з послання «І мертвим, і живим...»: «У нас навчіться!... В нас дери, / Дери та дай, / І просто в рай» – знову стають актуальними через зображення Т. Шевченка в образі представника служби ДАІ, що в дискурсі масової культури незалежної України асоціюється з хабарництвом [16].

Як би не змінювався імідж Т. Шевченка, у всіх візуальних репрезентаціях він є впізнаваним, бо часто не знімає смушевої шапки та не голить вуса, а отже, для нації залишається важливою постаттю, яка деконструється.

Ще один учасник «Мистецького Барбакану» А. Полежака створює пастиш на вірш «Садок вишневий коло хати» з метою руйнування сентиментального колоніального іміджу села. У його версії в гумористичній формі показано віртуальний образ неідилічної України, створений російськими ЗМІ, адже тут «Раби сапають буряки», «Висить дитинка розп'ята», «Сім'я вечерея на підлозі – / Парує смажений кацап» [0, с. 8]. У вірші «Заповіт», уміщеному в антології «Мистецький Барбакан. Трикутник дев'яносто два», А. Полежака, удаючись до ремінісценції на послання «І мертвим, і живим...», висловлює декілька актуальних для Революції гідності порад, серед яких «Кладіть бруківку в декілька шарів», «Скляні пляшки не кидайте в смітник», «Закинь старі покривки у куток» [7, с. 232]. Тут, як і в попередній поезії, є натяки на боротьбу з імперськими структурами: «І поки півник ще не здох двоголавий, / Допоки друзі і часи мінливі, / Тримайте в гардеробі балаклаву, / Бо на віку, бач, як на довгій ниві...» [7, с. 232].

У книзі іншого учасника «Мистецького Барбакану» І. Семесюка «Щоденник україножера» провокативне осмислення постаті Т. Шевченка стає ознакою сучасних патріотів («україножерів»), що обирають любов до реальної України з її недоліками, а не до віртуальної народницької моделі. Тому Т. Шевченко в них не «Святий Пророк і Духівник» [14, с. 155], а «прикольний поет» [14, с. 155].

Візуальна деконструкція антиколоніальних культів Т. Шевченка представлена й у серії «Григорович» Юрія Шаповала [11]. Художник зобразив його з шиною (картина «Григорович проти»), уписавши в ситуацію Революції гідності, а потім ще й «відправив» в АТО (картина «Григоровича мобілізували»). Містичний образ Шевченка-пророка набуває нових вимірів та передається через образи зі східних релігійних практик, як на картині «Вождь Українського народу». По-новому осмислюється й факт того, що саме цей митець формував контрадискурс імперії. На картині «Афіша» відтворений символічний двобій О. Пушкіна як знакової постаті російської культури та Т. Шевченка.

Висновки. Отже, образ Т. Шевченка засвідчує

амбівалентний характер Революції гідності, що мала переважну більшість постколоніальних рис, але не позбулася антиколоніальних знаків та символів. Він неоднорідний, наповнений смислами, що ідеологічно відповідають різним періодам розвитку української ідентичності. Антиколоніальний аспект образу Т. Шевченка представлений культом пророка та революціонера, що реалізується переважно в традиційних зображеннях митця, у наданні провіденційного змісту його творчості та у використанні крилатого вислову з поеми «Кавказ». Не варто недооцінювати апеляцію до канону, оскільки саме в межах антиколоніального опору почала формуватися національна ідентичність українців. Проте Революція гідності зумовила появу великої кількості проєктів і творів, що деконструюють постать Т. Шевченка, руйнують традиційне

бачення його як пророка та революціонера, «селока в шапці». Широта інтерпретацій ніяк не пов'язана з андеграундним бльознірством над пам'яттю про митця. Т. Шевченко перетворився на архетип, який може актуалізуватися в різних соціокультурних чи політичних умовах та мистецьких практиках. Факт апеляції до цього образу свідчить про те, що він є одним із конструкторів національної свідомості українців. У такому вигляді руйнується антиколоніальна монологічність культури, недоторканність її сакруму й розширюється поле постколоніального осмислення. Експерименти з образом Т. Шевченка – це свідчення виходу з обмеженого негативним досвідом підкорення світогляду жертви та готовності дивитися на світ об'єктивно, без травматичних флешбеків і потреби самозахисту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Альварт Єнні. «Постколоніальний синдром» і Тарас Шевченко як місце пам'яті // Схід/Захід: іст.-культ. зб.– Харків: «НТМТ», 2013. – Вип. 16-17. – С. 223-231.
2. Андрусак І. Шевченкове «неоднаково мені» та Майдан [Е. ресурс] / І. Андрусак. – Режим доступу: <http://www.galychyna.if.ua/articles/detail/shevchenkove-ne-odnakovo-meni-ta-ukrajinskii-maidan/>
3. Борітеся – поборете! : поезика революції / [уклад. та авт. передм. О. М. Уліщенко ; фото: М. А. Чернов, Я. В. Казаков ; текст: Бойко В. С. та ін.]. – Харків, Віват, 2014. – 95 с.
4. Гундорова Т. Лузер іде на Євромайдан [Е. ресурс] / Тамара Гундорова. – Режим доступу: <https://krytyka.com/ua/articles/luzer-ide-na-evromaydan>
5. «Екстреміст» Тарас Шевченко на Євромайдані [Е. ресурс]. – Режим доступу: <https://gurt.org.ua/news/recent/21375/>
6. «Ікони революції» знищили [Е. ресурс]. – Режим доступу: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/otkovych/59abc22b097d4/>
7. Мистецький Барбакан. Трикутник дев'яносто два. Антологія. – К.: Люта справа, 2015. – 320 с.
8. Павлишин М. Канон та іконостас. – Київ: «Час», 1997 – 445 с.
9. Плохій Сергій. Козацький міф. Історія та націєтворення в епоху імперій. – Київ: Laurus, 2013. – 440 с.
10. Полежака А. Стихи о жизни. – К.: Люта справа, 2016. – 160 с.
11. Полтавський художник зобразив Тараса Шевченка з автоматом в АТО [Е. ресурс]. – Режим доступу: https://dt.ua/CULTURE/poltavskiy-hudozhnik-zobraziv-tarasa-shevchenka-z-avtomatom-v-ato-168406_.html/
12. Рябчук М. Від Малоросії до України: парадокси запізненого націєтворення. – Київ: Критика, 2000. – 305 с.
13. Рябчук М. Постколоніальний синдром. Спостереження. – Київ: «К. І. С.», 2011. – 240 с.
14. Семесюк І. Щоденник україножера. – Київ: Люта справа, 2014. – 192 с.
15. Україна молода. – 2014. – №7.
16. Український художник Андрій Єрмоленко зробив Шевченка модним брендом [Е. ресурс]. – Режим доступу: <http://gazeta.net.ua/person/16414.html>
17. Шкандрій М. В обіймах імперії: Російська і українська літератури новітньої доби. – Київ: Факт, 2004. – 496 с.
18. Юрчук О. У тіні імперії: Українська література у світлі постколоніальної теорії. – Київ: ВЦ «Академія», 2013. – 224 с.
19. Ilya Gerasimov. Ukraine 2014: The First Postcolonial Revolution: Introduction to the Forum. // Ab Imperio, issue 3, Kazan, 2014.
20. Giovanna Siedina. Taras Ševčenko su Jevromajdan // Studi Slavistici, XII, Firenze, 2015.

REFERENCES

1. Alvart Jenny. Postcolonial syndrome and Taras Shevchenko as a site of memory // East / West: historical and cultural collected volume. Kharkiv: NTMT, 2013. - Issue 16-17.
2. Andrusiak I. Shevchenko's "it matters to me" and Maidan [E. source] / I. Andrusiak. – URL: <http://www.galychyna.if.ua/articles/detail/shevchenkove-ne-odnakovo-meni-ta-ukrajinskii-maidan/>
3. Struggle on – and be triumphant! : the poetics of revolution. – Harkiv, Vivat, 2014.
4. T. Hundorova A luzer goes to the Maidan [E. source] / Tamara Hundorova. – URL: <https://krytyka.com/ua/articles/luzer-ide-na-evromaydan>
5. Taras Shevchenko as an extremist on Euromaidan [E. source]. – URL: <https://gurt.org.ua/news/recent/21375/>
6. The Icons of Revolution has been destroyed [E. source]. – URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/otkovych/59abc22b097d4/>
7. Artistic Barbacan. A triangle ninety-two. Anthology. Kyiv.: Luta sprava, 2015.
8. Marko Pavlyshyn. Canon and iconostasis. Kyiv: Chas, 1997.
9. Serhii Plokyh. The Cossack myth. History and nationhood in the age of empires. Kyiv: Laurus, 2013.
10. A. Polezhaka. Poems about life. K.: Luta sprava, 2016.
11. Poltava artist has portrayed Taras Shevchenko with submachine gun taking part in Anti-Terrorist Operation [E. source]. – URL: https://dt.ua/CULTURE/poltavskiy-hudozhnik-zobraziv-tarasa-shevchenka-z-avtomatom-v-ato-168406_.html/
12. M. Riabchuk. From Little Russia to Ukraine: paradoxes of late nation-building. Kyiv: Krytyka, 2000.
13. M. Riabchuk. Postcolonial syndrome. Observations. Kyiv: «К. І. С.», 2011.
14. I. Semesiyk. The diary of ukraine-eater. Kyiv: Luta sprava, 2014.
15. The Young Ukraine. – 2014. – №7.
16. Ukrainian artist Andriy Yermolenko has made from Taras Shevchenko fashion brand [E. source]. – URL: <http://gazeta.net.ua/person/16414.html>
17. M. Shkandrij. In the embrace of the empire: Russian and Ukrainian new age literature. Kyiv: Fact, 2014.
18. O. Yurchuk. In the shadow of the empire: Ukrainian literature in the light of post-colonial theory. Kyiv: PC Academia, 2013.a

The image of T.G. Shevchenko in the discourse of the Revolution of Dignity: anticolonial and postcolonial aspects

N. P. Kovtoniuk

Abstract. The article analyzes the anti-colonial and post-colonial aspects of Taras Shevchenko's image in the discourse of the Revolution of Dignity. The first aspect is represented by the cult of the prophet, revolutionary, and is connected with the formation of national identity of Ukrainians as a part of resistance to the empire. The second one describes numerous experiments with portraits of the artist, his creative work and opens the way to pluralism of views. Both aspects illustrate the hybrid nature of the Revolution of Dignity, which combined the post-colonial revolution with the anti-colonial resistance.

Keywords. Taras Shevchenko, the Revolution of Dignity, colonial, anti-colonial, post-colonial.

Idioms in the works of G. Chaucer and W. Shakespeare as signatures of social environment

R. Y. Kritsberg

Independent Scholar, Translator in Jewish Community, Dortmund, Germany
Corresponding author. E-mail: roman.kritsberh@fulbrightmail.org

Paper received 05.04.20; Accepted for publication 26.04.20.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2020-226VIII68-05>

Abstract. Idioms in G. Chaucer's and W. Shakespeare's works reflect the social environment of their time. People's professional activities and pastimes, such as military, law, hawking, hunting, are among the most productive sources of set expressions. In terms of referentiality, there are two classes of the items – the former includes those of non-equivalent vocabulary, with no corresponding notions and their expressions in Modern English, and the latter comprises those with different present-day counterparts for the same notions.

Keywords: cultural background, diversions, idioms, lexical items, proverb.

Introduction. The lexis of any language reflects its social environment in a straight and direct way, contrary to elements of its other levels – phonology, morphology, syntax. Due to nominative function, lexical items constantly replenish the language stock to meet the requirements of naming new ideas, objects, which keep appearing in a society. Idioms and set expressions constitute a very telling part of the lexis, since they crystallize cultural markers of a given time and space. Their study helps shed light on societal practices and attitudes. From this angle, the study of idioms in the works of G. Chaucer and W. Shakespeare in the Late Middle-Early Modern English is especially topical issue.

Survey of publications. The sources on the language of G. Chaucer and W. Shakespeare are abundant. One can mention such ground-breaking works, as F. Heer on culture in medieval world [5], T. Machnam on English in the Middle Ages [6], J. Forngeng and W. McLean on the Chaucer's England [4], A. Malcolm on the Chaucer's language [7], N. Drake [3] and E. Shewmaker [9] on W. Shakespeare's language and time. Still, the problem under consideration lacks the adequate study.

Objective, material, methodology. The paper's objective is to reveal the signatures of professional activities and pastimes of the above-stated period in the works of G. Chaucer [2] and W. Shakespeare [8], which serve as material for present study. Its methodology includes methods of comparative, descriptive and discourse analysis.

Results and discussion. First, it is necessary to mention that cultural background looms behind old sayings. Thus, the old proverb *out of God's blessing into the warm sun* apart from general meaning 'in a worse situation' was used in a legal sense 'cut off with a shilling, deprived of heritage', as: "King. 'How is it that the clouds still hang on you?' Ham. 'Not so, my lord; I am too much i' the sun.'" [8, Hamlet. I. ii. 66-67]. Or, in the first act *Hamlet* speaks of the king's boisterous reveling: "The king doth wake tonight and takes his rouse, Keeps wassail and the swaggering up-spring reels." [ibid, I. iv. 8-9]. Here – *upspring* (German *Hüpfauft*) used to be 'the last and consequently wildest dance at the old German merry-making'.

Let's consider the case, when old proverbs and idioms reflect old traditions and practices, which are out of use nowadays. One of the most popular diversions in the Middle Ages was hawking. Thus, the character from *The Canterbury Tales*, states: "With empty hand men may none haukes lure." [2, The Wife of Bath's Prologue. 415] – "Men cannot lure hawks with empty hand." Hawking, as N. Drake points out [3, p. 125], was introduced into Great Britain in the 8 century and until the beginning of the 16, was the privilege of the

nobility, then later "descended to the gentry and wealthy yeomanry" [ibid]. Hawking was a science in itself that included the particulars about the game pursued, land and water hawking, horseback or foot hawking, along with training of hawks. The last consisted in the manning, luring, flying and hooding them [ibid, p. 130]. It is the luring, bringing hawks to the *lure* (an object stuffed like that kind of bird the hawk was designed to pursue) and making them jump to the fist, was the most laborious. *Eyas* was a young hawk taken from the nest for the purpose of training, young untrained hawk and *eyas-musket* (obsolete 'a kind of sparrow-hawk') meant also 'lively child'. W. Shakespeare uses the image quite often: "Mrs. Ford. How now, my *eyas-musket!* What news with you?" [8, The Merry Wives of Windsor. III. iii 21-22]. "...but there is, sir, am aery of children, little *eyases*, they cry out on the top of question." [ibid, Hamlet. II. ii. 362-364].

There are other examples of that kind, when *Hamlet* answers *Horatio* and *Marcellus* by words "come, bird, come" [ibid, I. V. 115], the way falconers used to call the birds. Or *Claudius* conspiring with *Laertes* to do away with *Hamlet* says: "If he be now return'd, As checking at his voyage, and that he means No more to undertake it." [ibid, IV. vii. 61-63]. Here, the reference is made to the expression *to check at the fist* 'to refuse to come, to recoil at the fist, to be shy (of a bird)'. The saying *between hawk and buzzard* reflects the difference between a good sporting bird and its lazy kind, useless for falconry and is current nowadays.

Hunting was another great diversion in the Middle Ages, which took over hawking with the adoption of the gun. This sport varied in style, place, manners, and other subtleties people used in slaughtering animals. There many references in G. Chaucer's works to this practice, as as *prikyng* ('tracking of a hare by its footprints') and *huntyng for the hare* [2, General Prologue, 191]. Other examples: "For in this world nys dogge for the bowe That kan an hurt deer from an hool yknowe Bet than this somnour knew a sly lechour, Or an avowtier, or a paramour." [ibid, The Friar's Tale. 1369-1372]. – "This summoner knew a sly lecher, or an adulterer, or a concubine better than the best dog, which hunts with an archer and knows a wounded deer from a sound one." "And eek to Januarie he gooth as lowe As evere did a dogge for the bowe." [ibid, The Merchant's Tale. 2013-2014]. – "And then to January he goes so obediently, As a trained dog to accompany an archer."

Many allusions, metaphors, and references related to the hunting are found in W. Shakespeare's works. Thus, a hunter used to run a risk on delivering the death-stroke to the wounded enraged animal at bay, especially those equipped

with horns, as stags. The archaic expression *horn-mad* (earlier *wood-mad*) 'stark mad, furious' exemplifies this situation, along with *mad as a buck*, E.g.: "...if I have horns to make me mad, let the proverb go with me; I'll be horn-mad." [8, The Merry Wives of Windsor. III. v. 157-158]. "It would make a man mad as a buck to be so bought and sold." [ibid, The Comedy of Errors. III. i. 71-72].

Canines are indispensable part of the diversion. Thus, the old saying *when night dog run all sorts of deer are chased* [ibid, The Merry Wives of Windsor. V. v. 263-264] can be compared to the modern *all cats are gray in the dark*. There is another passage where two hunting terms are combined: *to draw (hunt) dry-foot* 'to track the game by the mere scent of the foot' and *to run counter* 'to follow the scent or trail of the game in the reverse direction', with both producing the figurative effect of unscrupulous person: "One whose heart is button'd up with steel; A fiend, a fairy, pitiless and rough; A wolf, nay, worse, a fellow all in buff;... A hound that runs counter and yet draws dry-foot well One that, before the judgment, carries poor souls to hell." [ibid, The Comedy of Errors. IV. ii. 34-40].

The game was driven in the direction, in which the wind was blowing, lest it should smell the trap, as in the following: "To withdraw with you: why do you go about to recover the wind of me, as if you would drive me into a toil [=trap]." [ibid, Hamlet. III. ii. 367-369]. Birds used to be caught with the lime (viscous sticky substance prepared from the bark of the holly), and the act is reflected in a number of figurative expressions, referring to the human gullibility and greenness, as: "Poor bird! thou'dst never fear the net nor lime, The pit-fall nor the gin." [ibid, Macbeth. IV. ii. 34-35]. "You must lay lime to tangle her desires By wailful sonnets, whose composed rimes Should be full-fraught with serviceable vows." [ibid, The Two Gentlemen of Verona III. ii. 68-70]. "O limed soul, that struggling to be free Art more engaged!" [ibid, Hamlet III. iii. 68-69].

It's worth mentioning other diversions of that time, which left their traces in the language. The context can't be clear without knowing the practices. Thus, the game of football is evoked when *Dromio of Ephesus* from *The Comedy of Errors* [ibid, II. i. 83-85] complains: "That like a football you do spurn me thus? You spurn me hence, and he will spurn me hither: If I last in this service, you must case me in leather." Tennis was played with the palm of the hand in the open air and mention in *Hamlet* (ibid, I. i. 59): "There was a gaming; there o'ertook in 's rouse; There falling out at tennis." The game of bowls played in the bowling-alley is referred to when *Polonius* wants to find out truth about his son *Laertes* by indirect means, by *assays of bias*, whose original sense goes back to the oblique line the bowl runs due to its construction: "...and with assays of bias By indirections find directions out." [ibid, Hamlet. II. i. 65-66]. The famous phrase from the *Hamlet's* monolog [ibid, III. i. 65] *there's the rub* refers to the *rub* as 'an obstacle or impediment the ball in the game of bowls is hindered in or diverted from its course' [10, p. 1623].

Dicing has been the scourge of all the times. *Hamlet* refers to "marriage vows as false as dicers' oaths" [8, III. iii. 44-45] meaning 'untrustworthy, as when a dicer swears never to play the game again each time breaking his promise'. The old game of *loggats*, as referred to in *Hamlet*, according to OED [10, p. 991], consisted in stake fixed into the ground, 'those who play, throw loggats at it, and he that is nearest the stake, wins': "Did these bones cost no more the breeding but

to play at loggats with 'em." [8, Hamlet. V. i. 97-99]. Playing cards echoes in such lexical items as *swoopstake* [ibid, IV. v. 141] refers to 'sweeping all the stakes at once, hitting the jackpot'. Fistfighting seems to have been 'evergreen' in all times, as attested in the same play: "...there was, for a while, no money bid for argument, unless the poet and the player went to cuffs in the question." [ibid, II. ii. 379-381]. Children's games are well presented in literature of that time, as *hoodman-blind*, the old equivalent for modern for *blindman's buff*, or 'hide fox, and all after' [ibid, IV. ii. 32]. Fencing is reflected many times in the works under consideration. In *Hamlet*, *Claudius* speaks of "scrimers [= fencers] of their nation, He swore, had neither motion, guard, nor eye." [ibid, IV. vii. 100-101], and later of "pass of practice [round in fencing]" [ibid, 138].

Many lexical items of that time are taken from professional spheres and can be understood through the prism of occupation. Thus, the military gave rise to the expression *keep fair quarter with* 'have good relations with' (from *quarter* 'assigned position'), as "So he would keep fair quarter with his bed." [ibid, The Comedy of Errors. II. i. 108]. In *Hamlet*, the hero compares his tactics to those of miner who lays mines to undermine a fortress and faces countermining: "Let it work; For 'tis the sport to have the enginer Hoist with his own petard: and it shall go hard But I will delve one yard below their mines, And blow them at the moon." [ibid, III. iv. 205-209]. Another example is *point-blank* used as adjective, noun, and adverb 'of a gun: aimed or fired horizontally, level, straightforward', used both in literal and figurative senses. E.g.: "And what's untimely done: so, haply slander, Whose whisper o'er the world's diameter, As level as the cannon to his blank Transports his poison'd shot." [ibid, IV. i. 40-43]. "Why, this boy will carry a letter twenty mile, as easy as a cannon will shoot point-blank twelve score." [ibid, The Merry Wives of Windsor. III. ii. 32-4].

The other examples from the military follow. One of the now obsolete expressions is *to cry aim* 'to encourage the archers by crying out 'aim!' when they were about to shoot', 'to encourage in general' [10, p. 31]. E.g.: "...and to these violent proceedings all my neighbours shall cry aim." [8, The Merry Wives of Windsor. III. ii. 45-6]. The idiom *in the full bent* 'wholeheartedly, with maximum energy, determination or devotion' came from the degree of bending of a bow to be loosened, e.g. "But we both obey, And have give up ourselves, in the full bent, To lay our service freely at your feet, To be commanded." [ibid, Hamlet. II. ii. 29-32]. Another Shakespearean phrase *to the top of one's bent* deals with the same issue: the maximum bending of a bow and hence limit, degree, capacity: "They fool me to the top of my bent." [ibid, III. ii. 408-409]. In the same tragedy, *Claudius* deplores that he cannot do away with *Hamlet* because of his mother's love and common public affection for him: "...so that my arrows Too slightly timbered for so loud [=strong] a wind, Would have riverted to my bow again, And not where I had aim'd them." [ibid, IV. vii. 21-24]. The idiom *tickle of the sear* refers to 'easily made to go off', it is about the gun with the lock that is immediately released after the lightest touch. E.g.: "...the clowns shall make those laugh whose lungs are tickle o' the sere." [ibid, 346-347].

Another sphere, which used to be rather important in medieval times but now has declined is milling. Mills served as important instrument of the nobility's dominion over the peasantry. F. Heer notes that all villains were under obligation to take all their grain "to the lord's to be ground, for

which payment was naturally exacted" [5, p. 42]. By the end of the 11 c. there were five thousand of water-mills in England, the number equal to that of knights in the army of the king. "The mills like the castles and the bonds of obligation, demonstrated the hold of the baronage over the countryside and its people." [ibid]. That is why the miller played a pivotal role in country's economic life: farmers were dependent on his complicated machinery that gave them final produce of their work. And the reputation of the miller, who allegedly used to give people short measure of their grain, left much to be desired. This is clearly seen in G. Chaucer's *The Canterbury Tales*: "He [miller] was a jagnlere and a goliardeys, And that was moost of synne and harlotries. Wel koude he stelen corn and tollen thries; And yet he hadde a thombe of gold, pardee." [2, Prologue. 560-563]. – "He was a loud talker and a course buffoon, And has a lot of sins and scurrility. He could steal the corn very well And take three times the legal toll on the corn he ground; And yet he had a thumb of gold, indeed." Here, there is an allusion to the old proverb "An honest miller has a golden thumb" that means that there are no honest millers.

Many expressions related to law are used by W. Shakespeare, e.g. *perpetual durance* [8, Measure for Measure. III. i. 66] 'life imprisonment'; *to bite the law by the nose* [ibid. 107] 'to find the loopholes'. Hamlet in his monolog speaks about one of the dark side of the lawyers's profession that was very important in that time – buying land. The big land-owners used to purchase land for sheepraising, being notorious thereby depriving peasants of arable land: "Where be his quiddities now, his quillets, his cases, his tenures, and his tricks? ...This fellow might be in's time a great buyer of land, with his statutes, his recognizances, his fines, his double vouchers, his recoveries ...will his vouchers vouch him no more of his purchases, and double ones too, than the length and breadth of a pair of indentures? The very conveyance of his lands will hardly lie in this box..." [ibid, V. i. 104-120].

Here, *quiddity* 'subtlety in arguing'; *quillet* 'verbal nicety'; *tenure* is the possession of land by the English Law, tenement; *statute* (from statute merchant, statute staple) is 'a bond or recognizance by which the creditor had the power of holding the debtor's lands in case of default' [10, p. 1891]; *recognizance* – 'a bond or obligation itself, pledged as security (sum of money) to be forfeited in case of neglecting the obligations'; *fines* – 'a compromise of a fictitious suit for the possessions of lands used to facilitate the land conveyance' [ibid, p. 590]; *recovery* – 'the legal procedure of gaining possession of some property when some estate is transferred from one party to another'; *double voucher* – 'summoning a person in the court for land recovery when the fine was to be sued first'; *a pair of indentures* – 'a contract between two parties with two copies written on one piece of paper then cut asunder in a zigzag line to be checked later, if necessary, for the pieces to be tallied and showed that they were parts of the same original contract' [ibid, p. 836]; *conveyance* – 'transerrance of property by law from one part to another'.

Nobility and heraldry have left visible traces in the works of W. Shakespeare and G. Chaucer. *Ophelia*, for example, speaks "You may wear your rue with difference." [8, IV. v. 182], where *difference* is 'an alteration or addition on the coar of arms to distinguish a junior member or branch of a family from a chief one' [10, p. 431]; *Laertes* deplores "no hatchment" (a kind of ensign armorial, a tablet exhibiting the

armorial bearings of a deceased person attached to his house) over his father's bones [8, IV.v. 214].

Professionalisms of other spheres are found in the works of the Late Middle and Early Modern English writers, as in *Macbeth* "...come in, tailor; here you may roast your goose." [ibid, II. iii. 17], here *goose* 'a tailor's smoothing iron from the resemblance of its handle to the goose neck' [10, p. 691]; "What should be spoken Here where our fate is fate, hid in the auger-hole (=a carpenter's tool)." [8, II. iii. 128-129]; "...The source of this our watch and the chief head Of this post-haste and romage in the land." [ibid, I. i. 106-107]. According to OED [10, p. 1398], the origin of this item came from the old directions on letters "Haste, post, haste!", where *post* stands for 'courier'; *Hamlet* calls the *Ghost* of his father "A worthy pioner!" [8, v. 163], comparing his moving beneath the earth to the work of a miner, digger or excavator.

Next goes the inventory aspect of the study. Many of the above-mentioned items do not have analogs in Modern English. They are closely connected to the realia of that time. On the other hand, very often the old set expressions, out of use nowadays, have counterparts in the modern language. In other words, the same ideas or concepts are expressed differently. Thus, G. Chaucer uses the saying "Whose that first to mille cometh, first grynt;" – "He, who comes first to the mill, grinds first ." [2, The Wife of Bath's Prologue. 389], the modern equivalent is *first come, first served*. Another old saying *to cry aim* is the full synonym of the modern one *go for it!*, which has come from the world of sport. Examples like those are abundant. *Jack-a-Lent*, for instance, is 'a figure of a man to be thrown by stones', a kind of popular diversion along with its derivative sense 'a scapegoat' corresponds to modern British English *Aunt Sally* and American English *fall-guy*, e.g.: "Mrs. Page. You little Jack-a-Lent, have you been true to us? Rob. Ay, I'll be sworn." [8, The Merry Wives of Windsor. III. iii. 27-29].

The old expression *to make a shaft or a bolt of it* means 'to run the risk, to accept the issue whatever it may be' [10, p. 155], where *bolt* was a short and thick arrow discharged from a cross-bow, while *shaft* was a kind of longer arrow for a long bow (ab. 36 inches). It is the equivalent to the current expressions *make or break*, etc. E.g.: "Slen. 'I'll make a shaft or a bolt on't, 'Slid, 'tis but venturing." [8, III. iv. 24-25]. The obsolete proverb *still swine eats eats all the draff*, very popular in the 16-17 cc. is analog to the modern one *actions speak louder than words*, e.g.: "Wives may be merry, and yet honest too: We do not act often jest and laugh; 'Tis old but true, 'Still swine eats all the draff'." [ibid, IV. ii. 110-112]. Now dialectal saying *to make a shift* 'to do one's best' is very close to the modern *to pull out all the stops*, as in *Macbeth*: "...he took up my legs sometime, yet I made a shift to cast him." [ibid, II.iii. 47]. The archaic expression somewhat revived in the 19 c. *to the utterance* is a good analog to *to the bitter end*: "...come fate into the list, And champion me to the utterance!" [ibid, III. i. 71]. Another old saying of that kind is *cut and long tail* 'all sorts of people (from the literal sense 'horses and dogs with long and cut tails')' is used by W. Shakespeare in the modern meaning *come rain or sunshine, come hell or high water*, etc. E.g.: "Shal. He will maintain you like a gentlewoman. Slen. Ay, that I will, come cut or long-tail, under the degree of a squire." [ibid, The Merry Wives of Windsor III. iv. 45-48].

Other lexical items follow the same suit and serve as analogs to the modern expressions, as in *Macbeth*: "...screw

your courage to the sticking place” [ibid, I. vii. 60.], as allusion to the ‘screwing up of the peg of a musical instrument until it becomes tightly fixed in a hole’ [10, p. 1903] – modern *to brace up; to hold one’s dainties cheap* [8, II. i. 21] – modern ‘to have little respect for someone’ (not to care about someone); *to set in one’s staff* [ibid, 50] ‘to remain in one’s position’ (*stick to one’s guns, stand pat*); *back-friend* [ibid, IV. i. 37.] ‘fair-weather friend’; *fewness and truth* ‘in a nutshell, in a capsule form’; *in few* (both in Hamlet) [ibid, I. iii. 126] ‘in short’; *to keep counsel* [ibid, IV. ii. 11] ‘to keep secret’; *in fine* [ibid, II. ii. 69] ‘at the end’; *out of frame* [ibid, I.ii.20], ‘out of order’; *to do grace* [ibid, I.i.131] ‘to do honor’; *the pith and marrow* [ibid, I. iv. 22] ‘the gist, the brass-tacks, nitty-gritty, bottom-line’; *will he, nill he* [ibid, V. i. 18] ‘willy nilly’; *last, and as much containing as all these* [ibid, IV. v. 87] ‘last but not least’; *to the purpose* [ibid, V. i. 42] ‘to the point’; *to be out at elbow* ‘to be in a fix’; *cucullus non facit monachum* [ibid, V. i. 257] ‘it is not the hood that makes a man a monk’; *to have the speed of somebody* (*Macbeth*) [ibid, I. iv. 36] ‘to get ahead of’; *to sit on brood* [ibid, III. i. 174] ‘to muse, reflect’; *to be out at elbow* (from the notion that a person whose clothes are worn at elbows is in a bad condition) ‘be in jam, up the creek, etc’, as “*Lucio. Do not believe it. Fewness and truth, ’tis thus: Your brother and his lover have embraced.*” [ibid, II.i. 38-40). “*Angelo. ‘Elbow is your name? Why dost thou not speak, Elbow? Pompey. ‘He cannot, sir: he’s out at elbow.*” [ibid, II.i. 61-62].

On the other hand, when idioms refer to everyday life and rely on common sense, they are either well understood, or preserved in Modern English. Such items are abundant in G. Chaucer’s work: “*Ne that a monk, whan he is reccheles, Is likned til a fish that is waterlees.*” [2, Prologue. 179-180]. – “*It is not the case with the monk, who, being careless to his duty, Is like a fish out of water.*” “*Grehoundes he hadde as swift as fowel in flight...*” [ibid, 190]. – “*He had grayhounds as fast as birds in flight.*” “*His palfrey was as brown as is a berye.*” [ibid, 207]. – “*His steed was as brown as berry.*” “*He was as fresh as in the month of May.*” [ibid, 92]. “*Harneised wel and sharp as point of spere.*” [ibid, 114]. – “*[He was] equipped well and sharp as the point of spear.*” “*Hir nose tretyis, hir eyen greye as glas.*” [ibid, 152]. – “*Her nose[was] well-shaped, her eyes [were] as gray as glass.*” “*And eek as loude as dooth the chapel belle.*” [ibid, 171]. – “*And also as loud as bell of the chapel.*” “*His heed was balled, that shoon as any glas.*” [ibid, 197]. – “*His head was bald and shined as glass.*” “*But thilke text heeld he nat worth an oyster.*” [ibid, 182]. – “*But he held the same speech not worth an oyster.*” “*He yaf nat of that text a pulled hen.*” [ibid, 177]. – “*He did not give a plucked hen for that speech.*”

W. Shakespeare’s works also contain such transparent idioms: “*Why, what should be the fear? I don’t set my life at a pin’s fee.*” (Hamlet) [8, I. iv. 64-65]. “*Ay, sir, but ‘While the grass grows oft starves the silly steed.*” [ibid, III. ii. 365-366]. “*To wash it white as snow.*” [ibid, III. iii. 46]. “*White*

his shroud as the mountain snow.” [ibid, IV. v. 36]. “*O bosom black as death!*” [ibid, 67]. “*With all his crimes broad blown, as flush as May.*” [ibid, 81]. “*...and we ourselves compell’d Even to the teeth and forehead of our faults To give in evidence.*” [ibid, 62-64]. “*His beard was as white as snow.*” [ibid, 194]. When Hamlet calls the king ‘*a cut-purse of the empire and the rule*’ [ibid, III. iv. 99] it is associated with modern *pickpocket*, with the only difference of getting the money (cutting the strings, which attach a purse to a belt).

It is worth mentioning here that W. Shakespeare has introduced many catch phrases that became current literary quotations. Though being rather old, they are transparent and well understood, due to their reference to everyday realia. E.g.: *I know a hawk from a handsaw* (=heron) – *to know one’s onions* [ibid, II. ii. 405-6], *caviare to the general* [ibid, 466].

One special intermediate case is when other factors come to play. Sometimes obsolete and current idioms differ but in a link verb, as *grow to seed* (Hamlet) [ibid, I. ii. 136] ‘to deteriorate’ (modern: *to go, run to seed*). Or some sayings in the Late Middle-Early Modern English were in use due to the French influence, as *to bear in hand* ‘to abuse, delude, charge, accuse’ (*French maintenir*), as in G. Chaucer: “*Of wenches wolde I beren hem on hond, Whan that for syk unethes myghte they stoned.*” [2, The Wife of Bath’s Prologue. 393-394]. – “*I would accuse them of wenching, If they were not so ill that they could hardly stand.*” Or in W. Shakespeare’s *Macbeth*: “*In our last conference, pass’d in probation with you, How you were borne in hand, how cross’d, the instruments, Who wrought with them.*” [8, III. i. 79-81]. Sometimes the allusions to the well-known sayings of the time are made in the literary works (*Macbeth*), which are transparent now: “*Wouldst thou have that Which thou esteem’st the ornament of life, And live a coward in thine own esteem, Letting ‘I dare not’ wait upon ‘I would,’ Like the poor cat I’ the adage?*” [ibid, I. vii. 41-45]. Here the allusion is made to the old saying *The catte wyll fishe eate, but she wyl not her feete wette* [10, p. 221] – a cat will eat the fish without getting her feet wet.

Summary. Idioms in the Late Middle-Early Modern English in the works of G. Chaucer and W. Shakespeare reflect cultural background of that time and can be understood though the prism of the social practices. The most productive contributing spheres idioms belong to are hawking, hunting, and other diversions, along with professional fields (military, law). From the inventory angle, there are two groups of the items: the former belong to non-equivalent vocabulary, with no corresponding notions and counterparts in Modern English, and the latter having different language expressions for the same notions. The prospect of further study lies in analyzing larger corpus of material of different genres to reach more definite results.

REFERENCES.

1. Crystal D (2008) *‘Think On My Words’. Exploring Shakespeare’s Language.* Cambridge University Press.
2. Chaucer G (1992) *The Canterbury Tales.* NY: Alfred A. Knopf.
3. Drake N (1969) *Shakespeare and His Times.* NY: Burt Franklin.
4. Forggeng J, McLean W (2009) *Daily Life in Chaucer’s England.* London: Greenwood Press.
5. Heer F (1962) *The Medieval World.* NY: New American Library.
6. Machnam T (2005) *English In the Middle Ages.* Oxford, NY: Oxford University Press.
7. Malcolm A (2006) *The Palgrave Literary Dictionary of Chaucer.* NY: Macmillan.
8. Shakespeare W (1993) *The Complete Works of William Shakespeare.* London: Henry Pordes,
9. Shewmaker E (2008) *Shakespeare’s Language.* New York: Facts on File.
10. Simpson J, Weiner T (1994) *The Compact Oxford English Dictionary.* Oxford: Clarendon Press.

Реальні факти і художні візії у п'єсах В. Винниченка та Є. Шанявського

Г. Г. Кузнєцова

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, кафедра української літератури
Corresponding author. E-mail: galusyarys@gmail.com

Paper received 13.04.20; Accepted for publication 29.04.20.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2020-226VIII68-06>

Анотація. У статті в порівняльному аспекті розглядаються особливості реалізації життєвих фактів у художньому мисленні українського і польського драматургів Володимира Винниченка та Єжи Шанявського. Визначальними є зіставлення та протиставлення правдивих фактів із художніми візіями драматургів у їхніх взаємозв'язках і взаємозалежності.

Ключові слова: життєві факти, спогади, драматичні твори, художнє мислення, взаємозв'язки реального та візійного.

Постаті митців світової драматургії Володимира Винниченка (1880-1951) та Єжи Шанявського (1886-1970) яскраві й самобутні. Кожен з них творив для свого народу (один – для українського, інший – для польського). Теми й сюжети їхніх п'єс узяті із життя, а персонажі їхніх творів живуть в епоху кардинальних змін усього устрою життя початку ХХ ст. Вони володіють досить бурхливою фантазією, уміють творити живі образи, які стають, за висловом М. Вороного, “драмою живих символів” [3]. При цьому невеличкою “підказкою” їхньої творчості для драматичного сюжету служать деякі конкретні предмети, реальні факти з їхнього життя, які в художній уяві митців стають важливими чинниками художньої інтерпретації. Загалом у драмі ХХ ст., за спостереженнями польської дослідниці Крістіни Латавець, авторське інтелектуальне “я” виявляє себе у виборі театральної візії, виборів форм і способів поетичної умовності [цит. за: 4, с. 19]. Усе це зробило їхні драми взірцями європейсько-го рівня.

Удаючись до типологічних зіставлень п'єс українського та польського драматургів, ставимо за мету розкрити особливості реалізації реальних фактів у художньому мисленні Володимира Винниченка та Єжи Шанявського.

Так, зокрема, історія художника Кривенка й Антоніни, персонажів п'єси “Memento” дуже нагадує історію стосунків Володимира Винниченка з Люсею Гольдмерштейн (драма їхньої дитини, небажаної для них обох). Досліджуючи матеріали недрукованого досі їхнього листування В. Панченко розкриває, як життєві факти трансформувалися в літературний сюжет і підсумовує: “Цілий ряд реплік Антоніни виглядають як фрагмент із Люсиних листів. Репліки ж Кривенка суголосні зі словами й думками В. Винниченка” [7, с. 12]. Художник Кривенко, маніпулюючи життям дитини, намагається переконати свою дружину, що вона народить недоноска.

“Антоніна. Через що ж “недоноска”?..

Кривенко (встаючи). Він гірше недоноска буде ! Він дегенератом буде, з утроби матері хворим!

Антоніна. Через що ж “дегенератом”?

Кривенко. Ти ще питаєш? Батько – неврастенік, а мати – неврастенічка, вагітність проходила в сльозах, драмах, замах на самовбивство... І ти ще питаєш, через що дегенерат? Моя дитина! Це після всіх моїх мрій, теорій, після жагучого бажання мати дитину тільки від тої, з якою ... Оце так! Оце вскочив ...” [1, с. 25].

У 1909 р., коли була надрукована п'єса, драматург повідомляє Є. Чикаленку про смерть сина. Вийшло так, що реальне життя мовби “повторювало” ті трагічні колізії, що їх розгортав у своєму творі В. Винниченко. Життя ставало літературою. Але й література втручалася в життя, “підказуючи той чи інший розвиток реальної ситуації, випереджаючи події ...” [7, с. 12] Антоніна як майбутня мати, що з нетерпінням очікує на народження свого первістка, насмілилася гостро заперечувати коханому, бо серцем відчуває усю дикість його безглузких думок. У відчай вона пропонує Кривенку позбавити її життя разом з дитиною.

“Антоніна. Що тобі? Тобі ж краще буде. Ну й примирись з моєю смертю. Все одно забудеш через тиждень...”

Кривенко. Не в цьому річ, а в тому, що безглуздя робиться! Все – логіка, чуття свого “я”, досвід говорять за те, що дитина не повинна жити. Дитина, а не хто інший. І через щось, для чогось помирає ще одна людина! Людина, а не шматок м'яса! Безглуздя! На все наплювати, на власну мораль, на людей, на своє навіть життя, і все для темного сліпого інстинкту!” [1, с. 47]

Нав'язлива ідея позбутися дитини повністю оволоділа свідомістю Кривенка, і він, скориставшись відсутністю матері, навмисне застуджує сина на холодному зимовому вітрі, відкривши вікно, після чого дитина помирає. Трагізм ситуації полягає в тому, що людина, яка взяла на себе функцію Бога – давати чи відбирати життя, – перетворюється в морального виродка, сама позбавляє себе творчої сили, деградує як творча особистість і як художник.

Прикметно, що обох митців – В. Винниченка й Є. Шанявського – об'єднують ще деякі інші деталі. Цікаво, що в основу сюжету п'єси польського драматурга “Два театри”, як і п'єси “Memento”, теж лягло листування – Є. Шанявського з Вандою Натольською, та лише з тією різницею, що це було виявом не закоханих молодих людей, а близьких друзів старшого віку, які опікувались один одним. Ототожненням з вічною турботою Ванди Натольської про матеріальні потреби Є. Шанявського є постать Лаури у п'єсі “Два театри”. Її котлети – то справжній шедевр, а смачні рогаляки, чорна кава з білим сметанковим козушком – то поема, не кажучи вже про розкішні смакування паштетиків з мозку. “Чоловік мусить їсти”, – повторює Лаура, а Директор нетерпляче: «Забагато тої їди, забагато тої опіки, постійних застережень, аби кривди собі не

зробив”. У практичній господині однаково як і в тій, що з “Двох театрів”, так і в реальній особі, зазначає польська дослідниця Крістіна Колінська, є однак, прихована друга постать: має душу артистки, виявляє музичні таланти і до танцю. Акомпануючи собі на фортеп’яно фірми “Бекштейн”, співає по-російськи – пісні Вергинського, а тримаючи в руках голку, гарно вишиває, з фантазією... Барви стають ще більш казковими [9, с. 81-82]. Польський драматург майстерно використовує шекспірівський прийом “театру в театрі”: перший театр віддає перевагу реалістичним виставам, а другий – символічним і метафоричним п’єсам [5, с. 72-73].

Ще один життєвий факт, засвідчений Євгеном Маланюком, ліг в основу сюжету п’єси В. Винниченка “Молода кров” (1913), яка, за словами театрального оглядача “Літературно-наукового вісника” Ю. Сірого (Ю. Тищенко), “безперечно займе в репертуарі почесне місце. Для цього вона має всі дані, а найголовніше те, що ця п’єса дає справжній малюнок життя, яке взяв для своєї праці автор...” [1, с. 602] Згодом, у 1951 році, не без критичної оцінки розкриє цей “справжній малюнок життя” Євген Маланюк у статті “Думки про М. Рильського”: В. Винниченко “з властивою собі безцеремонністю (і не без цинізму) використав факт одруження Тадея Рильського як сюжет для своєї досить забавно написаної, але й плиткої комедії” [2, с. 366].

Наведемо декілька фактів із життя батьків Максима Рильського. Тадей Розеславович, як і його брат Юзеф, – дворяни і католики – свідомо почали служити Україні, що дуже непокоїло і дратувало їхнього батька. Будучи студентом Київського університету імені святого Володимира, Тадей відкрито заявляв: “Я – українець!”, ходив з іншими студентами по селах, розповідав про епоху козацтва, читав твори Т. Шевченка. Він був активним громадським діячем (разом з істориком Володимиром Антоновичем та іншими передовими людьми організував “Київську Громаду”), був етнографом, фольклористом і бібліографом. Повдовівши, він вдруге одружився із православною селянкою Меланією Федорівною, чим викликав гнів своїх родичів-поляків. Мати Максима Рильського була жінкою великого природного розуму, чуйною і доброю. Читати й писати її навчив чоловік. Помер Тадей Розеславович у 1902 році, коли їхньому синові Максиму було всього 7 років.

Саркастичною комедією “Молода кров”, у якій, як зазначив анонімний автор у львівській газеті “Діло” (27 березня 1931 р.) “Винниченко з його соціальними поглядами побив самого себе; вивів на сцену все, що є найгірше в селянах, і осмішив те, що ідеалізують навіть представники інтелігенції (поезію і красу побуту)” [цит. за: 6, с. 77]. Складові художнього мислення драматурга В. Винниченка у цій п’єсі постають у досить витіюватій формі. Персонажами твору є поміщиця-вдова Лена Морочинська (“я – дворянка і за стилем мужичкою не сяду” [1, с.371], її син панич “хлопоман” Антося, її брати Макар і Степан. “Дядюшка-визволитель” Макар Макарович, який, щоб урятувати дворянський рід, за наукою радить освіжити “стару” дворянську кров “молодою” селянською: “Варвар боїться змішати свою кров, а люди двадцят-

го віку повинні знати, що цей страх – погибель для них” [1, с. 385]. Степан Макарович з його панською зарозумілістю та водночас із послідовною вимогою дотримуватися закону говорить: “Ми самі даємо приклад беззаконня, безпорядку, а хочемо, щоб був закон і порядок” [1, с. 386]. Це родина Морочинської. З іншого боку, цій родині протиставляються рідні та односельчани Ївги – наймички й нареченої Антося. Сама вона, за характеристикою Морочинської, “таке лукаве створіння, таке ледаче, брехливе...” [1, с. 387]. Її батько Клим “має до сотні десятин землі, а дітей у найми віддає” [1, с.371] та ще й у рідного брата землю вкрав. А її дядько Клим “там просто така п’явка, такий павук...” [1, с. 394] Як видно зі змісту п’єси, тут ніхто і ніщо не ідеалізується. Як слушно підмітив літературознавець Степан Хороб, стає зрозумілою поява у драматичних творах таких індивідуумів, які не лише інспірують дію і розвиток конфлікту, а стають потужним його каталізатором від першої до останньої сцени [8, с.17-18]. Та завершення подій є трагікомічним: саме на весіллі розкриваються розбещеність і крутість Ївги, хамство її родини та односельчан і непривабливі сцени людських стосунків. Як слушно зауважує літературознавець Наталя Малютіна, В. Винниченко в комедії “Молода кров” явно висміює мелодраматичні та водевільні штампи. Це відкривало помітний план авторської іронії щодо усталених літературних стереотипів, власної театральної традиції [4, с. 20].

Ще один реальний факт, що ліг в основу радіоп’єси Єжи Шанявського “Годинник”, знаходимо у листуванні драматурга та його приятельки Ванди Натольської, яка в одному із листів розповідає, що цілком містичним способом пропав годинник її покійного чоловіка, яким вона дуже дорожила. Однак драматург, довірившись власній інтуїції, пише в листі до неї: “То не є крадіжка. Бачу годинник у якійсь коробці від чаю або кави. Від душі бажаю пані знайти пам’ятку”. І невдовзі В. Натольська в листі до письменника пише: “... годинник справді знайшовся у листі чаю, всипаному до фарфорового заварника” [9, с. 128]. Таким чином цей епізод став предметом художнього втілення у радіоп’єсі “Годинник”.

Від 1935 р. датується співпраця Є. Шанявського з радіо, де 7 листопада відбулася прем’єра “Годинника”, який згодом був перероблений на спектакль для театральної сцени. У цій п’єсі годинник (золотий з діамантом) стає причиною конфлікту між власником годинникової майстерні та його учнем Яном. Годинник, у якого теж містичним способом зникає годинник, не розібравшись у ситуації, твердо переконаний, що його вкрав учень. Яна звільнено з роботи, а через деякий час один самотній пан, що кохався у старих годинниках, послав його до “Школи годинникових майстрів” у Женеві. І лише через п’ять років Ян дізнався від сестри покійної дружини годинникаря, хто насправді причетний до крадіжки. Злодійкою виявилася дружина годинникаря: “Вози так торохкотіли, що пан не чув і не бачив, що діялося поза його спиною. Сестра увійшла до майстерні, відкрила футляр, взяла годинник, замкнула, повісила ключик на місце – і вийшла. То тривало кільканадцять секунд” *[10, с. 337]. Причиною такого злочину було те, що вона мала

студента-коханця, який заборгував велику суму. Обурений Ян забажав піти і висловити своєму колишньому начальнику годинникової крамниці – майстерні свій гнів, та слова сестри зупинили його: “Пан має намір розповісти йому, що... він так любив свою дружину... пан Артен кохав її... і кохає дуже свою дружину... Старий Артен від п’яти років щонеділі ходить на її могилу і носить їй квіти. Ні... він не знає про це” [10, с. 338-340]. Не маючи мук совісті, Ян іде до свого колишнього шефа, зустрічається з ним і хоче повернути за годинник не 850 швейцарських франків, а 1000. Однак не віддає їх панові, а кидає їх у коробку біля каси з написом “На притулок для старих годинників”. Побачивши здивований погляд пана, Ян намагається переконати його, що годинника він не крав і натякнув йому, щоб пан “забавився у психолога: молодість, жінка... Нехай пан і тепер буде трохи психологом... Але я не можу признатися, бо... ну, бо не вкрав” [10, с. 145]. При цьому Є. Шанявський май-

стерно використав можливість акустичного ефекту: гуркіт підводи для перевезення вугілля відбувається по

*Тут і далі переклад наш. – Г. К. бруківці під вікнами годинникової майстерні – крамниці в один і той же час і триває кільканадцять секунд. Про це добре знала і вміло використала в своїх інтересах дружина годинникаря. Предметні деталі (годинник, гуркіт підводи, вікно, бічні двері) у п’єсі є досить значущими і виконують свою невидиму роль.

Безперечно, драматичні твори Володимира Винниченка та Єжи Шанявського не були механічним відбитком реальних фактів чи ситуацій. Їхній багатий життєвий матеріал творчо трансформувалася художньою фантазією митців, складно переплітаючись з літературними ремінісценціями. Вони порушують важливі інтелектуальні та морально-етичні проблеми, які не втратили своєї актуальності і в наші дні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Винниченко В. Вибрані п’єси. Київ: Мистецтво, 1991. 605 с.
2. Винниченко В. Драми. Київ: Сакцент Плюс, 2012. 352 с.
3. Вороний М. У путях брехні («Брехня», п’єса В. Винниченка) // Вороний М. Поезії. Переклади. Критика. Публіцистика. Київ: Наукова думка, 1996. С. 255 – 270.
4. Малютіна Н. Павлівна. Польська та українська модерна драма: Перехрестя традицій: монографія. Одеса, 2013. 186 с.
5. Медицька М. С. Драматургія Єжи Шанявського: конфлікти й характери // Мирослава. Літературознавчі статті, спогади, матеріали. Івано-Франківськ, 2012. С. 71 – 83.
6. Мороз Л. З. «... Сто рівноцінних правд». Парадокси драматургії В. Винниченка. Київ, 1994. 208 с.
7. Панченко В. С. Творчість Володимира Винниченка 1902 – 1920 рр. у генетичних і типологічних зв’язках з європейськими літературами: автореф. дис. ... доктора філол. наук / 10.01.01 – українська література. Київ, 1998. 35 с.
8. Хороб С. І. Діалоги у відсвіті слова (Українська драматургія в типологічних зіставленнях). Івано-Франківськ, 2013. 308 с.
9. Kolinska K. Szaniawskie. Zawsze tajemniczy. Warszawa, 2009. 248 s.
10. Szaniawskie J. Dramaty zebrane: w 3 T. T. 1, 3. Krakow, 1958.

REFERENCES

1. Vynnychenko, V. Selected plays. Kyiv: Mystetstvo, 1991. 605p.
2. Vynnychenko, V. Plays. Kyiv: Saktsent Plus, 2012. 352 p.
3. Voroniy, M. In the net (“Malarkey”, the play by V. Vynnychenko). In: Voroniy, M. Poems. Translations. Criticism. Publicistic Writing. Kyiv: Naukova dumka, 1996. P. 255-270.
4. Maliutina, N.P. Polish and Ukrainian modern play. The crossroads of traditions. Odesa, 2013. 186 p.
5. Medytska, M.S. Jerzy Szaniawski’s playwriting: conflicts and characters. In: Myroslava. Papers in literary criticism, memories, materials. Ivano-Frankivsk, 2012. P. 71-83.
6. Moroz, L.Z. “...A hundred of identical truths”. Paradoxes in V. Vynnychenko’s plays. Kyiv, 1994. 208 p.
7. Panchenko, V.E. A creative legacy of Volodymyr Vynnychenko 1902 – 1920 in the genetic and typological links with European literatures (DrSc dissertation abstract. 10.01.01 Ukrainian literature). Kyiv, 1998. 35 p.
8. Horob, S.I. Dialogues in the reflection of a word (Ukrainian playwriting in typological comparisons). Ivano-Frankivsk, 2013. 308 p.

True-to-life facts and artistic visions in V. Vynnychenko and J. Szaniawski’s plays

H. H. Kuznetsova

Abstract. The article in the comparative aspect deals with the peculiarities of application of living facts in the artistic thought of Ukrainian and Polish playwrights Volodymyr Vynnychenko and Jerzy Szaniawski. Comparisons and contrasts of true-to-life facts and artistic visions of the playwrights together with their interrelations and interdependencies are of great importance in the article.

Keywords: living facts, memories, plays, artistic thoughts, interrelations between real and visional.

Структурно-семантичні та лінгвокогнітивні особливості німецькомовних парламентських промов канцлерки Ангели Меркель

Н. М. Марченко, О. Г. Савчук

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

м. Переяслав-Хмельницький, Україна

Corresponding author. E-mail: 1marchenko_n@ukr.net, helga_savchuk@i.ua

Paper received 03.04.20; Accepted for publication 24.04.20.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2020-226VIII68-07>

Структурно-композиційні елементи основного тексту виступу перед парламентом детерміновано прагматичними настановами, покликаними, насамперед, акцентувати увагу на досягненнях та здобутках федерального канцлера та її уряду, та містять такі обов'язкові компонентами як: окреслення чинної політичної ситуації; аналіз політичних та економічних умов, у контексті яких здійснено певні кроки; програмні положення майбутніх дій. Переважання репрезентативної й інтегративної функцій втілюється одночасною взаємодією таких стилістичних засобів як синтаксична анафора представлена повторами дієслів, метафора, метонімія, антитези тощо.

У виступах перед парламентом Ангели Меркель найбільшої об'єктивації набувають концепти EINEIT як ознака приділення значної уваги вирішенню соціальних та економічних, а також FLÜCHTLINGE, функціонування чого екземпліфікує дієвість уряду у вирішенні надскладних завдань.

Ключові слова: виступ у Бундестазі, структурні компоненти промови, концепт, канцлерка, мовні засоби, біженці, єдність, слова-репрезентативи.

Вступ. У центрі сучасних лінгвістичних студій знаходяться напрямки дослідження різноманітних вербальних проявів мовленнєвої діяльності комунікантів у соціальному середовищі та професійно орієнтованих ситуаціях. Не викликає сумніву, що однією із найбільш примітних соціальних сфер є політика, зацікавленість якою з боку дослідників залишається стійкою з огляду на те, що чимало політичних дій за своєю природою є мовленнєвими і навряд чи можна знайти сферу більшою мірою орієнтовану на переконування. Власне сама ефективність діяльності політиків, їхні рейтинги, напряму залежать від використовуваних способів мовленнєвого впливу на слухача.

Короткий огляд публікацій по темі. Розуміючи під публічним виступом текст, опосередкований ситуацією політичної комунікації, який набуває повного втілення у момент виголошення як дискурсивне утворення [2, с. 7], відзначимо його студіювання у розрізі соціолінгвістики, прагматичної лінгвістики, теорії дискурсу. Погоджуючись з думкою більшості науковців про унікальність такого владного інституту як канцлерство і в історичному сенсі, і в аспекті його розгляду з точки зору реалій сьогодення, варто підкреслити існування низки ґрунтовних досліджень у цьому напрямку. Так, увагу цілої низки дослідників [див. напр., 1; 8; 9] зосереджено на аналізі національно-культурних особливостях німецькомовної політичної комунікації, її прагматичній та соціолінгвістичній своєрідності, конститутивних характеристиках як-от жанрові, стилістичні, інтертекстуальні властивості, так само як і окремих параметрах, на зразок рольових структури, метафоричності тощо.

З огляду на це, мета вбачається в аналізі структурно-семантичних особливостей побудови тексту промови, визначенні засобів забезпечення експресії на лексико-граматичному та синтактико-стилістичному рівнях, встановленні лінгвокогнітивної специфіки виступів Ангели Меркель.

Матеріалом статті слугували тексти виступів канцлерки Ангели Меркель у Бундестазі виголошені у період з 2016 по 2019 pp.

Результати і їх обговорення. Структурно-композиційні елементи основного тексту виступу перед парламентом детерміновано прагматичними настановами, покликаними, насамперед, акцентувати увагу на досягненнях та здобутках федерального канцлера та її уряду, окреслити існуючі виклики та шляхи вирішення. Відповідно, текст промови характеризується такими обов'язковими компонентами: 1) окреслення чинної політичної ситуації; 2) аналіз політичних та економічних умов, у контексті яких здійснено певні кроки; 3) програмні положення майбутніх дій. Функціонування зазначених компонентів переважно носить хронологічний порядок розташування. У вступі актуалізовано тезу про продуктивність парламенту, діяльність якого забезпечила європейців стабільним і мирним благополуччям, наприклад: [...] *der Grundstein war gelegt. Und mit ihm bestand nach Jahrhunderten der Kriege und Diktaturen für die Bürgerinnen und Bürger Europas erstmals die Aussicht auf eine dauerhafte, friedliche und stabile Zukunft* [7].

Цілком очевидно, що подібна референція до епохального минулого (*bestand nach Jahrhunderten der Kriege und Diktaturen*), підкріплена таким експресивним стилістичним засобом як градація (*dauerhafte, friedliche und stabile*), спрямовано на консолідацію нації навколо курсу канцлера. Зазначене також представлено високим коефіцієнтом функціонування мовленнєвих актів: репрезентативи у вигляді імпліцитних закликів, напр., *Die Lage zwingt uns mehr denn je, erst einmal das zu schützen und zu bewahren, was uns in Deutschland und Europa mit unseren transatlantischen Partnern stark gemacht hat und auch weiter stark machen wird* [7]; опису досягнень, напр., [...] *wir haben Mittel für den sozialen Wohnungsbau ausgereicht, wir haben das Baukindergeld eingeführt, wir haben einen Wohnungsgipfel durchgeführt, auf dem wir uns mit den eigentlich wichtigen Fragen neben dem Geld beschäftigen, nämlich mit der Verfügbarkeit von Bauland und der Beschleunigung von Bauvorhaben, und wir haben im Bereich der Vereinbarkeit von Familie und Beruf durch die Brückenteilzeit und das Gute-Kita-Gesetz*

wichtige Weichen gestellt [4]; експресиви у формі висловлення вдячності, напр., *Heute stehe ich mit Freude und auch mit Dankbarkeit vor dem größten demokratischen Parlament der Welt. [...] Wir spüren in Ihrem Haus den Herzschlag der europäischen Demokratie* [7]. Зазначений фрагмент також демонструє, що для переконування аудиторії у міцності та силі демократії, канцлерка вдається до її метафоричного опису як агента самостійних дій (*Mi відчуваємо серцебиття європейської демократії у вашому домі.*).

Іншою інтенцією, якій підпорядковано перший структурний компонент промови у значній частці промов Ангели Меркель, є консолідація народу, вербалізованого комунікативним прийомом солідаризації, наприклад: *Wir unterstützen Länder und Regionen in ihrer wirtschaftlichen Entwicklung oder beim Kampf gegen Jugendarbeitslosigkeit. Wir helfen einander bei Naturkatastrophen. Wir stehen uns im Fall von Terroranschlägen oder Reaktorunfällen gegenseitig bei. Wir haben in der europäischen Staatsschuldenkrise sogenannte Rettungsschirme aufgespannt* [7]. Так, у наведеному прикладі, особовий займенник *wir* широко використовується канцлером регламентуючи асоціативні зв'язки зі спільними цінностями, уявленнями та інтересами громадян єдиного суспільства. Його інтегративна функція як правило втілюється одночасною взаємодією з такими стилістичними засобами як синтаксична анафора представлена повторами дієслів (*unterstützen, helfen, stehen*), метафора (надання пакету допомоги – *рятувні парасольки*), метонімії, антитези тощо.

Ця особливість видається цілком закономірною, з огляду на функціональне призначення ініціальної складової промови, а саме привернути увагу адресата й підкреслити роль канцлерки в ефективній розбудові держави. Забезпечувана, таким чином, інтегративність вступної частини, представлена амбівалентністю викладу власних досягнень і орієнтацією на адресата як повноправного учасника, дозволяє викликати інтерес аудиторії та створити атмосферу спільності дій, мовець наче запрошує слухача доєднатися до прийняття рішень.

Репрезентативність вступної частини продовжується у також і в наступній складовій тексту промови, яка містить фактологічний виклад існуючих проблем і як правило опосередкована численними інформативними вкрапленнями, крізь призму яких, власне через окреслення глобальних проблем і їхнього негативного впливу, відбувається імпліцитна презентація власних досягнень. Наприклад: [...] *die Terroranschläge in Frankreich, der Verhandlungsmarathon in Minsk zur Zukunft der Ukraine, das dritte Griechenlandprogramm und dann die vielen, vielen Menschen, die in Europa, und ganz besonders in Deutschland, Zuflucht gesucht und gefunden hatten, Zuflucht vor Kriegen, Verfolgung und Perspektivlosigkeit in Syrien und Irak, aber auch in Afghanistan oder Afrika* [3]. Особливість цієї частини вбачається у домінування лексичних одиниць з високою експланаторною модальністю, конотативне забарвлення яких, як можна бачити у наведеному прикладі, орієнтоване на висвітлення складності викликів (*теракти, переговорний марафон, притулок від воєн, переслідування та відсутність перспектив*). Поруч із

відсиланням до реальних місць концентрації труднощів (*Франція, Україна, Європа, Сирія, Ірак, Афганістан*), та особливої ролі Німеччини (*ganz besonders in Deutschland*), прикметним є також застосування способу дієслова (*gesucht und gefunden hatten*), повтору прислівників (*vielen, vielen*), висхідної градації (*vor Kriegen, Verfolgung und Perspektivlosigkeit*) для інтенсифікації висловлюваних тез.

Логічним продовженням фактологічної частини є перехід до третього компоненту – висвітлення програмних положень, які в усіх промовах займають достатньо великий обсяг з описом переліку кроків канцлера та уряду, скерованих на вирішення проблем. Висвітлювану Ангелою Меркель проблематику програми дій можна згрупувати за такими ключовими напрямками розвитку держави: 1) фінансування важливих проєктів: внутрішньо-економічні (екологія, енергетика, інфраструктура), безпека (кібербезпека, боротьба зі злочинністю), запровадження технологій майбутнього (діджиталізація, штучний інтелект), наприклад: *Das ist kein Nerd-Projekt, wie man vielleicht sagen könnte, denn wenn die Bürgerinnen und Bürger diesen Zugang nicht bekommen, werden wir im digitalen Zeitalter nicht bestehen* [4]; 2) створення і запровадження механізмів взаємодії з суспільством за яких в центрі знаходиться людина, а держава лише керує процесами (створення комітетів, різноманітна співпраця, облік конфіденційних даних, розробка систем тощо), напр., *Das sind nicht die Modelle der Sozialen Marktwirtschaft, und deshalb müssen wir eines finden, bei dem der einzelne Mensch im Mittelpunkt steht und der Staat Leitplanken setzt* [4]; 3) зовнішні та внутрішні політичні й соціальні проблеми, зокрема питання біженців і міграції, напр., *Wir wollen, dass Deutschland auch künftig ein Land ist, in dem der Staat konsequent gegen Gewalt, Kriminalität, Extremismus und Terror vorgeht, ein Land, das denen Schutz bietet, die vor Krieg und Verfolgung fliehen, und gleichzeitig dafür Sorge trägt, dass diejenigen, die nicht schutzbedürftig sind, in ihre Heimat zurückkehren, ein Land, das Verantwortung im internationalen Kampf gegen Armut, Hunger, Krankheiten und Klimawandel übernimmt* [3].

Загалом характер зазначених програмних тез варіює від абстрактного, де лише визначаються пріоритетні напрями роботи, до консолідованих форм репрезентації за яких чітко спостерігаються наміри виконати певні дії у контексті спільної мети.

Таким чином, конститутивні частини промови так само як арсенал лексико-граматичних і синтаксично-стилістичних засобів експресивності несе загальнополітичний універсальний характер. Водночас їхній вибір визначається дискурсивними умовами та специфікою риторичного жанру промову. Невід'ємним атрибутом досліджуваних зразків промов також є надметафоризованість, особливо тих частин, що характеризуються найбільшим логіко-прагматичним навантаженням.

Проведений нами аналіз емпіричного матеріалу текстів виступів Ангели Меркель у парламенті, здійснений за методикою виявлення ключових слів для дослідження, побудови та аналізу семантем ключових слів, аналізу лексичних синонімів і дериваційних полів, які забезпечують об'єктивацію певного концепту

пту, засвідчив превалювання базових концептів досліджуваної лінвокультури, наведених у діаграмі на Рис. 1.

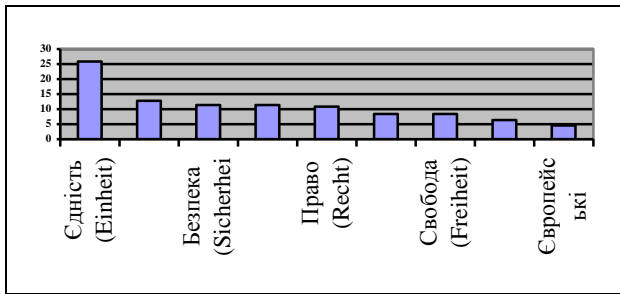

Рис. 1. Результати лінгвокогнітивного аналізу німецькомовних виступів А. Меркель (2016-18 рр.)

У виступах перед парламентом Ангела Меркель неодноразово звертається до теми біженців, консолідуючи слухачів довкола ідеї допомоги постраждалим від жорстоких реалій життя. Так, у досліджуваних промовах канцлеркою 23 рази об'єктивовано концепт FLÜCHTLINGE (біженці), за посередництва лексем однокореневих слів відповідного синонімічного ряду.

Втілення зазначеного концепту відбувається за двома лініями: 1) суб'єкти подій – ті хто вимушені залишити свою країну і 2) об'єкт – економіка країни. До другої групи також можна віднести мовленнєві реалізації консолідуючих висловлень покликаних пояснювати необхідність підтримки масової міграції біженців.

Оціночна об'єктивація суб'єктів першої групи представлена низкою іменників, прикметників, субстантивних і ад'єктивних словосполучень *arm* (бідний) 2,86%, *Bürgerkrieg* (громадянська війна) 2,32%, *beraubt* (знедолений) 2,02%, *abgekämpft* (змучений) 1,79%, *unendlichen Gefahren* (постійна небезпека) 1,07%, *Verfolgung* (переслідування) 1,01%, які вербалізують реалії знедолених людей, наприклад: *Wir Staaten können doch nicht akzeptieren, dass über die Frage, ob jemand von einem Land in ein anderes kommt, Schlepper und Schleuser entscheiden. Dabei werden armen Menschen Gelder abgepresst* [5]. Забезпечуване досить широкою дієслівною групою як-от *fluchten* (3,21%), *Zuflucht gesucht und gefunden hatten* (2,97%), *leiden* (2,51%), *verfolgen* (1,35%), втілення концепту за лінією групи суб'єкт, гармонійно поєднується з ідеєю запровадження усіх можливих дій для підтримки з боку уряду, наприклад: *Illegale Migration stoppen. Menschenleben retten. Fluchtursachen bekämpfen. Menschen vor Ort Zukunftsperspektiven ermöglichen* [3].

Реалізація концепту FLÜCHTLINGE за лінією об'єкту, власне економічних змін країни, характеризується широким функціонуванням споріднених з цією концептосферою лексичних одиниць *das Leben retten* (4,02%), *Flucht reduzieren* (3,12%), *illegale Migration* (3,05%), *Migration steuern und regeln* (2,35%), *um die Flüchtlinge kümmern* (1,03%). На тлі їхнього втілення канцлеркою зосереджується увагу на досягненнях діяльності її уряду у подоланні існуючих викликів, що свідчить про загальну самореферентивну спрямованість досліджуваних промов. З іншого боку, об'єктом представлено увесь німецький народ, який, у силу своїх зобов'язань перед світовою спіль-

нотою, покладає на себе зобов'язання у допомозі біженцям, про що свідчить наведений приклад: *Als deutsche Bundeskanzlerin stehe ich hier als Repräsentantin eines Landes vor Ihnen, das durch den Nationalsozialismus unendliches Leid über die Menschheit gebracht hat.... Das war und ist unser und mein erklärtes politisches Ziel* [3].

Як видно з таблиці, риторичі німецької канцлери також властиве досить суттєве домінування концепту EINHEIT (єдність). Коріння цього вочевидь сягають укорінені у ментальності носіїв німецького культури проблеми єднання країни, яка так чи інакше представлена і на цьому історичному зрізі. Зрозуміло, що у наш час стіна у німецькій лінвокультурі асоціюється не стільки зі зруйнованою берлінською стіною за одну ніч, а радше з її наслідками від якої країна оговтувалася не одне десятиліття, та більшою мірою з соціальними та економічними викликами сьогодення, пов'язаними, передовсім, з процесами у постоб'єднаній Європі.

Концепт EINHEIT представлений досить широким лексико-семантичним полем, у центрі якого знаходяться ключові слова-репрезентативи «Einigung» і «Gemeinschaft». Поняттєва концептосфера їхньої вербалізації опосередкована низкою лексичних одиниць: єдність, згуртованість, згода, однастайність, єднання, об'єднання, солідарність. Таким чином, основна група синонімічних ключових слів включає такі субстанти-ви: *die Gemeinsamkeit* (11,09%), *die Gemeinde* (8,63%), *das Zusammenleben* (5,33%), *die Zusammenarbeit* (5,07%), *die Integration* (4,79%), *das Miteinander* (3,51%), *die Solidarität* (2,79%).

Серед виявлених нами найбільш вживаних і близьких за значенням слів, які входять до дериваційного поля «Einigung» і «Gemeinschaft» у межах концепту EINHEIT, можна віднести: *gemeinsam* (6,83%), *Vereinigung* (4,31%), *Einigkeit* (4,08%), *einig* (4,03%), *geeint* (4,12%), *vereint* (3,87%), *vereinigt* (2,47%), *sich einigen* (2,11%), *sich vereinigen* (2,01%), *Einigungsgeschichte* (1,02%). Вони дозволяють виділити диференційні когнітивні ознаки ключового слова. Зокрема, така лексична одиниця як *gemeinsam* (спільно, разом, в єдності), широке розмаїття використання якої здебільшого спостерігається у низці словосполучень (*gemeinsam für dieses Land kämpfen; gemeinsam stolz auf diese Bilanz sein; einen gemeinsamen Weg finden; eine gemeinsame Rüstungsexportpolitik entwickeln*), свідчить про орієнтованість виступів канцлери на низку проблем пов'язаних з історичними змінами країни у контексті об'єднаної Європи. Ефективність втілення зазначеного концепту часто опосередковано високою часткою функціонування стилістично маркованих одиниць, зокрема різноманітних метафоричних конструкцій, наприклад: *Die Erfolge sind nicht von Himmel gefallen* [4]. Як бачимо з прикладу, єдність і водночас нелегкий пройдений шлях, спільні зусилля у досягненні добробуту вдало інтенсифіковано метафорою (*Ucnix ne vlav z neba*). Подібним рясніє чимало фрагментів промов Ангели Меркель. Так, наприклад, зазначену концептосферу імпліцитно представлено іншою метафорою [...] *Seele Europas, wenn man so will, strapaziert wurde* (Душа Європи втомилася (попріпалася)) [7], функціонуван-

ня якої зайвий раз доводить вагомість представлених досліджуванним концептом ідей і під час написання промови, і її дискурсивного втілення під час виголошення.

Варто зазначити, що значну кількість ознак концепту було встановлено за допомогою аналізу лексичної сполучуваності ключових слів-репрезентативів. Додаткового конотативного забарвлення основні лексичні одиниці, пов'язані зі словами-репрезентативами «Einigung» і «Gemeinschaft», концептосфери EINHEIT набувають завдяки таким субстантивним словосполученням: *gemeinsame Lösung* (спільне рішення), *gemeinsame Zukunft* (спільне майбутнє), *europäische Einigung* (європейська єдність), *gemeinsamen Weg* (спільний шлях) тощо. Їхнє функціонування як правило опосередковано взаємодією з рядом дієслів: *gemeinsam entwickeln* (спільно розвивати), *gemeinsame Lösung kommen* (спільно приймати рішення), *gemeinsam bekämpfen* (разом побороти) тощо.

Варто також зазначити, що особливої прагматичної спрямованості досліджуваній концепт набуває при одночасній взаємодії засобів декількох мовних рівнів, наприклад, *Wir müssen uns um die Infrastruktur kümmern. Wir müssen uns mit den Gefahren und dem Thema der Cybersicherheit auseinandersetzen. Aber wir*

müssen vor allen Dingen ab und zu auch mal den Blick über unseren Tellerrand hinaus wagen [6].

Наведений приклад демонструє функціонування синтаксичного повтору з модальністю обов'язку, представленого модальним дієсловом *müssen*, високою частотою використання особових займенників другої особи множини *wir* і *unsere*, за якого відбувається вербальна маніфестація концепту EINHEIT, а також створюване метафорою *navajutitsja vyjti za mezhі vlasnogo nosa* (букв., *за край тарілки*) тло для закляку до необхідності єднання.

Висновки. Отже, система цінностей мовної особистості німецької канцлерки, відображаючи концептуалізовану німецькомовну політичну картину світу, характеризується такими універсальними ознаками як високий комунікативний попит на концепти EINHEIT, FLÜCHTLINGE, SICHERHEIT, SOLIDARITÄT, RECHT, EUROPÄISCHE WERTE. У виступах перед парламентом Ангели Меркель найбільшої об'єктивації набувають концепти EINHEIT як ознака приділення значної уваги вирішенню соціальних та економічних, а також FLÜCHTLINGE, функціонування чого екземпліфікує дієвість уряду у вирішенні надскладних завдань. Таким чином, у руслі їхнього втілення, здійснюється імпліцитна презентації власних досягнень.

REFERENCES

1. Andreev N. I. Features of metaphors in German political discourse // Vestnik of Moscow University, 2011. – Issue 22. – P. 70–81.
2. Sheihal E.I. Semiotics of Political Discourse. – M.: ITDHK «Hnozis», 2004. – 324 p.
3. Merkel A. Bericht der Vorsitzenden der CDU Deutschlands, Bundeskanzlerin Dr. Angela Merkel MdB (7 Dezember 2016) / Angela Merkel. – Access Mode : <https://www.cdu.de/system/tdf/media/dokumente/bericht-cdu-vorsitzende-merkel-2016.pdf?file=1>
4. Merkel A. Rede von Bundeskanzlerin Dr. Angela Merkel zum Haushaltsgesetz 2019 vor dem Deutschen Bundestag (21 November 2018) / Angela Merkel. – Access Mode : <https://www.bundesregierung.de/breg-de/suche/rede-von-bundeskanzlerin-dr-angela-merkel-1553398>
5. Merkel A. Rede von Bundeskanzlerin Merkel bei der Internationalen Konferenz zur Annahme des Globalen Pakts für sichere, geordnete und reguläre Migration (10 Dezember 2018 in Marrakesch) / Angela Merkel. – Access Mode : <https://www.bundeskanzlerin.de/bkin-de/aktuelles/rede-von-bundeskanzlerin-merkel-bei-der-internationalen-konferenz-zur-annahme-des-globalen-pakts-fuer-sichere-geordnete-und-regulaere-migration-am-10-dezember-2018-in-marrakesch-1559050>
6. Merkel A. Rede von Bundeskanzlerin Merkel im Deutschen Bundestag (12 September 2018) / Angela Merkel. – Access Mode : <https://www.bundeskanzlerin.de/bkin-de/aktuelles/rede-von-bundeskanzlerin-merkel-im-deutschen-bundestag-1525370>
7. Merkel A. Rede von Bundeskanzlerin Merkel vor dem Europäischen Parlament (13 November 2018 in Straßburg) / Angela Merkel. – Access Mode : <https://www.bundeskanzlerin.de/bkin-de/aktuelles/rede-von-bundeskanzlerin-merkel-vor-dem-europaischen-parlament-am-13-november-2018-in-strassburg-1549538>
8. Mironova N. N. Wortwahl im politischen Diskurs // Die Ordnung des Standard und die Differenzierung der Diskurse / Akten des 41. Linguistischen Kolloquiums in Mannheim 2006. – Frankfurt a. M.: Peter Lang Verlag, 2009. – S. 411–416.
9. Nölke M. Die Sprache der Macht. Wie man sie durchschaut. Wie man sie nutzt. – Freiburg: Haufe-Lexware GmbH & Co, 2010. – S. 148–149.

Structure, semantic and linguo-cognitive features of Chancellor Angela Merkel's German parliament speeches

N. M. Marchenko, O. H. Savchuk

Abstract. Basic structural and compositional text elements of the parliament speech are determined by pragmatic settings, which function is to focus attention on achievements and accomplishments of Federal Chancellor and her government. They contain such obligatory components as: outlining political situation; analysis of political and economic conditions; program elements for future actions. Representative and integration functions are achieved through simultaneous use of such stylistic devices as a numerous types of syntactic repetitions, metaphors, metonymies, antitheses etc. Typical concepts of Angela Merkel's parliament speeches are UNITY as a sign of giving considerable attention to solving social and economic problems and also REFUGEES. Their use exemplifies the government effectiveness in making complicated decisions.

Keywords: *speech in Bundestag, structural components of speech, concept, Chancellor, language means, refugees, unity, word-representers.*

Інтонаційні засоби виразнення військово-конфліктної риторики президентів Сполучених Штатів

В. І. Савчук

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

м. Переяслав-Хмельницький, Україна

Corresponding author. E-mail: valery_savchuk@ukr.net

Paper received 03.04.20; Accepted for publication 21.04.20.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2020-226VIII68-08>

Анотація. У статті викладено результати експериментально-фонетичного дослідження інтонаційних засобів виразнення висловлень, що втілюють комунікативні тактики англословних президентських публічних промов. Останні класифіковано на три типи, згідно таких позалінгвальних чинників як ситуація виголошення і емоційно прагматичний потенціал висловлень. Крім того, аналізується зв'язок між характером тематики виступу та комплексом інтонаційних засобів. Також дослідження дозволило визначити специфіку просодичних параметрів і їхню кооперативну роль з одиницями інших мовних рівнів у досягненні тактично обумовлених завдань.

Ключові слова: комунікативний хід, ЕПП, раціональна й емоційна аргументація, просодичні засоби, президентська промова, військово-конфліктна риторика.

Вступ. Значна увага сучасних лінгвістичних студій до інституту президентства та його вербальним маніфестаціям зумовлена і самою роллю президентства у суспільстві, і розмаїттям мовних засобів, ефективна апеляція яких до найбільш глибинних структур свідомості адресата, навіть через півстоліття від моменту виголошення промови, не позбавляє її персуазивного потенціалу. Тому, аналіз механізмів ефективності імплементації втілюваних президентським дискурсом ідей зумовлює, передовсім, ґрунтовне дослідження специфіки функціонування президентської промови як пріоритетного жанру зануреного в політичну семіотичну сферу, яка постає рефлексією шляхів концептуалізації політико-соціальної дійсності слухачем.

Короткий огляд публікацій по темі. Значна увага приділяється вивченню питань співвідношення мови та влади (Г.Г. Почепцов, Х. Вайнріх, Р. Водак), експресивності та забезпечення високого рівня персуазивності (А.К. Михальська, П. Сопер, Г.Г. Хазагерев), формам, функціям і цілям президентського дискурсу (К. Campbell, N. Fairclough). Разом з тим, актуальним залишається вивчення ролі інтонації у реалізації інтенційно-стратегічних засад різних типів промов.

Таким чином, **мета** дослідження вбачається у розгляді інтонаційних засобів виразнення висловлень, що втілюють комунікативні тактики англословних президентських публічних промов, виголошених за потреби пояснення чи виправдання прийнятих рішень щодо військових конфліктів.

Матеріалом статті слугували риторичні зразки військово-риторичного спрямування, виголошені президентами під час щорічних виступів у конгресі, звернень з овального офісу та згод-балотуватися.

Результати і їх обговорення. Дослідження виконано в аспекті аналізу специфіки втілення комунікативних ходів інтонаційними засобами мови та встановленні їхньої ролі в інтенсифікації сугестивно-персуазивного потенціалу риторичних практик президентів Сполучених Штатів. З огляду на це, матеріал розглядався у межах таких комунікативних ходів (далі КХ) як аналіз-«плюс», викриття, обіцяння, кооперація, спонукування тощо. Усю сукупність було систематизовано за двома критеріями: емоційно прагматичний потенціал (далі ЕПП) та тип аргументації (емоційна та раціональна). Безпосередньому аналізу підлягали такі сегменти інтоногрупи як тональний діапазон інтоногрупи і шкали,

тональні інтервали та термінальний тон.

У ході аудитивного аналізу виявлено, що типовими різновидами **тонального діапазону шкали** є звужений, переважання якого зафіксовано у значній кількості КХ з раціональним видом аргументації з частотою варіювання від 40% до 60%. Водночас, прикметним є оформлення КХ відведення критики (63,24%) середнім діапазоном шкали. Подібним чином КХ обіцяння характеризується різновеликим функціонуванням звуженої (45,59%) і вузької (47,06%) шкал, превалюванням звуженого (50%) і середнього (31,10%) в актуалізації КХ звинувачення.

Для КХ з домінування емоційних форм переконування високою рекурентністю відзначається середній діапазон шкали, частка якої становить від 35% до 50%. Значний відсоток також складає звужена шкала у випадку з КХ обіцяння (25,76%), спонукування (58,82%), застереження (32,35%), викриття (27,06%) і звинувачення (47,06%). Прикметним є також коефіцієнт рекурентності розширеного діапазону властивого здебільшого КХ тактики акцентування позитивних рис, а саме КХ самопрезентація (35,29%), аналіз-«плюс» (30,25%) і відведення критики (32,35%). Подібна особливість пояснюється здатністю зазначеної групи КХ до трансляції лексико-семантичного змісту повідомлення, яке забезпечує оптимальне згладжування можливого несприйняття країною агресивних рішень президента. Наприклад: *1* | *We succeeded* ¹ | *in the struggle for freedom in Europe* ² | *because we and our allies* ³ | *remain stalwart.* ⁴ | *Keeping the peace in the Middle East* ⁵ | *will require no less.* ⁶ | *We're beginning a new era.* ⁷ | *This new era* ⁸ | *can* ⁹ | *be full of promise,* ¹⁰ | *an age of freedom,* ¹¹ | *a time of peace* ¹² | *for all peoples.* ¹³ | [1] (КХ самопрезентація).

Самопрезентаційність, експонована у наведеному фрагменті котрастною акцентуацією досягнень минулого та футуральних очікувань, інтродуктивної частини висловлення забезпечується, насамперед, розширенням діапазону, актуалізованих на середньопониженому тональному рівні усічених і поступово спадних ступінчастих шкал, від вузького до середнього у поєднанні з різновидами спадного термінального тону: середнім пониженням у першій, низьким у другій і середнім підвищенням у третій та четвертій інтоногрупах.

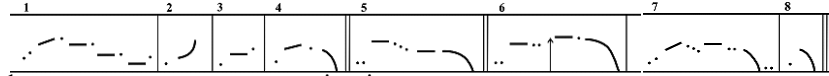
Про початок нової ери, до якої апелює президент демонструючи контрастне використання інформації щодо звершень країни та нації за час його каденції та очікуваних досягнень майбутнього, сигналізує зокрема

характер темпоральної організації цього фрагмента. Так, зафіксований у всіх інтоногрупах помірний темп змінюється на прискорений у сьомій інтоногрупі (*We're beginning a new era.* ||), що дозволяє слухачеві фізично, на перцептивному рівні, відчути швидкість змін і дієвість втілюваної президентом політики. Подібне досягається також плавними хвилеподібними змінами гучності від підвищеної (перші чотири інтоногрупи) до помірної у п'ятій та шостій інтоногрупах і її збільшення до підвищеної у решті висловлення. Це дозволяє відтінити важливу тезу щодо продовження ведення активної політики на Середньому Сході та зосередити увагу на важливості наступних кроків подальшої діяльності президента.

Властиве аналізованому висловленню зниження гучності, середній рівний тон виділеного в окрему синтагму перцептивною паузою модального дієслова (*>can*) та низький висхідний термінальний тон з мінімальною зміною швидкості напрямку його руху в конвергованому фрагменті з іменниковими метафорами *promise* і *freedom* та середньо-підвищеного спадного з високою зміною швидкості напрямку руху на *peace* надає прогнозованим подіям особливої значущості та навіть певну загадкову ймовірність, стимулюючи слухача до належного сприйняття образу президента і наділяє слова мовця сугестивно-рекомендаційним характером й позитивним емоційним забарвленням.

Результати аналізу розподілу частотних показників актуалізації **інтервалу на ділянці передтакт-такт** досліджуваних зразків висловлень-актуалізаторів комунікативних ходів і тактик, засвідчують значну рекурентність

З інтонограми фрагмента видно, що актуалізація комунікативно вагомих центрів втілення КХ самопрезентації з емоційним типом переконування і високим рівнем ЕПП досягається у п'ятій (*They are fighting for a just cause*) і шостій (*They are proving to ↑all the world*), семантична вага якої підсилена зокрема спеціальним підйомом, інтоногрупах передусім за рахунок спадного термінального тону, який характеризується середньо-підвищеним тональним рівнем початку і низьким тональним рівнем завершення, а також великою швидкістю зміни його руху. Примітним також є і функціонування саме в цій частині фрагменту синтаксичного паралелізму, де повтор граматичної конструкції супроводжується паралелізмом однієї і тієї самої інтонаційної моделі. При цьому суттєву роль відіграє зокрема характер розширення тонального інтервалу на ділянці «передтакт-такт», який, порівнювано зі звуженим різновидом решти інтоногруп, є позитивним розширенням у п'ятій і середнім у шостій інтоногрупах. Подібні особливості надають висловленню безапеляційної категоричності, що надихає аудиторію на розуміння вагомості досягнень діяльності президента.

Це дає підстави стверджувати, що зазначений параметр просодичної організації висловлень-актуалізаторів комунікативних ходів не лише виявляється значущим в інтенсифікації семантично релевантних квантів повідомлення, але також, сукупно з іншими просодичними засобами, забезпечує експонування прагма-емоційного потенціалу висловлювання за рахунок непомітних поступово зростаючих тональних коливань в ініціальних частинах інтоногруп, особливо на тлі спокійної та вива-

нульового інтервалу (від 25% до 45%) незалежно від типу КХ та типу аргументації. При цьому для висловлень-актуалізаторів КХ з раціональними формами переконування характерна приблизно однакова частка вузького (від 20% до 40%) та звуженого (від 10% до 30%) інтервалів з переважанням першого. Разом з тим, КХ, семантика яких сприяє значному зростанню рівня емоційної напруги, характеризується приблизно рівномірним розподілом позитивних звуженого та середнього інтервалів (КХ аналіз-«плюс» – 14,50% і 14,71%; відведення критики – 12,06% і 14,18%; кооперація – 10,24% і 10,30%; викриття – 10,30% і 15,59%). Водночас, частота показників зони розширеного тонального інтервалу не значна – від 1,12% до 5,88%

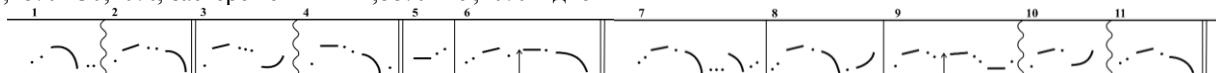
Існуючі перепади тонального рівня на ділянці «передтакт-такт» пояснюються потребою збільшення семантичної ваги лексичних одиниць, що актуалізують втілюваний КХ, а також початком поступового наростання емоційного збудження, пік якого припадає на фінальний сегмент шкали. Це є особливо значущим для промов з військовою ситуативно-тематичною домінантою, де неабиякої ваги набуває описаний нами перелік саме КХ самопрезентація, відведення критики, звинувачення й обіцяння у координатах функціонування стратегії збереження іміджу. Типовим прикладом реалізації зазначеної моделі може слугувати наведений нижче фрагмент: *The United Nations fighting forces¹ are tough² and able³ and well equipped.⁴ They are fighting for a just cause.⁵ They are proving to ↑all the world⁶ that the principle of collective security⁷ will work.⁸* [4] (КХ самопрезентація).

женої манери виголошення промови.

Результати аналізу показників частоти реалізації різновидів **тонального інтервалу на стику між передтермінальною частиною і ядром** дозволяють стверджувати про його функціонування у якості одного з засобів підвищення рівня емоційно-смыслового навантаження втілюваних досліджуваними висловленнями комунікативних ходів. Встановлено, що для групи комунікативних тактик з домінуванням раціональних форм переконування частота вживаності нульового інтервалу складає від 17% до 45%. Практично рівновелику рекурентність цього різновиду зафіксовано для КХ, що актуалізують комунікативні тактики акцентування позитивних рис і театральності, а саме: кооперація (30,00%), самопрезентація (33,34%), відведення критики (33,61%), з найвищими показниками для КХ спонування (38,25%), обіцяння (33,33%), аналіз-«плюс» (43,50%) і застереження (44,48%).

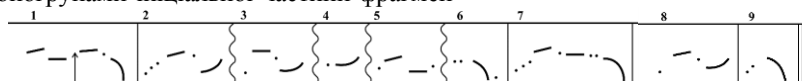
Водночас, досить високі показники для групи КХ тактики акцентування позитивних рис, опосередкованих раціональною аргументацією, виявляє зона вузького інтервалу в межах як негативного так і позитивного тональних інтервалів (самопрезентація – 20,00% і 26,66%, аналіз-«плюс» – 16,46% і 10,00%, відведення критики – 20,00% і 18,15% відповідно), а також таких КХ як спонування (24,94% і 11,76% відповідно), аналіз-«мінус» (30,00% і 17,77% відповідно) і викриття (19,02% і 15,90% відповідно). Досить високим зафіксовано звужений (від 13,33% до 16,68%) негативний тональний інтервал у випадку актуалізації КХ аналіз-«плюс», відведення критики, застереження і звинувачення, а також середній негативний (від 6% до 11%) для усіх видів КХ.

Дещо інший розподіл цифрових даних у випадку з комунікативними тактиками актуалізованими за посередництва емоційної аргументації. Рекурентність тонального інтервалу в аналізованій групі висловлень свідчить про зростання рівня емоційного навантаження. При досить високому функціонуванні нульового інтервалу, частка якого варіює у межах 20–30% для КХ аналіз-«плюс» (30,08%), відведення критики (20,20%), кооперація (23,26%), аналіз-«мінус» (19,26%) і викриття (30,26%), досить поширеним спостерігається функціонування негативних середнього і звуженого тональних інтервалів для групи КХ тактики акцентування позитивних рис (самопрезентація – 15,27% і 30,54%, аналіз-«плюс» – 10,48% і 20,42%, відведення критики – 20,20% і 20,20% відповідно) і театральності (обіцяння – 29,41% і 22,22%, кооперація – 12,64% і 15,86%, спонування – 32,18% і 30,10%, застереження – 21,88% і 29,10% відпо-

Як видно з інтонограми фрагменту промови, кваліфікованому як КХ обіцяння з раціональним типом переконання і низьким рівнем ЕПП, властивий першому висловленню спокійний тембр наділяє повідомлюване заспокійливою плавністю, чому значною мірою сприяє превалювання нульового інтервалу на стику між передтермінальною частиною і ядром. Натомість ретельне карбування президентом кожного слова у другому висловленні досягається поєднанням сповільнення темпу та середнього негативного інтервалу , що пов'язано з акцентуацією семантичних центрів, вагомих для актуалізації втілюваного мовцем комунікативного ходу. Так само і проміантність наступної четвертої інтоногрупи , де обґрунтування військових дій, зумовлених виключно потребами захисту, забезпечується вдалими поєднанням середнього негативного тонального інтервалу на ділянці «передтермінальна частина – ядро» і розширенням тонального діапазону інтоногрупи.

Звернемо також увагу на комплексність функціонування просодичних засобів в актуалізації аналізованого КХ. Створюваний каскадом простих (*hostilities*) та розділених спадно-висхідних (*defend themselves*) і висхідних термінальних тонів (*Arabia...*, *friends*) фокус на перелічуваних союзниках і суто мирних цілях, сумісно з короткими інтоногрупами ініціальної частини фрагмен-

Наведений приклад демонструє виважену манеру викладу основної думки, супроводжувану на просодичному рівні більшою дистрибуцією розширеного в другій і третій інтоногрупах, і середнього в п'ятій і восьмій, негативного інтервалу на ділянці «передтермінальна частина – ядро». Спостерігається також збільшення кількості перцептивних пауз у ключовому для реалізації КХ сегменті (2–6 інтоногрупи). Ефектом насичення висловлюваного усіченими шкалами та низькими висхідними термінальними тонами є захоплення і загострення уваги слухача, імпліцитно, на особливій місії Сполучених Штатів у розв'язанні конфлікту, експліцитно – запевняння щодо рішучої імплементації взятих на себе зобов'язань. Останнє досягається наявністю повного наголосу на особовому займеннику і виокремленням прислівника спеціальним підйомом (*I pledge here*

відно).

Таким чином, найбільш рекурентними типами інтервалу на стику між передтермінальною частиною і ядром є нульовий, особливо у випадку домінування раціональних форм переконання, негативний і позитивний вузький і звужений. Зростання частоти середнього та розширеного тональних інтервалів слугує показником підвищення рівня емоційного навантаження, а також характеру втілюваної комунікативної тактики. Розглянемо подібну особливість на таких прикладах:

1) *But America¹ will stand by her friends.² The mission of our troops³ is wholly defensive.⁴ Hopefully,⁵ they will not be needed long.⁶ They will not initiate hostilities,⁷ but they will defend themselves,⁸ the Kingdom of Saudi Arabia,⁹ and other friends¹⁰ in the Persian Gulf.¹¹* [1]

ту, і підсилює ефект від висловлюваних президентом обіцянь, і, водночас, імпліцитно підкреслює здобутки його зовнішньополітичної діяльності. Актуалізація аналізованого КХ також сприяє і виділення допоміжного дієслова (*will*) повним фразовим наголосом на такті разом з середнім підвищеним спадно-висхідним тоном у восьмій інтоногрупі, що надає висловлюваному впевненого і водночас рішучого характеру.

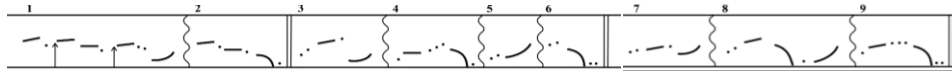
Разом з тим, зі зростанням рівня ЕПП до середнього у цій самій промові президента Джорджа Г. У. Буша, властиве раціональній аргументації переважання нульового та вузького різновидів тонального інтервалу на стику передтермінальної та ядерної ритмогруп поступається збільшенню рекурентності більш емоційних типів інтервалу, власне середнього та меншою мірою розширеного, засвідчуючи тим самим пряму залежність між інтенсифікацією певних комунікативно вагомих, з точки зору актуалізації КХ, центрів повідомлення та характером рівня емоційно-прагматичного потенціалу висловлювання. Наприклад:

2) *I pledge here today¹ that the United States² will do its part³ to see⁴ that these sanctions⁵ are effective⁶ and to induce Iraq to withdraw⁷ without delay⁸ from Kuwait⁹* [1] (КХ обіцяння).

today), а також використанням середньо-підвищеного спадного з високою зміною швидкості напрямку руху термінального тону у першій інтоногрупі. Зазначені просодичні засоби наділяють цей сегмент особливою урочистістю, що сприяє більш ефективному сприйняттю подальшої інформації.

Натомість висловленням того самого КХ обіцяння, але з високим рівнем ЕПП властиве збільшення дистрибуції середнього та розширеного інтервалів на ділянці «передтермінальна частина – ядро», наприклад: *I will not put American boots¹ on the ground in Syria.² I will not pursue³ an open-ended action⁴ like Iraq⁵ or Afghanistan.⁶ I will not pursue⁷ a prolonged air campaign⁸ like Libya or Kosovo.⁹* [3] (КХ обіцяння)

Цілоком очевидно, що поруч із синтаксичним повтормом, представленим у всіх частинах фрагменту поєднанням особового займенника, допоміжного дієслова та заперечної частки (*I will not*), актуалізація КХ обіцяння на просодичному рівні досягається подвійним виділенням спеціальним підйомом заперечної частки *not* і метонімії *American boots* (*I will ↑not ↑put A↑merican boots*), які в ініціальній частині збуджують увагу слухача до заперечень президента.

Разом з тим, модуляції рівнів тонального інтервалу ядерних ритмогруп, власне динамічне чергування негативних розширеного та вузького з нульовим тональним інтервалом, а також превалювання перцептивних пауз надає КХ впевненого, рішучого та вираженого характеру з нотками домінантної переконливості, які не лише підкреслюють високий потенціал справжнього лідера, але також наділяють трансльовані повідомлення позитивним енерго-прагматичним потенціалом, створюючи ефект ширості висловлюваних обіцянь. У такий спосіб досягається очікуване мовцем схвалення його дій.

Аналіз особливостей актуалізації типів **термінального тону** у комунікативних ходах з військовою ситуативно-тематичною домінантою засвідчив найбільшу рекурентність спадного термінального тону для всіх КХ з переважанням середнього зниженого для висловлень з раціональним типом аргументації (від 26,59% до 47,80%) й емоційним (від 12,46% до 44,10%). Другим за частотністю зафіксовано середній підвищений різновид спадного термінального тону, найбільша рекурентність якого властива емоційній аргументації. Ним марковано такі КХ як аналіз-«плюс» (23,76%), відведення критики (30,88%), кооперація (29,40%), спонування (36,78%), застереження (41,18%), аналіз-«мінус» (26,46%) і викриття (24,00%).

Загалом, проведений аналіз свідчить, що варіювання тональних рівнів одного термінального тону достатньо для акцентуації втілюваної інтонаційними семантики навіть за мінімальних зростань ЕПП висловлень. Наприклад: *And 'make 'no mis'take about it, ¹ | if we were to 'leave So'malia to'morrow, ² | 'other 'nations would 'leave, 'too. ³ | 'Chaos would re'sume. ⁴ | The re'lief 'effort would \stop, ⁵ | and 'starvation soon would re'turn. ⁶ | [2] (КХ прогнозування)*

Актуалізації КХ прогнозування з раціональним типом аргументації у наведеному фрагменті промови президента Б. Клінтона, сприяє на просодичному рівні контрастна реалізація середньо-підвищеного тонального рівня

спадного тону у четвертій (*re'sume*) і п'ятій (*\stop*) інтонаційних групах на протидію середньо-зниженого решти інтонаційних груп. Супроводжуване втілення цього КХ збільшенням темпу та розширенням тонального діапазону обох інтонаційних груп, зокрема на такті четвертої інтонаційної групи (*Chaos*), забезпечує ненав'язливе розуміння ймовірних наслідків виведення американського військового контингенту з Сомалі.

Відзначимо також рекурентність низького та середнього зниженого висхідних термінальних тонів в актуалізації усіх без винятку КХ, частка яких, незалежно від типу аргументації, складає від 10% до 20%. Їхнє функціонування, за твердженням інформантів носіїв мови, створює ефект напруження, що зрештою викликає в аудиторії стан піднесення. Крім того, їхнє поєднання з низькими висхідними передтактами наступних інтонаційних груп результують появу негативних тональних інтервалів, функціонування яких актуалізує КХ через інтенсифікацію мовних засобів інших рівнів. Наприклад: *The U'nited 'Nations 'fighting forces ¹ § are /tough ² | and /able ³ § and 'well equipped. ⁴ | They are 'fighting for a ↑just 'cause. ⁵ | They are 'proving to ↑all the 'world ⁶ | that the 'principle of collective se'curity ⁷ | will 'work. ⁸ | [4] (КХ самопрезентація)*

Як це видно з наведеного фрагмента промови Г. Трумена, зміщення повідомлюваного до площини позитивної референції об'єкту промови, власне КХ тактики акцентування позитивних рис, досягається нагнітанням емоційно-експресивного значення висхідною градацією найбільш значущої для актуалізації КХ ділянки висловлення (*are /tough | and /able § and 'well equipped. |*). Її усне втілення супроводжується градацією висхідних ядерних тонів різних тональних рівнів з високою швидкістю зміни напрямку їхнього руху, підсиленою подрібненістю мелодичного контуру за рахунок чергуванням перцептивних і коротких пауз, помірними темпом й гучністю, а також нотками впевненості й рішучості в тембровому забарвленні голосу президента.

Таким чином, проведений аналіз особливостей вираження військово-конфліктної риторики президентів інтонаційними засобами, засвідчує вагомість досліджуваних просодичних параметрів у створенні високого персуазивного потенціалу президентських промов виголошених у світлі військових подій, інтервенцій, боротьби з тероризмом тощо.

REFERENCES

1. Bush G. H. W. Address on Iraq's Invasion of Kuwait (August 8, 1990) / George H. W. Bush. – Access Mode : <https://millercenter.org/presidential-speeches/august-8-1990-address-iraqs-invasion-kuwait>
2. Clinton B. Address on Somalia (October 7, 1993) / Bill Clinton. – Access Mode : <https://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches/october-7-1993-address-somalia>
3. Obama B. Remarks by the President in Address to the Nation on Syria (September 10, 2013) / Barack Obama. – Access Mode : <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2013/09/10/remarks-president-address-nation-syria>
4. Truman H. S. Report to the American People on Korea (April 11, 1951) / Harry S. Truman. – Access Mode : <https://millercenter.org/the-presidency/april-11-1951-report-american-people-korea>

Intonation means for expressing U.S. presidents' war and conflict rhetoric

V. I. Savchuk

Abstract. The article presents the results of an experimental phonetic study of intonation means for expressing communicative tactics in the U.S. presidential public speeches. The speeches were classified into three types according to such extra linguistic characteristics as situation and emotional and pragmatic potential. It examines how a topic of speech affects its intonation organization. Also, the study has allowed us to reveal both the peculiarities of these prosodic parameters and their cooperative role with other language level means in meeting tactic related objectives.

Keywords: *communicative moves, EPP level, rational and emotional argumentation, prosodic means, presidential discourse, war and conflict rhetoric.*

Жанрово-стильова парадигма епістолярної публіцистики Вінстона Черчилля

О. Б. Семенюк

Національна академія Служби безпеки України, м. Київ, Україна
Corresponding author E-mail: sem_ob@ukr.net

Paper received 26.04.20; Accepted for publication 06.05.20.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2020-226VIII68-09>

Анотація. У статті розглядається специфіка жанрово-стильової парадигми епістолярної публіцистики Вінстона Черчилля. На основі ґрунтовного аналізу епістолярно-публіцистичної творчості відомого політичного діяча Великої Британії в період Другої світової війни, зокрема його відкритих листів, визначено основні стильові домінуючі і жанрові модифікації публіцистичних кореспонденцій, радіозвернень, промов Вінстона Черчилля, охарактеризовано риторично-стильові засоби, притаманні різним жанровим утворенням публіцистики, що може слугувати предметом для подальших розвідок.

Ключові слова: епістолярна публіцистика, стильова парадигма, жанрові модифікації.

Вступ. Серед широкого кола науковців гуманітарного напрямку (філологів, істориків, журналістикознавців, педагогів, політологів та ін.) Вінстон Черчилль вважається непересічним майстром ораторського мистецтва. Його численні промови вражали реципієнтів неординарністю думки, експресивністю, прагненням відстоювати найвищі людські цінності. Багато хто із сучасних політиків намагається наслідувати його, копіюючи фразеограми британського прем'єр-міністра, голосову проекцію, темпоритм та експресію, захоплюючись магією слова історичного діяча із архівних записів його виступів. Переважна більшість тих, хто говорить про потужну енергетику виступів британського прем'єр-міністра, згадують його знамениті радіозвернення до співвітчизників під час Другої світової війни влітку та восени 1940 року. Водночас він закріпив за собою репутацію воєнного лідера пам'ятними та знаковими фразами: «*Never give in, ... never... – in nothing, great or small, large or petty - never give in except to convictions of honour and good sense*» («Ніколи не здавайтесь, ... ніколи – ні у великому, ні у малому, ні у значному, ні в дрібному, ніколи не здавайтесь, якщо це не суперечить честі і здоровому глузду» [10, с. 255].

Впродовж останніх десятиліть у літературознавчих студіях об'єктом дослідження почасти були не лише біографічні факти життя Вінстона Черчилля (Мартін Гілберт, Баклі Баррі Барретт, Артур Макс), але й ораторські виступи британського політика, історичні та публіцистичні твори (Пол Еддісон, Уоррен Ф. Кімбал, Девід Томас, Н. Базилевич, С. Єременко). Неабиякий інтерес критиків викликала його літературна діяльність (Джонатан Роуз, Фредерік Вудз, Кітт Алдрітт), що залишає без уваги інші доробки його творчої спадщини документальні жанри, як от: епістолярну публіцистику. Останню науковці розглядають як продукт одного з різновидів цієї (публіцистичної) діяльності, «що зафіксована в епістолярній формі» [4, с. 148].

Стильний огляд публікацій за темою. Сучасні тенденції розвитку публіцистикознавства роблять дискусійним питання жанрової типології. Науковці ведуть полеміку щодо традиційного поділу жанрів на інформаційні, аналітичні, художньо-публіцистичні, припускаючи розмитість жанрових форм, їх дифузю, відмирання старих і появу нових жанрів. Так журналістикознавець В. Здоровега вважає, що жанри можуть зазнавати модифікацій залежно від методів відображення й

належати до інформаційних, аналітичних або художньо-публіцистичних: «Відкритий лист, коментар, навіть огляд, можуть мати сатирико-публіцистичне спрямування» [1, с. 243]. Літературознавець М. Рашкевич, беручи до уваги визначення Й. Д. Лося, котрий розглядає публіцистику «як словесну і візуальну сфери моделювання свідомості» [5, с. 23], відносячи твори, що впливають на формування громадської думки, визначає публіцистику і «публіцистичний епістолярій як загальний і, водночас, індивідуальний виразник авторського світогляду, – величини однорідні та взаємозамінні» [7, с. 90].

Одним із найпоширеніших різновидів жанру епістолярної публіцистики є відкритий лист, метою якого, на думку В. І. Кузьменка, є – «привабити увагу читача загалом до важливих (соціальних) питань і проблем, сформувані у масового реципієнта певну думку про адресата і його поведінку, спонукати до активних дій на підтримку чи осуд позиції адресата» [4, с. 174].

Ще однією важливою особливістю відкритого (публіцистичного) листа є чергування експресії та стандарту, що виявляється у пошуку нових, незвичних виразних засобів. Таку думку відстоює Н. І. Клушина, котра виділяє інформаційний та власне-публіцистичний підстилі [2, с. 269]. Кожен із цих підстилів має власну жанрову структуру. Інформаційному підстилю відповідають такі поширені медійні жанри, як репортаж, інтерв'ю, замітка. До власне-публіцистичного підстилю можна віднести аналітичні жанри (стаття, рецензія, коментар, лист тощо), сатиричні (фельетон, памфлет, афоризм, сатирична репліка та ін.) і художньо-публіцистичні (замальовка, есеї, нарис тощо). Епістолярна публіцистика, як стверджує Є. Прохоров, у цій класифікації займає місце «на межі аналітичної та художньої публіцистики, поєднуючи у собі суттєві ознаки однієї та іншої» [6, с. 5].

З огляду на запропоновані дефініції відкритого листа, Є. Прохоров зазначає, що в межах жанру «публіцистичного листа виділяють різновиди, як - от: відкритий лист, лист без адреси, відозва, заява, послання, звернення» [6, с. 5]. У літературознавстві відкриті листи розглядаються як носії багатовекторної системи стилів, тематики та жанрів. Анна Чеберяк, проводячи ґрунтовний аналіз МЖ (Мовленнєвий жанр) відкритого листа, виділяє ключові фактори, які необхідно взяти до уваги при дослідженні жанрової

природи та структури відкритих листів письменника. «МЖ ВЛ (Мовленнєвий жанр «відкритий лист») є цілісним синкретичним текстовим утворенням, що складається з єдності епістолярної форми і публіцистичного змісту. МЖ Відкритий лист ускладнений фактором подвійної адресації і спрямований на переконання адресатів у правильності авторської ідеї та спонукання до дії» [9, с. 47].

Як бачимо, проблематика відкрито листа як жанру епістолярної публіцистики викликає жваву дискусію через свою жанрову неоднорідність, структурованість, тематично-проблематичне наповнення та адресованість.

Мета статті – визначення жанрово-стильової парадигми епістолярної публіцистики Вінстона Черчилля, характеристика жанрових модифікацій його публіцистичних листів та обґрунтування (аналіз) стильових доміант епістолярно-публіцистичних творів письменника, зокрема відкритих публіцистичних листів.

Об'єктом дослідження є епістолярно-публіцистичні твори Вінстона Черчилля: відкриті листи: радіовиступи та звернення – це насамперед літературні твори, оскільки в них відображається творчий та художній тип мислення, передається індивідуальна манера відворення реального життя на момент творення тексту, своєрідний стиль викладу словесного матеріалу, крізь який можна пізнати і відчути дух епохи, достовірність і щирість почуттів.

Матеріали та методи. Матеріалом дослідження є англійські друковані тексти листів, а також електронні копії радіовиступів, промов та звернень, (опубліковані та неопубліковані, що зберігаються в архівах Великої Британії), проаналізовано 210 промов та радіозвернень Вінстона Черчилля, що увійшли до збірки *Never give in: Winston Churchill's Speeches*, а також збірка публіцистичних статей та спогадів письменника *Winston Churchill. The Second World War. Volume II. Their Finest Hour (Друга світова війна. Їх зоряний час)*, які слугують коментарем до його промов під час Другої світової війни (1939-1945).

З огляду на обсяг і неоднорідність першоджерельного матеріалу в роботі застосовуються типологічний, історико-генетичний, порівняльно-історичний, рецептивно-інтерпретаційний та естетичний методи дослідження, метод добору й систематизації матеріалу. Саме такий комплексний підхід дає можливість зробити всебічний аналіз епістолярно-публіцистичної спадщини В. Черчилля, визначити жанрово-стильову парадигму його публіцистичних листів.

Підґрунтя роботи становлять праці зарубіжних дослідників, присвячені питанням поетики, рецепції епістолярного жанру й стилю: М. Бахтіна, У. Тодда III, Роберта Роудс Джеймса та вітчизняних учених-літературознавців: Л. Вашків, В. Галич, О. Галича, В. Кузьменка, та студії інших науковців. Їхні праці становлять теоретико-методологічну основу статті, сприяють забезпеченню комплексного підходу до об'єкта аналізу, а також виявленню концептуальних ознак жанру епістолярної публіцистики.

Результати та їх обговорення. Епістолярна публіцистика Вінстона Черчилля є синтезом історично-політичної нарації та особистісної експресії вираженої

у жанрі відкритих листів письменника, які у своєму роді визначаються різнобарвною тематикою та жанровими модифікаціями: листи - звернення, радіовиступи, листи без адреси, послання, критичні есеї, тощо; вони набувають різної форми та адресованості. Тому типологічні особливості найпоширеніших форм та жанрових утворень публіцистичного листів письменника можна структурувати наступним чином:

1. Радіовиступи або листи-промови. Незмінним компонентом такого радіолиста є його жорстка структура.

- Назва або заголовок. (Адресація та призначення радіолиста). Номінація адресата (умовного чи реального).
  - Звернення до адресата, що вказує на соціальний статус, посаду і допускає стандартні фрази типу: «*Dear Sir/Madam, Mr. President, Members of Parliament*» (Шановний пане, пані, пане Президент, члени парламенту).
  - Опис стану справ, причини та мета, що спонукає до дії.
  - Накопичення аргументу. (Черчилль назвав цей етап у промові «*accumulation of argument*», коли порушується найважливіше чи спірне питання).
  - Презентація доказів: (упорядкування доказів, поступовість і плавність переходу від одного до іншого, інколи багаторазове повторювання найпереконливіших аргументів (слів, речень), набуваючи різного емоційного забарвлення та експресії, щоб спонукати адресата до дії).
  - Кульмінація – рішення чи неминучий висновок, який переконує чи запевняє адресата змінити свою думку або підтримати мовця.
  - Заключні фрази. Прощання. Підпис
- Візьмемо для прикладу одну із перших промов Вінстона Черчилля на посаді прем'єр-міністра, датовану 13 травня 1940 р. Промова написана у формі листа і адресована до членів Палати общин. Черчилль розпочинає свою промову «Кров, важка праця, сльози та піт» (закріплена назва) урочистим тоном стриманої офіційності – «Пане Спікер», звертаючись до «Його Величності» короля Георга VI.

Цікаво зазначити, що після звертання іде коротка репліка, фраза, що передає спонуку до дії. «*I beg to move*» («Я благаю рухатися»). З перших рядків автор демонструє національну єдність як важливу складову своєї політики, застосовуючи прийом алітерації, коли визначає ключові «*the wish and will of Parliament and the nation*» («бажання і волю парламенту та нації»), оскільки всі три політичні партії повинні бути представлені у новому уряді. Приступаючи до виконання своїх обов'язків за наказом короля, Черчилль вибудовує дуже потрібну довіру, підкріплену бажаннями Парламенту та самої країни, висловлюючи стурбованість щодо «*one of the greatest battles in history ... that we have to be prepared*» («однієї із найважливіших битв в історії, до якої треба готуватися») [10, с.168] (тут і далі переклад наш. – О.С.).

Офіційний стиль та урочистий виклад листа передають особисту повагу автора до кожного із 650 членів Палати громад. Перелік спільних зусиль на найвищих рівнях вселяє довіру уряду до його вчинків (чергове

звернення до етосу). Оратор покірно просить Палату схвалити кроки, які були зроблені до цього часу, та підтримати тему національної єдності у «*the formation of a Government representing the united and inflexible resolve of the nation to prosecute the war with Germany to a victorious conclusion*» («формуванні уряду, що виражає єдину і непохитну рішучість нації, щоб привести війну з Німеччиною до переможного завершення») [10, с. 168].

Н. Колотілова у посібнику «Риторика», досліджуючи риторичні прийоми ораторського мистецтва, акцентує увагу на «модусах публічного виступу» тобто засобах впливу на аудиторію. Сюди, на її думку, належать такі:

- 1) *логос* (від давньогрец. *logos* – «слово», «смысл») – це засоби впливу, що апелюють до розуму;
- 2) *етос* (від давньогрец. *ethos* – «норов», «характер») – це засоби, що апелюють до моральних принципів, до норм людської поведінки;
- 3) *пафос* від давньогрец. *pathos* – «пристрасть») – засоби, що апелюють до почуттів» [3, с. 12–14].

Звернення Черчилля до етосу (авторитетної особи, влади чи морального духу аудиторії) продовжується і в основній частині, коли він системно перераховує вчинки, які він здійснив для подолання кризи, з огляду на «*the unity of the nation*» «єдність нації». У цей момент Черчилль змінює свій тон від прямого викладу фактів (логос) і починає працювати над емоціями своїх слухачів через кілька пафосних закликів, апелюючи до емоцій аудиторії. Він згадує міця, де Британія вже веде боротьбу, зауваживши, що «*one of the greatest battles in history*» («одна з найбільших битв в історії») – саме за рогом. Це зворушливе висловлювання супроводжується зізнанням, у якому відчуваються ноти смиренності та скромності, коли він звертається до депутатів із проханням вибачити його за відсутність церемонії, з якою були нові призначення. Черчилль, цитуючи Євангелії від Луки (22:44), заявляє: «*I have nothing to offer but blood, toil, tears and sweat.*» («Мені нічого вам запропонувати, окрім крові, важкої праці, сліз і поту») [10, с. 169]. Це апелювання до почуттів ґрунтується на яскравій образності (метафорі), провіщаючи похмурі дні, що наближаються.

Політик використовує образну мову та риторичні фігури, щоб створити проникливий, емоційний заклик до дії та підготувати англійців до багатьох місяців нещастя і страждань. Він застосовує риторичне запитання, за допомогою якого висловлює занепокоєння своєї аудиторії, починаючи з «Ви запитуете,?...». Так завдяки анафорі, (повтору алітераційної фрази «*wage the war*» «вести війну»), даючи відповідь на одне запитання «*You ask, what is our policy?*» («Ви запитуете, яка наша політика?») [10, с. 169] і, повторюючи тричі слово «*victory*», автор наголошує: «*It is victory, victory at all costs, victory in spite of all terror*» «перемога, перемога будь-якою ціною, перемога, незважаючи на всю розпору» [10], таким чином дає чітку відповідь на інше риторичне запитання: «*You ask, what is our aim?*» («Ви запитуете, яка наша мета?») [10]. Одна фраза (висловлювання), яке легко вривається у пам'ять і викликає в уяві образи, передається за допомогою тропа триколонна (трьох однакових частин), оскільки Черчилль заявляє: «*It is to wage war, by sea, land and air*» Британія

«веде війну на морі, суші та у повітрі» [10, с. 169]. Звертаючись за допомогою до Всевишнього, вдаючись до риторичних прийомів: етосу та пафосу, Черчилль розглядає майбутній конфлікт як моральну кризу, яка визначатиме, чи останнє слово буде за добром чи злом. У заключній частині Черчилль за допомогою метафори створює різкий гіперболічний образ ворога, називаючи його «*a monstrous tyranny*» «жахливим тираном». Така вибудована композиція завершується закликом до вжиття спільних дій та зусиль і впевненістю автора у спільній перемозі.

Публіцистичний лист Вінстона Черчилля відрізняється від інших епістолярних жанрів тим, що у ньому більше відчутна індивідуальна своєрідність автора, який вживає поряд з інформаційно-аналітичними уривками ліричні відступи, подає експресивно оцінні висновки, цитує вірші чи Біблію, вживає афоризми, архаїзми, оказіональні утворення, образні засоби, широку синонімію, стилістичні фігури, тобто користується багатством різних жанрів публіцистики. Найбільш поширеним серед представлених жанрів епістолярної публіцистики є листи-звернення або радіозвернення письменника до широкого читача.

2. Листи – звернення (радіозвернення). Український тлумачний словник дає визначення терміну «звернення» як - от: «сповіщення, розпорядження або заклик, привітальна промова і т. ін., адресовані народові, якому-небудь колективі, організації, спеціалістам якої-небудь галузі» [8, с. 465].

У листі-зверненні прем'єр-міністра Вінстона Черчилля до народу Британії 19 травня 1940 року, увагу привертає чітка громадянська позиція політика-лідера і композиційна структура листа, що вирізняється насиченістю експресивно-виражальних засобів та риторичних фігур. Лист структурований на послідовно-логічному й асоціативному розвитку думки автора. У першій частині – зачині (вступі) автор підводить аудиторію до ланки причинно-наслідкових зв'язків між реальними подіями та мотивами, що спонукали Черчилля звернутися до народу Британії. Це свого роду заклик до боротьби і спонука до дії, що вселяє упевненість та підіймає моральний дух. В основній частині листа Черчилль застосовує різноманітні риторичні прийоми, а також уже вищезгадані засоби впливу на аудиторію. «*There will be many men and many women in the Island who when the ordeal comes upon them, as come it will, will feel comfort, and even a pride, that they are sharing the perils of our lads at the Front — soldiers, sailors and airmen, God bless them — and are drawing away from them a part at least of the onslaught they have to bear. Is not this the appointed time for all to make the utmost exertions in their power?*» [«На Острові буде багато чоловіків і багато жінок, котрі, коли настане тяжке випробування, (а воно наступить,) відчують спокій і навіть гордість за те, що вони поділяють небезпеки наших хлопців на фронті – солдатів, матросів і льотчиків. Боже, благослови їх – та відверни від них, принаймні, частину шалених атак, які вони мають принести. Хіба це не визначений час для всіх, щоб докласти максимальних зусиль?»] [10, с. 171]

Суть пафосу, як стверджує Н. Колотілова, полягає у тому, що оратор повинен вміти викликати в аудиторії почуття, які б могли вплинути на її думку» [3, с.14].

Так от, у запропонованому уривку Черчилль намагається пробудити у людей, до яких звертається, щирі почуття: співчуття, відвагу, вселити віру та впевненість, бойовий дух. Для того, щоб підкреслити незвичайність ситуації, напругу емоцій, він ставить знову ж таки риторичні запитання, не очікуючи відповіді, але сподіваючись отримати відгук – певну реакцію від аудиторії.

Стильова палітра листів-радіозвернень автора насичена також прийомами синтаксичного перетворення, що реалізуються через фігури додавання (повтори), скорочення (еліпсис) та розташування (інверсія). Лист-звернення завершується цитатою з апокрифа (Першої книги Макавеїв Старого заповіту), частина цитації послужила назвою до цієї промови.

«Arm yourselves, and be ye men of valour, and be in readiness for the conflict; for it is better for us to perish in battle than to look upon the outrage of our nation and our altar. As the Will of God is in Heaven, even so let it be» (1 Maccabees 3:58–60). («Озбройтеся і будьте доблесні та готові до сутички; тому що для нас краще благо – полягти в бою, аніж побачити наругу над нашим народом і вівтарем. Тому що воля Господа на Небесах, і нехай буде так») [10, с. 172].

У завершальній частині, апелюючи до слухачів зі словами, які були закликком та стимулом «to the faithful servants of Truth and Justice» «для відданих служителів

Правди і Справедливості» [10, с. 172], Черчилль уперше у своїх радіозверненнях та промовах обрав величну коду (завершення), незрозумілу біблійну алюзію. Це свого роду функціонально-стилістичним код, який виявляється цілком вдалим засобом оцінки, пов'язуючи хронологічно й ментально різні фрагменти історії Британії. Біблійні цитати часто мають місце у промовах, листах, інколи слугують заголовками чи епіграфом до листа і стають не тільки засобом мовної естетики, образності чи символіки, вони є вдалим інструментом зв'язку авторського мислення та універсалу духовної культури, виражальним засобом для передачі духу патріотизму та стильовим елементом епістолярію Вінстона Черчилля.

Висновки. Результати дослідження дають підстави стверджувати, що жанрово-стильову парадигму епістолярної публіцистики Вінстона Черчилля визначають такі характерні доміанти, як от: експресивно-дискусійний пафос промов, листів-радіозвернень, які збуджують уяву і фантазію, спонукають до дії, насичені своєрідним стильовим забарвленням, у яких відчувається манера (стиль) автора – розкута, характерно модульована інтонація, поєднана з грою слів, архаїзмами, метафоричні структури, (персоніфіковані, біблійні) образи та інверсійні конструкції, різноманітні повтори, переривчастий синтаксис – незакінчені речення. Все це може стати предметом майбутніх розвідок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Здоровага В. Теорія і методика журналістської творчості. – Львів: ПАІС, 2004. 268 с.
2. Клущина Н. И. Общие особенности публицистического стиля. // Язык СМИ как объект междисциплинарного исследования. – М.: Изд-во МГУ, 2003. – С. 269–288
3. Колотилова Н. А. Риторика. 1.2. Модусы публичного выступления: навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2007. — 232 с.
4. Кузьменко В. І. У всесвіті слова: літературно-критичні студії. К.: Друге дихання, 2018. 684с.
5. Лось Й. Д. Публіцистика і тенденції розвитку світу. Львів: ПАІС, 2008. 376 с
6. Прохоров Е. П. Эпистолярная публицистика. М.: Изд-во МГУ, 1966. 70 с.
7. Рашкевич М. Епістолярна публіцистика: Література VS. Журналістика. // Вісник Львівського університету. Серія: Журналістика. 2014. Випуск 39. С. 82-93.
8. Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства. [ред. І. К. Білодід]. – К.: Наукова думка. – Т. 3. [ред. тому: Г.М. Гнатюк, Т.К. Черторизька]. – 1972. – с. 744.
9. Чеберяк А. М. Мовленнєвий жанр «відкритий лист»: комунікативно-прагматичні аспекти організації. // Дисертація на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. – Львів, 2010. – 256 с.
10. Churchill Winston. Never give in: Winston Churchill's Speeches. Edited by Winston Sir. Churchill. London Bloomsbury Academic. A&C Black, 2013. 624 p.

REFERENCES

1. Zdorovega V. Theory and Methods of Journalistic Creation. Lviv: PAIS, 2004. 268 p.
2. Klushina N. I. General features of publicistic style // Media Language as an object of interdisciplinary study. M.: Publishing House of MSU, 2003. P. 269 – 288.
3. Kolotilova N. A. Rhetoric.1.2. Modes of public speaking: a textbook. K.: The Center of Educational Literature, 2007. 232 p.
4. Kuzmenko V. I. In the world of words: literary-critical studios. K.: The second breath, 2018. 684 p.
5. Los J. D. Journalism and trends in the development of the world. Lviv: PAIS, 2008. 376 p.
6. Prokhorov E. P. Epistolary publicism. M.: Publishing House of MSU, 1966. 70 p.
7. Rashkevych M. Epistolary publicism. Literature VS. Journalism // Visnyk of the Lviv University. Series: Journalism, 2014. Is. 39. P. 82–93.
8. The Dictionary of the Ukrainian Language; in 11 Vol. / USSR Academy of Sciences. Institute of Linguistics. [Ed. by Bilodid I. K]. K.: Scientific thought. Vol.3. [Eds.: G. N. Gnatiuk, T. K. Chertoryzka]. 1972. 256 p.
9. Cheberyak A. M. Speech genre «Open Letter»: Communicative and Pragmatic Aspects of Organization // Thesis for the Candidate degree in Philology. Lviv, 2010. 256 p.

Genre – Style Paradigm of Winston Churchill's Publicistic Epistolary O. B. Semeniuk

Abstract. The article deals with the specificity of genre-style paradigm of Winston Churchill's publicistic epistolary. Due to a thorough analysis of epistolary nonfiction works of the outstanding British statesman and a politician, in particular, his open letters written at the time of the Second World War, the major stylistic dominants have been highlighted and genre modifications of Winston Churchill's publicistic correspondences, broadcasts, speeches have been determined as well. Moreover, the author has characterized both rhetorical and stylistic devices inherent in various genre forms of publicistic writings which can serve a subject for further researches.

Keywords: publicistic epistolary, style paradigm, genre modifications.

An attempt at an ideological and aesthetic compromise in the satirical story «Automat» by K. Gordienko

T. Sharova

Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University, Melitopol, Ukraine
Corresponding author. E-mail: Tanya_sharova@ukr.net

Paper received 03.04.20; Accepted for publication 24.04.20.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2020-226VIII68-10>

Abstract. The article focuses on the presentation of the ideological and aesthetic compromise in K. Gordienko's satirical work «Automat». It is emphasized that exposing the behavior, moral defects and negative character traits of the bureaucrat leader, the author uses colloquial and expressively colored words, linguistic clichés; widely used by folklore – roverbs, constant epithets, comparisons, folk-poetic metaphors. The article concludes that Kostya Gordienko's creativity came from an era of dramatic political transformations and national liberation contests of the twentieth century.

Keywords: *ideology, satirical mode, compromise, conservatism, irony, sarcasm.*

Introduction. The brief period of artistic world-modeling in a pathos and major tone gave way to the Ukrainian literature of the first post-revolutionary years with revelatory-satirical motives. The conflict between the real situation and moral imperatives determines the exposition of individual human defects (superstition, drunkenness, idleness, etc.), interpersonal relationships and domestic problems, acute condemnation of negative phenomena in the dimension of society.

Analysis of recent researches and publications. Humorous and satirical flow of domestic writing (V. Aleshko, I. Andrienko, O. Vishny, Y. Vukhnal, P. Kapelgorodsky, O. Kovinka, K. Kotka, S. Pylypenko, I. Senchenko, M. Khvylovy, V. Chechvyanskiy etc.) is directed against the pressing problems of the contemporary realities of the time: conservatism and cultural backwardness, bribery and burglary, adaptation, careerism and bureaucracy that were fully manifested in the Soviet system, the dominance of political stamps, etc.

The genre range of Ukrainian laugh culture of the 1920s is extremely wide: from cartoons and parodies, humorous articles, smiles to pamphlets and feuilletons, stories, short stories, and stories. Humor as «a kind of reflection of the funny, the funny in life phenomena and human characters» [11, p. 246] was realized in the works of Yu. Vukhnal (the collection «On malice», 1927; «The life and activity of Fedko Goose», 1928; «Humoreski», «The sincere Ukrainian», 1929 and others), P. Kapelgorodsky (coll. «Distribute to the Sea», 1927), Ostap Cherries (the collection «The Works of Heaven», 1923; «To whom is merry and to whom sad», 1924; «Cherry Smiles of Crimea», 1925; «Ukrainize», 1926, etc.), V. Chechvyans'kyi (collection «The Kings of Nature», 1928; «Eh, Comrades ...», 1928; «Kadilo», 1929, etc.). In humorous works the paradoxes of Soviet everyday life were revealed by means of irony (rarely – sarcasm): the «new» morality and life, the discrepancy between the declared and the real, the realities of ecclesiastical and round-church life, graphomaniac and «striking» in literature, etc.

The edge of the 1920s Ukrainian satire was directed against gadgets and political demagogues, careerists, and bureaucrats of the Soviet era, against the Ukrainian kholiya, which became the basis of the socio-political system («Khuliy Khurina» (1926), «Zone» (1926), «Mina Mazaylo» (1929) by M. Kulish, «From the Notes of the Hall» by I. Senchenko (1927), «Ivan Ivanovich» (1929) by M. Khvylov and others). The writers of problems of national development, adaptation, national nihilism did not pay attention. Not regretting the techniques of sarcasm, satirical hy-

perbolization, grotesque, they conceived of the Bolshevik-initiated Ukrainianization, which was formally implemented, with a clear ideological implication.

The purpose of the article is to evaluate the ideological and aesthetic compromise in the satirical story «Avtomat» by K. Gordienko.

Results. The satirical mode of art (V. Tupa) is characterized by Kostya Gordienko's short stories «Automat» (1928) and «Slavgorod» (1929). Ideologically oriented critics rarely mentioned these works and hardly discussed them, interpreting as evidence of K. Gordienko's unsuccessful searches for «his» topic, a model of «writer involvement in all kinds of isms». The genre specificity of the satirical stories «Automat» and «Slavgorod» was determined on the basis of thematic orientation.

For a long time, one of the striking shortcomings of the creative style of writing in the early period of criticism was the lack of deep social motivation of the processes of Soviet reality, «distortion of life's truth», «reassessment of the power of the old and not clear vision of the new in reality in the mid 20's» [6, p. 29]. The main drawbacks are the «contradiction and immaturity» of the artistic method and style, in particular, some simplification of the means and techniques of typing.

Both in life and on the death of the writer, the satirical stories «Automat» and «Slavgorod» were not discussed in literary studies. Removed from the literary process, they did not become the subject of professional analysis. Kost Gordienko himself did not return to this stage of creative development. Moreover, in the face of strict ideological regulation of literary and artistic practice, the intervention of the party-state leadership in the creative process is compelled to justify itself: «... In my difficult literary efforts, which lasted for almost a decade, why did I focus on negative figures? Why is the immature pen attracted by distorted everyday, social phenomena? Although it was justified by the satire genre. And I come to the disappointing conclusion that a beginner (about me) with a still immature social and artistic outlook, with ignorance of life, shadows are easier to give than light colors (this should not be considered a satire «light genre» [5, p. 3–4].

Moreover, political accusations similar to sentences and public self-justification of word artists are a common practice in Ukrainian literary and artistic life of the late 1920s and early 1930s. What are the conclusions about the writings of B. Antonenko-Davidovich, E. Pluzhnik, V. Podmogilny, which are marked by vigilant reviewers undeniable testimo-

ny, «as red art, increasingly breaking away from industrial and social life, uses all questionable bourgeois theories and theories» [12, p. 50]. Did instances of self-denial, as was the case with Mykola Khvylov, forced after the crushing speeches of party functionaries (A Khvili, M. Skrypnyk, O. Shumsky) to write a letter to the newspaper «Communist», where they would agree that in «Valdshnepe» he was past his will reflected the fascist ideology and «abandon their mistakes» [9, p. 32]. Similar steps had to be taken by Nikolai Kulish, who, in a penitent letter to the Literary Gazette explaining the «ideological» flaws of the People's Malachi, wrote: «The ideological ambiguity, the play's fuzziness, the mysteriousness of Malachi in the first edition are the result of that duplicity. What I was experiencing then on my consciousness, on my personal moods, on the whole world perception» [10, p. 111] The process of marginalization inevitably envisaged «fitting the creator to the ranks, the ranks, the masses» [1] in order to survive in reality, as Mykola Khvylovy wrote in the novel «I (Romance)», «predatory and cruel as a flock of hungry wolves (...) Hopeless, inevitable as death itself» [13, p. 217].

The satirical-humorous novella «Automat» opened the eponymous edition of prose works by Kostya Gordienko, published in 1928. In addition to this story, the book also includes other works of the writer, which were published in separate editions («Food» Friends' Entertainment») or were written specifically for this collection («Children», «Night»). In 1930, the book was published in the second edition and was never published again. The story of «The Automatic Machine» has a traditional structure for early Gordienko prose (especially for the essay form): it consists of separate sections, which are not closely related at the plot level. Each of the sections has its own name («Anywhere Angry», «Anywhere with a Lady with Flowers», «Anywhere in the Capital», «Where to study the history of culture», etc.), each epigraphs from the works of Nicholas Gogol (mainly from «The Story» about how Ivan Ivanovich quarreled with Ivan Nikiforovich «and the stories» Old World Landowners) that determine the mood.

By the way, there are many stylistic echoes with Gogol's works in Gordienko's story: this is the use of the poetics of «local» names, and the Gogol linguistic-stylistic palette of the image of the place and time of the event.

In the story of The Machine, K. Gordienko succeeded in creating a satirical image of the Ukrainian hinterland, a province that was fenced off from the world primarily by his complacency, hermetic arrogance. Yu. Sherekh (Shevelyov) later expressed the opinion that: «the cartagena of our province should be destroyed» [14, p. 574], considering provinciality as one of the major threats to the development of Ukrainianness. This is the image of the Ukrainian heartland, poor in news and notable events, at the heart of the author's satirical analysis. The writer uses a rather popular technique of the surname anthroponym and place-name. The large village with eight churches (more precisely, the district center), in which the events take place, is called Rotten Pecheritsa. However, it was renamed Pervomayskoye, although «the new name does not stick, and the head of the district is known everywhere as the Rot-Pechersk» [4, p. 7]. Little has changed here since the revolution, and perhaps, since the time of Nicholas Gogol, people live their small lives and small interests.

K. Gordienko paid a lot of attention to the depiction of the images of rotten man and girls, their hubris, their manner of

walking, talking, and behaving. There are a lot of expressive comic details here (though the expressiveness is mostly external). For example, the attribute of the man should be sunflower seeds. For what? «To get grains into your mouth». It is full of people, mostly young people, in the rain for the village construction, «which you won't shake with a stick». What they did not do here was read newspapers, browse magazines, «and some, with disdain for bourgeois art, stomped on the piano» [4, p. 12]. The most well-known guys «even stuck a bookshelf, asked for a book from a young beautiful librarian» [4, p. 12–13]. Accordingly, the author told why he suddenly became conscious readers after the appearance in the village of this librarian, and the head of the cooperative Kud's, and in the village of Petro Lushnia, and the head of the district council.

A chance meeting with two artists, who came to the village at the invitation of the Gnylopecharychansky Club, makes some adjustments to the work schedule of the head of the cooperative. Artists at this time put on display portraits of Soviet leaders (Budenny, Stalin, Rykov) and the head of the cooperative considers it his duty to submit an «authoritative» assessment. The author ironically says that Kudya's greatest disappointment was not the quality of the work, but the simple, unpretentious frames to the portraits. The low cultural level of the head of the cooperative emphasizes another case, which is described in the section «Where to study the history of culture». Everywhere he had to read a cultural history report for his staff. Preliminary reading of the text showed that the speaker was not ready to accept even elementary knowledge. The comments given by the character of the story to each of the abstracts create a comical effect of landing scientific knowledge and translating it into the plane of everyday perception.

Drawing the image of Kudya, the writer emphasizes his external individual, sometimes minor features, prefers situations of a comic nature. The grotesque situation is modeled in the work with the help of skillfully written biographical moments, portrait details, everyday situations in the official's life. About the Past Where we read that he presided over farms, was the chairman of the Reiselhospozyla, the deputy director at the state mill, familiar with Dzerzhinsky («they were revolutionizing together»). At every place of work, he used to carry out illegal equipment, be sure to grab something for himself («he got his hamstrings») or for his mistress Tamara Mefodiivna (fuel intended for schools and institutions, «drive half of her yard»). His wife had an educated and intelligent one who played the piano to comfort her husband, «by the way, even better than cooking jam ...» [4, p. 71].

Exposing the behavior, moral defects and negative character traits of the bureaucrat leader, the author uses colloquial and expressively colored words, language clichés; widely used by folklore – proverbs, constant epithets, comparisons, folk-poetic metaphors.

The rapid unfolding of subsequent events leads to an unexpected result: «died Kud's. After the death of the woman he long, long thought and died» [4, p. 79]. However, the author achieves the most satirical effect from the image of the Soviet bureaucrat in the episode of saying goodbye to the cooperative's head. The raivik chairman gave a fervent speech that, in the author's interpretation, he exemplifies the party verbiage, moral misery and primitive thinking of the newest «masters of life»: «Comrades! He died where. Death did not sneak up on him. He had long gathered with new strength to get to work. He stood bravely in office. He was

an honest, energetic worker and a citizen. Fighter. He stood boldly at the guard of the revolution [4, p. 79–80]. In general, it reveals a system of values in the utterly false world of the latest officials from the authorities and with bitter irony summarizes the typicality of the shameful phenomenon. In the artistic space, «types are simply very detailed and very meticulous characteristics of people. This type of portrait becomes «type» only because it carries the «suit» of the era» [8, p. 395], – M. Jogansen rightly remarked.

The image of the head of the cooperative, depicted by Kostya Gordienko in the story «Machine gun», is typologically similar to the image of the head of the village council of Ostap Cherry humorous «On cleaning the machine in the countryside»: a similar manner of communication with people, similar methods of work and leadership style («When some counter-revolutionary and the bastard declares that I am drunk every day, that I have requisitioned a couple of piglets for the office of the village council in Ivanenchy, let him know that there is a counter-revolutionary who is still a strong proletarian power, which will wipe away all his enemies in the dust, and he is a son of a bitch will lie in the bright with a shot through the head with fellow of the devil: and pony show» [2, p. 112]). Language and Behavior Where many features in common with the stylistics of Komsomol Fedko Guski from the series of humorous «Life and Activity of Fedko Goose» by Y. Uhnal: there are intertwining of conversational style with official business, Russism, jargon, the use of actual lexical cliches (There are no conditions for

work, they are rubbing us, every one tries to set you up with malice, scares the bureau, calls the bully. «They don't give you peace and quiet, «Fedya said. I woke up yesterday morning and my mother did not cook breakfast. I told her only two words va: they say, mother, it is time for you to increase labor productivity, you will consult at the oven for thirty years, and no qualifications...» [3, p. 5]).

In general, in the stories «Automat» and «Slavgorod» by means of irony and sarcasm, Kost Gordienko reveals the most urgent tendencies that are more clearly manifested in society: adaptation, the dominance of the party-bureaucratic system of governance, aboriginal and bourgeoisie, double standards of behavior. At the same time, he shows his critical attitude to the social atmosphere, that of «incomprehensible weathering of the spirit of the revolution and its replacement by the dead government: the talmudization of ideology and the bitter-sarcastic motive of» all-federative bourgeoisie» [7, p. 236].

Conclusions. Kostya Gordienko's creativity came during an era of sharp political transformations and national liberation contests of the twentieth century. Like most Ukrainian writers, he began his literary and artistic activities in journalism and did not stay away from ideological and artistic competitions of that time. The mid-1920s was a time of active creative work, the search for new ways of creative expression, which resulted in the emergence of multi-genre small-format prose, a little later satirical story.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агеєва В. П. Психологічний соціалізм: лірика Максима Рильського періоду зламу // Наукові записки НаУКМА. Філологічні науки. 2009. №98. С. 11–24.
2. Вишня О. Усмішки. Том другий. Київ: ДВУ, 1930. С. 111–113.
3. Вухналь Ю. Життя та діяльність Федька Гуски. 36 с.
4. Гордієнко К. Автомат: оповідання. Харків: Книгоспілка, 1928. 37 с.
5. Гордієнко К. Спогади повітового редактора: нарис. Друг читача. 1975. 3 квітня. С. 3–4.
6. Зінченко О. Кость Гордієнко: літературно-критичний нарис. Київ: Радянський письменник, 1987. 176 с.
7. Історія української літератури ХХ століття: У 2-х кн. Київ: Либідь, 1993. Кн. 1: 1910–1930-ті роки. 782 с.

8. Йогансен М. Як будується оповідання. Аналіза прозових зразків. Вибрані твори. Київ: Смолоскип, 2001. С. 361–475.
9. Коваленко Б. Українська пролетарська література. Київ: Бібліотека газети «Пролетарська правда». 1929. 48 с.
10. Лист Миколи Куліша до редактора «Літературної газети». Легкосиня даль: Вapлiтiанський збiрник. Нью-Йорк: Пролог, 1963. С. 111–112.
11. Літературознавчий словник-довідник. Київ: Академія, 1997. 752 с.
12. Мельник П. Маленькі наслідки великого жанру // Авангард-альманах. 1930. №В. С. 50–62.
13. Хвильовий М. Твори: в 2-х т. Київ: Дніпро, 1990. Т.1. 650 с.
14. Шерех Ю. Пороги і Запоріжжя. Література. Мистецтво. Ідеології: у 3 т. Харків: Фоліо, 1998. Т.1. 634 с.

REFERENCES

1. Aheieva V.P. Psykhoanaliz sotsrealizmu: liryka Maksyma Rylskoho periodu zlamu [Psychoanalysis of Social Realism: Maxim of Rila's Breakout Lyrics] // Naukovi zapysky NaUKMA. Filolohichni nauky. 2009. №98. pp. 11–24 [in Ukrainian].
2. Vyshnia O. Usmishky. Tom druhyi [Smiles. Volume Two]. Kyiv: DVU, 1930. pp. 111–113 [in Ukrainian].
3. Vukhnal Yu. Zhyttia ta diialnist Fedka Husky [Life and activity of Fedko Goose]. 36 p. [in Ukrainian].
4. Hordiienko K. Avtomat: opovidannia [Automatic: a story]. Kharkiv: Knyhospilka, 1928. 37 p. [in Ukrainian].
5. Hordiienko K. Spohady povitovoho redaktora: narys. Druh chytacha [Memories of a county editor: an essay. Reader friend]. 1975, 3 Apr. p. 3–4 [in Ukrainian].
6. Zinchenko O. Kost Hordiienko: literaturno-krytychnyi narys [Kost Gordienko: a literary-critical essay]. Kyiv: Radianskyi pismennyk, 1987. 176 p. [in Ukrainian].
7. Istoriia ukrainskoi literatury XX stolittia. U 2-kh kn. [History of Ukrainian literature of the twentieth century: In 2 books]. Kyiv: Lybid, 1993. Kn. 1: 1910-1930-ies. 782 p. [in Ukrainian].
8. Yohansen M. Yak buduietsia opovidannia. Analiza prozovykh zrazkiv. Vybrani tvory [How the story is built. Analysis of prose

- samples. Selected works]. Kyiv: Smoloskyp, 2001. pp. 361–475 [in Ukrainian].
9. Kovalenko P. Ukrainska proletarska literature [Ukrainian Proletarian Literature]. Kyiv: Biblioteka hazety «Proletarska pravda», 1929. 48 p. [in Ukrainian].
10. Lyst Mykoly Kulisha do redaktora «Literaturnoi hazety» [Mykola Kulish's letter to the editor of Literary Newspaper]. Lehkosynia dal: Vaplitianskyi zbiryk. New-York: Proloh, 1963. pp. 111–112 [in Ukrainian].
11. Literaturoznavchyi slovnyk-dovidnyk [Literary reference dictionary]. Kyiv: Akademia, 1997. 752 p. [in Ukrainian].
12. Melnyk P. Malenki naslidky velykoho zhanru [The small consequences of the great genre] // Avanhard-almanakh. 1930. №V. pp. 50–62 [in Ukrainian].
13. Khvylovyyi M. Tvory: v 2-kh t. [Works: in 2 volumes]. Kyiv: Dnipro, 1990. T.1. 650 p. [in Ukrainian].
14. Sherekh Yu. Porohy i Zaporizhzhia. Literatura. Mystetstvo. Ideolohii: u 3 t. [Thresholds and Zaporozhye. Literature. Art. Ideologies: in 3 volumes]. Kharkiv: Folio, 1998. T. 1. 634 p. [in Ukrainian].

Means used to express incentive in agitation-political discourse

S. B. Shylo

Cherkasy Bohdan Khmelnytskyi National University (Cherkasy, Ukraine)
Corresponding author. E-mail: sylosvitlana@ukr.net

Paper received 02.04.20; Accepted for publication 24.04.20.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2020-226VIII68-11>

Abstract. The functional-semantic field of incentive is one of the most important functional-semantic language fields. It is referred to as a collection of multitiered means that express the will of the subject. The basic feature of this field is the commonality of incentive as a semantic function that characterizes different language means at different levels. The agitation and political discourse is characterized by the use of means that express incentive interacting at the functional-semantic level. Those are the means that constitute the functional-semantic field of incentive. In our sample of incentive statements, the nucleus is expressed by the imperative verbs in the second person of plural and the second person in the singular. The closest periphery of the incentive field in agitation-political texts is represented by infinitive constructions, future perfect tense forms in the singular and plural, words of the category of state that have modal sense from pragmatic point of view, as well as analytical forms of the imperative mood, atypical compounds of future tense verbs with «let me» (давай), «let us» (давайте). Abstract lexemes with positive or negative semantics, various political metaphors, idiomatic phrases, spoken and stylistically reduced vocabulary have a significant incentive potential. Syntactic means are the peripheral tiers represented by conditional, incomplete, interrogative, verbal and nominative simple sentences.

Keywords: *functional-semantic field of incentive, nucleus, periphery, agitation-political discourse, means used to express incentive.*

Introduction. Any text of political discourse must be relevant and actual. These are the criteria that must be taken into account by politicians when stating their position.

However, it is necessary to bear in mind that political discourse is unlikely to be ever neutral and impartial. Apart from factual information about phenomena and processes, political texts can always convey subjective evaluation, expressed both explicitly and implicitly by various means.

The political discourse is characterized by the use of various means applied to express incentive. Linguists have differing views on the means used to express incentive in language. We take a broad approach, considering that incentive can be expressed by a complex system of linguistic means at different levels: grammatical, lexical, syntactic, as well as intonational. The choice of specific means to express incentive depends on the language structure and discourse specifics that mark incentive in the agitation-political discourse.

Incentive modality is expressed by different multitiered linguistic means: verb forms in the Active Voice, modal verbs, verbal phrases, modal words, phrases, sentences, and intonation. These intentional meanings are formally expressed by different groups of predicative vocabulary.

The choice of certain means to convey personal attitude to the content depends on the addresser's communicative intention. It can also be the transmission of another person's opinion, or personal partial approval. The speaker chooses from among the available set of linguistic means those that are considered the most appropriate for a certain situation. Consequently, there are no strict rules imposed to follow when choosing a means to express incentive. To express different senses of incentive, different language means are used, namely: lexical, grammatical and syntactic.

The problem of multitiered ways used to represent the modal meaning has been reflected in the works of both domestic and foreign linguists. However, the lack of a unified approach to tackle the semantic nature and semantic volume of modality and its constituents, as well as differences in the interpretation of the status of grammatical forms used to express modality, and the incompleteness of some descriptions used to illustrate the means to express modality are becoming especially apparent when investi-

gating this linguistic phenomenon.

The literature review. In linguistics, there are many views on the means used to express incentive modality. The first scholars who paid attention to the incentive as a «letting» function of speech are O. O. Potebnia, O. O. Shakhmatov, L. A. Bulakhovsky, V. V. Vynogradov. Over recent decades, many detailed analyses on this issue have appeared in the publications of Ukrainian scholars, including, I. R. Vykhovenets, K. G. Gorodenska, A. P. Gryshchenko, A. P. Zagnitko, M. U. Karanska, M. F. Kobylanska, M. Ya. Pliushch, V. M. Rusanivsky, I. I. Slynko, O. S. Shevchuk, etc. In their works differential features of the main types of incentive are defined, the communicative situations where they are used (order, proposal, advice, prohibition) are characterized. Various ways of expressing different types of incentive are explored.

However, many issues related to the category of the stimulus and the linguistic means of expression have not yet been fully investigated. In the modern Ukrainian language, some important issues are insufficiently covered, for example, there is no consensus on the notion of central (nuclear) and peripheral means of expressing semantics of incentive, regarding the specifics of the formation and functioning of the incentive constructs in the agitation and political discourse.

Political activity depends on how professionally politicians use the language, because language is also a means of exercising power, its tool. Politicians must know what words and expressions to choose in order to convey their thoughts and imply political position to voters. O. J. Sheygal points out that language of politics could be called «the professional sublanguage, a variant of the national language» [11, p. 189].

The agitation-political discourse is characterized by the use of various means used to express incentive, interacting on a functionally-semantic level. Those are the means that constitute the functional-semantic field of incentive.

Incentive modality is an important structural and semantic component of the functional-semantic category of modality, which establishes a living relation between the statement and extra-linguistic reality, addressing the pragmatic aspect of a sentence. It is directly involved in shaping

its communicative perspective.

O. V. Bondarko defines the notion of functional-semantic categories: «Functional-semantic categories are referred to as categories where the content forms concepts similar to the concepts expressed by the grammatical categories and the expression is represented by linguistic means belonging to different linguistic levels...» [2, p. 143]. For the category to become functional-semantic, it is necessary that the means share a general meaning. According to the above mentioned definition, the functional-semantic category of incentive could be interpreted as a system of multitiered means that share common semantic feature of incentive to perform an action.

Functional-semantic category of incentive has a complex, multitiered structure; encompasses means of expression that belong to different levels of the language system including lexical, morphological and syntactic. The heterogeneity of the linguistic means that express incentive is related to the specifics of the sense of letting.

The choice of the means to convey the content of the utterance depends on a speaker's communicative intent. From among the available set of linguistic means the addressers chooses those they consider most appropriate for the situation. Therefore, there are no strict rules of thumb for choosing a means of expression.

It is accepted that the main components that constitute the structure of any functional-semantic field are the nucleus and its periphery. Outlining the functional-semantic field of incentive modality in the texts, O. S. Shatilova, distinguishes and describes some kinds of constructions including nuclear constructions where predicate is expressed by the verb in the imperative mood, semi-peripheral constructions where predicate is represented by analytic morphological forms, and peripheral constructions where predicate is represented by nonspecific morphological forms [10, p. 254].

The purpose of the article. The main purpose of the article is to analyze the nuclear and peripheral means used to express incentive in the agitation and political discourse at different levels of the language system including lexical, morphological and syntactic. Sampling of the agitation-political discourse was used to investigate the issue.

Results and Discussion. The article continues a series of publications where the author covers the issue of means used to express incentive in agitation and political discourse. Previous studies explored nuclear and peripheral means of incentive in agitation and political discourse at the grammatical level. It is concluded that the verbs in the imperative mood in the second person of singular and plural forms are stated as nuclear. Other linguistic means could be referred to as peripheral where the most commonly used constructions include infinitives, the singular and plural forms of the perfect verbs, the words of the category of state, and the analytical forms of the imperative mood, represented by the combination of a verb in the 3rd person of singular or plural, present or future tense with particles «хай», «нехай» (have). There are atypical compounds of the future verbs with incentive particles «давай», «давайте» (let). [12, p. 429].

We are going to consider means used to express incentive at other language levels including lexical and syntactic.

Lexical means used to express incentive. Lexical means are considered to be the most common and produc-

tive means used to express incentive. They can include verbs «наказувати», (command) «просити» (ask), «пропонувати» (offer), «радити» (advise), «хотіти» (want), «молити» (beg), «вимагати» (demand) and others in different communicative situations. For instance: *Прошу вас не піддаватись на жодні підбурювання... Прошу вас, шановні українці, які проживають на тимчасово окупованих територіях, утриматися від отримання російських паспортів* (I. Smeshko's post on the Facebook social networking site); *Я хочу, щоби кожна дитина мала необхідні умови для всебічного розвитку* (G. V. Starostenko, district 213); *Я закликаю всю Україну молитися, щоб це звернення було задоволено* (by Yulia Tymoshenko on bestowal of the ecclesiastical status of autocephaly to the Orthodox church in Ukraine).

The political metaphor is another important lexical means used to convey the sense of agitation. It allows to draw an addressee's attention to the message, to make the presentation more appealing. It also reveals certain social and political processes and helps to unveil some hidden ideas, emotions and goals of politicians. A. P. Chudinov notes that «metaphorical argumentation is constantly used in politicians' speech as a way of manipulating voters and changing their political preferences» [9, p. 128]. For instance, *Годі вже Україні бути донором сировини, талантів та робочих рук для розвинутіших країн!* (from the election program of O. V. Liashko); *Зламати хребет корупції!* (from V. M. Dukhno's leaflet); *Друзі, хіба ми не досягли неймовірного протягом п'яти попередніх років, коли ми з вами рятували країну від розчленування, економіку від колапсу, тоді, коли здавалося, що він невідворотний, від війни?* (from P. Poroshenko's speech at the «From Kruty to Brussels» forum); *Наша країна хвора. Симптомів багато – корупція, брехня, популізм, невігластво* (from the election program of O. V. Bogomolets); *Починаючи займатись громадською, а згодом політичною діяльністю у Черкасах, я зрозумів, що корупція – це гідра, що сидить не лише на вулиці Банковій, а у владних кабінетах кожного села, мікрорайону, міста і області* (from D. V. Kukharchuk's newsletter).

In agitation-political discourse, the metaphor manipulatively influences the recipient. This is confirmed by most scholars. A. M. Baranov and O. G. Kazakevych point out that the metaphor can «prompt, influence, suggest a certain decision and model of behavior» [1, p. 17]. Researchers note that the presence of metaphors in agitation and political texts appeal to the imagery of the addressees, affect their emotions and force people to respond actively to such constructions because of their originality and uniqueness. For instance, *Це прямі кроки до тотальної капітуляції перед ворогом, яку нам намагаються подати під соусом примирення!* (Radicalna Partia Olega Liashka newsletter, June, 2019). *Щупальця корупційного спрута тягнуться з Центру – це аксіома* (from V. Duchno's leaflet). *Багато хто не вірив, що ми колись зіскочимо з російської газової голки* (from P. Poroshenko's speech at the «From Kruty to Brussels» forum).

Since the language in agitation and political texts has some limitations, the addresser needs to make up for these limitations by using vivid images that add expressiveness. Therefore, idioms are of great importance in shaping agitation and political discourse. Politicians use vivid and ex-

pressive idioms to become closer to people and gain loyalty, for example: *Досить Україні **насти задніх**. Наша мета – **наступити на п'яти** лідерам Європи!* (from A. S. Gritsenko's election program); *Держава має допомогти людям **нести свій хрест*** (from O. V. Liashko's newsletter); *А навіщо, власне, Україні Євросоюз? Адже шлях до вступу в нього не такий уже й легкий, потребує великих зусиль. Тож **чи варта шкурка вичинки**, чи треба нам аж так **напружуватися**, щоб стати в перспективі членом ЄС?* (from the newsletter of the *European Solidarity* political party). The use of such idiomatic constructions may be related to the common national cultural forms of etiquette.

However, there are cases when idioms are translated word-by-word from Russian into Ukrainian, although there is a Ukrainian equivalent, for example: *Ми могли б **годувати весь світ**, а самі **ходимо з простягнутою рукою за кредитами*** (from O. V. Liashko's election program). In the Ukrainian language, this idiom sounds like «to walk with a long hand, to beg».

Stylistically reduced vocabulary offered for an average addressee is a productive means of incentive. Under the influence of various factors, stylistically reduced vocabulary penetrated into all spheres of communication, including political discourse. Stylistically reduced vocabulary performs several functions that allow first to save linguistic effort by using shorter and more meaningful lexical units, for example: *Ніхто не буде **«кошмарити»** бізнес* (O. V. Liashko's newsletter). Secondly, stylistically reduced vocabulary makes the language more emotional and expressive, for example: *Президент має бути **жорстким**, але **справедливим**, а якщо **«зажреться»** – народ повинен мати механізми усунення його з посади* (from O. V. Liashko's newsletter). Thirdly, it establishes contacts with a diverse audience, for instance: *Силові структури **більше не будуть «кришувати»** рейдерство, побори, контрабанду та тіньові оборудки, бо будуть поставлені Новою Конституцією під реальний імперативний контроль громадянського суспільства* (from Yulia Tymoshenko's action plan). Fourthly, it manipulates the audience, their thoughts and choices, for instance, *Ми **проти дерібану** землі* (from Y. B. Derevianko's election program).

The use of colloquial, reduced vocabulary that violates the formality of the statement helps the politician to convince voters that the politician is available and their political party is made up of common people, that a politician is ready to advocate people's rights.

Vocabulary includes abstract words, used without specific explanation and can have different meanings. They could be emotionally positive or emotionally negative and appeal to human values. Such vocabulary is perceived by addressees differently; it does not have a clear meaning, and therefore indicates the meaning that the addressee needs in this manipulative text. For instance, ***Свобода. Людина. Праця. Такими будуть головні цінності Великої України!*** (from R. Bezsmertny's election program); *Вибори дають нам шанс – повернути у владу **професійність, чесність і совість**. Щоб людина, родина і наша країна жили гідно – в **мирі, добробуті і безпеці!***(from A.S. Grytsenko's election program); *Ми створили свою **Державу**. Ми відстояли свої **Права**. Ми захистили нашу **Незалежність**. Настав час зробити*

*так, щоб на нашій землі діяв **Закон** – один для всіх. Настав час гарантувати **Безпеку** та відновити **Справедливість*** (from V. Nalyvaichenko's election program); *Я, **Сергій Тарута**, як свідомий громадянин України, як людина справи, управлінець і як майбутній очільник держави, гарантую: **мир** – всій Україні, **добробут** – кожній українській родині, **повагу** – кожному громадянину України* (from S. Taruta's election program); ***Бог, свобода, сім'я і Україна** є найвищими духовними цінностями Українського народу. **Культура, наука, земля та власність** одвічно годуватимуть Україну. **Виборність, соціальна справедливість, законність і армія** завжди захищатимуть права українців на **життя, свободу і щастя** та боронитимуть **соборність і незалежність Держави**.* (by the «Power and Honor» political party).

The abstract negative lexemes are also quite often found in agitation-political texts. They usually perform an identification function, that is, help voters to decide their political preferences. For instance, ***Податковий рекет** потрібно ліквідувати. «Самопоміч» № 9 у бюлетені* (by the «Samopomich» political party). *Напевно, багато хто з нас вже зрозумів, що **війна** іде не лише на Донбасі. Війна іде і тут, у тилу, і найголовніший ворог у цій війні – **бідність**. **Бідність, розбиті дороги і вмираюча інфраструктура, безпритульні діти і голодуючі люди** похилого віку в селах. Люддей тут вбивають не кулі і снаряди, а цифри: це захмарні ціни і жєбрацька зарплата, це мізерні пенсії і стипендії, не підйомні тарифи і вартість продуктів* (from V. M. Sautonkov, «Oppozytsiina platforma za zhyttia»); *Нам немає на кого спертися в цій ситуації – окрім самих себе. Лише **протиставивши імітації – справжність, аморальності – цінності та ідеї, брехні** – правду, ми зможемо **перезаснувати державу в інтересах Людини**.* (from R. Bezsmertnyi's election program).

Thus, the lexical inventory of agitation and political discourse is quite diverse. Powerful incentive is realized by abstract positive or negative lexemes, various metaphors, idioms, spoken and stylistically reduced vocabulary.

Syntactic means of expression. Being on the periphery, syntax-level means are more distant from the nucleus, compared with the morphological means. They have their own specific lexical and grammatical structure.

One of the most common means of expressing incentive in our sampling is the way to construct a phrase as a conditional sentence. These statements help the addresser to inform the listener that a positive result to be achieved a specific task must be performed. The addresser expects the result to be important to the listener. That is why the listener will fulfill the declared conditions in order to achieve this result. The desired result is contained in the main part, and the necessary action for its implementation can be found in a subordinate clause of condition, for example: ***Якщо** ви за безпечне довілля, **голосуйте за № 13** у виборчому бюлетені* (from «Sotsialna Spravedlyvist»); *Кожна українська родина знову зможе жити **заможне**, **якщо** новий уряд після виборів очолює **Юлія Тимошенко**.* (from «Vechirni Novyny», special Project # 7, July, 2019); *Та **якщо** ви підтримаєте мою Програму і довірите мені високий пост Президента України, «еліта» буде **сильно засмучена*** (from A. Kornatsky's election program). In these examples, the addresser expresses the view that pro-

gress will be made when voters ensure that the necessary conditions are met: they will be favorable to the candidate and ensure that enough votes are received.

Incentive in conditional sentences may not be obvious, but the general message of such sentences are enough to qualify them as incentive sentences from the pragmatic point. Conditional clauses convey a speaker's intention to inform the listener of the specific condition that must be fulfilled in order to achieve or avoid the result, thereby forcing the listener to execute it. At a formal-syntactic level, such statements may be referred to as subordinate clauses of purpose. For instance: *Вам, шановні виборці, залишилися лише проголосувати за цю політичну силу, щоб Юлія Тимошенко не просто пройшла у парламент, а створила більшість, змогла об'єднати навколо себе патріотів задля процвітання нашої держави.* (from the special issue of the «Cherkashchyna pro golovne» newspaper in Cherkasy Region, July 2019 (# 2).

The verb in the conditional mood adds polite quality to the statement, thus hiding the urge. It should be noted that the verbs in the conditional mood softens categorical message even when used to express advice, request, and order. Such sentences can be syntactically represented by elucidative subordinate clauses. However, the power of performativeness in utterances such as *Я б хотіла, щоб ми з вами просто поговорили* (Yulia Tymoshenko) is so great that in this case the conditional form does not transform the utterance into an irrational modality; it illustrates subjective modality, an addresser's attitude to the addressee, the degree of politeness. It accentuates the desirability of action while the modal meaning of the urge remains. Particle *б (би)* expresses a non-categorical incentive in the declarative or interrogative sentences.

Incentive may also be expressed by **incomplete sentences** that illustrate the law of least effort in language in action. It excludes elements that do not affect the semantics of expression, since they are already available in the speakers' memory. In this case, only new information is emphasized. The campaign leaflets contain numerous incomplete sentences where predicate components rendering incentive are lacking. For instance: *Українцям – роботу, зарплату і гідне життя!* (from O. Liashko's election program); *Награбоване владою – народу!* (by I. Kyva); *Земля – українцям. 2. Фермери – в пріоритеті. 3. Агромонополія – ні. Референдум!* (from the leaflet of «Batkivshchyna»).

One part verbal sentences as specialized syntactic forms can also express incentive. Verbs in such sentences act as independent forms. A common feature of these sentences is that they are impersonal (lacking subject). The relationship between the subject and the trait is not given, and the action indicated in the main part of the sentences is independent.

In one part verbal sentences, information about the subject can be obtained from the grammatical meaning of the predicate and the communicative situation in which the will is expressed. For instance, *Вірю у вашу підтримку!* (by V. Kozur, 127th District); *Вітаю з Різдом Христовим та Новим роком! Вірю в Україну! Вірю в українців!* (by Yulia Tymoshenko). The presence of a semantic subject, expressed by a personal pronoun, logically expresses the contact between the speaker and the listener, enhances or weakens the incentive in the utterance, for instance: *Sergiy Taruta: Сергій Тарута: гарантую повагу! ; Я не буду*

стояти осторонь. Я буду діяти. Я йду в Президенти України (from O. Soloviyov's election program).

Nominative sentences as a type of one-part sentences are another important syntactic means to render agitation function in the agitation and political discourse. The principal part in these sentences is usually expressed by a noun or its syntactic equivalent in the nominative case: *Армія! Мова! Віра!* (from P. Poroshenko's leaflets); *Єдиний вибір українців! Руслан Кошулинський («Svoboda»); Наступ* (by A. Sadovyi); *Мир та розвиток* (by «Oppozytsiiny Bloc» political party).

There are different views on nominative incentive sentences. According to O. I. Smyrnytsky, being one-part is the norm for these sentences, since the lack of the verb does not indicate its omission; it makes a sentences of command [8]. For instance, *Ляшко – народний Президент!* (from O. Liashko's election program); *Енергетична незалежність України* (by «Narodny Front» party).

In his work V. V. Buzarov notes that from the standpoint of the logic and grammatical theory, such incentive constructions are two-part constructions, where the subject-predicate relationship is specifically expressed through the main part of the sentence. Although such sentences are one-part sentences, their internal structure is two-part, since they convey the idea about the subject and the predicate through one main part that expresses incentive [3]. For instance, Budantsev Roman Petrovych. *Відповідальність, порядність, результативність* (from the «Sluga narodu» political party newspaper).

Incentive can also be expressed by interrogative sentences. «By its semantic nature, the question inherently contains the motive seme» [7, p. 29], since the speaker urges the interlocutor to produce some appropriate communicative response. In agitation and political discourse, the interrogative sentences are used mostly as rhetorical questions that do not need to be answered. Otherwise, a politician may answer the question immediately, hinting at the similarity of opinions with the addressee. For instance, *А що ми залишимо дітям?* (O. Liashko); *Хто посадить топ-корупціонерів?* («Rukh novykh syl Mikheila Saakashvili»).

Let us consider another example: *Хочете покарати тих, хто вас обкрадав? Хочете змусити їх повернути вкрадене вам і державі? Справедливого суду для Порошенка, його банди та всіх інших?* («Rukh novykh syl Mikheila Saakashvili»). In the example, the question can be qualified as rhetorical since the addresser expresses dissatisfaction with the work of the political apparatus. Therefore, the question of whether voters want to punish, force them (political opponents) to return the looted, does not appear in its direct function. By asking a question the addresser tries to consolidate and encourage voters to change the situation together. In this case, it is quite possible to transform the interrogative sentence into a sentence with incentive semantics: *«Покараймо тих, хто вас обкрадав! Змусьмо їх повернути вкрадене у вас і державі! Вимагаймо справедливого суду для Порошенка, його банди та всіх інших!»*

I. A. Demydova characterizes question-and-incentive constructions as «a two-sided initiative language act: it marks the beginning of linguistic interaction in a dialogic unity, which requires an appropriate reaction from the addressee, that is, the addressee has to perform a certain

action or facilitate its execution to become successful» [4, p. 71]. In addition, the question, expressed in a non-categorical form, does not cause a negative reaction in the addressee, which is especially important for improving the effectiveness of agitation and political discourse.

Conclusions. The functional-semantic field of the category of incentive encompasses various semantic shades, which in turn are represented by various means of expression. Mastering these means is the most important factor for a successful communication.

Using the means of expressing incentive, the addresser wants to influence the way how the addressee forms a certain model of the world, which may be different from the real world picture. Morphological, lexical and syntactic means are used not only to inform or regulates, but also to manage the process of interaction and its final result, forming the required perception of the political information by the recipients.

The means of expressing incentive belong to different language levels that interacting form a functional-semantic

field. The dominant aspect of the incentive field is the morphological means that is the verb in the imperative mood. The closest periphery of the incentive field in agitation-political texts is represented by infinitive constructions, verbs in the future perfect forms in the singular and plural form, words of the category of state that have modal evaluation when it is needed, anormative compounds of the verbs in the future tense with the letting particles *давай*, *давайте*.

A lot of incentive is realized by abstract lexemes of positive or negative semantics, various metaphors, idioms, spoken and stylistically reduced vocabulary. At the syntactic level, the most common means of expressing incentive is constructing a conditional sentence. The interrogative form used to express incentive is considered the most polite, since the question formally gives the addressee the right to refuse to perform the action. Incentive sentences lacking verbs are widely used in agitation and political texts and are characterized by conciseness, brightness and emotionality.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баранов А. Н., Казакевич Е. Г. Советский политический язык. От ритуала к метафоре. – М., 1991. – С. 17.
2. Бондарко А. В. Теория функциональной грамматики. Темпоральность. Модальность. Ленинград : Наука, 1990 – 264 с.
3. Бузаров В. В. Безглагольные побудительные предложения в современном разговорном английском языке : автореф. дисс. ...канд. филол. наук. – Л., 1969. – 21 с.
4. Демидова И. А. Средства выражения побудительной модальности в русском и английском языке : дис. ... канд. филол. наук. Калининград, 2005.
5. Загнітко А. П. Теоретична граматики сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис / А. П. Загнітко. — Донецьк : ТОВ „ВКФ „БАО”, 2011. — 992 с.
6. Мясоедова С. В. Категорія спонування і її вираження в непрямих висловленнях сучасної української мови : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / С. В. Мясоедова. — Харків, 2001. — 16 с.
7. Пробст Н. А. Вопросительно-побудительная модальность как межполевая зона макрополя модальности в современном русском языке : дис. ... канд. филол. наук. Калининград, 2014.
8. Смирницкий А. И. Синтаксис английского языка. – М. : Литература на иностранных языках, 1957. – 285 с.
9. Чудинов А. П. Современная политическая коммуникация : [учебн. пос.] / А. П. Чудинов. – Екатеринбург : Уральский гос. пед. ун-т, 2009. – 292 с.
10. Шатілова О. С. Особливості оформлення спонукальної інтенції в науковому тексті. Вісник Донецького національного університету. Сер. Б : Гуманітарні науки. 2014. № 1–2. С. 251–256.
11. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса / Е. И. Шейгал. – Волгоград : Перемена, 2000. – 431 с.
12. Шило С. Б. Граматичні засоби вираження спонукальної модальності в агітаційно-політичному дискурсі // Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-прикладні рішення і ідходи. Міждисциплінарні перспективи. Том V / [редактори-упорядники А. Душний, М. Махмудов, М. Стреначікова]. – Баку – Банська Бистриця – Ужгород – Херсон :Посвіт, 2019. – с. 424–429.

REFERENCES

1. Baranov A. N., Kazakevich E. G. Soviet political language. From ritual to metaphor. – M., 1991. – P. 17.
2. Bondarko A. V. Theory of functional grammar. Temporality. Modality. Leningrad : Science, 1990. – 264 p.
3. Buzarov V. V. Verbal motivational sentences in modern spoken English: abstract. diss. ... cand. filol. sciences. – L., 1969. – 21 p.
4. Demidova I. A. Means of expression of the stimulus modality in Russian and English: dis. ... cand. filol. sciences. Kaliningrad, 2005.
5. Zagnitko A. P. The grammar of the presently Ukrainian Ukrainian language is theoretical. Morphology. Syntax / A. P. Zagnitko. – Donetsk : TOV "VKF" BAO ", 2011. – 992 p.
6. Myasodova S. V. The category of confusion and supremacy in the indirect hardships of the most recent Ukrainian movement: author. dis. on zdobuttya step Cand. filol. Sciences: special. 02.10.01 "Ukrainian Move" / S. V. Myasodova. – Kharkiv, 2001. – 16 p.
7. Probst N. A. Question-inducing modality as an inter-field zone of the macropolis of modality in modern Russian: dis. ... cand. filol. sciences. Kaliningrad, 2014.
8. Smiritsky A. I. The syntax of the English language. – M. : Literature in foreign languages, 1957. – 285 p.
9. Chudinov A. P. Modern political communication: [textbook. pos.] / A. P. Chudinov. – Yekaterinburg : Ural state. ped Univ., 2009. – 292 p.
10. Shatilova O. S. Peculiarities of the design of the sponical ntexts in the science text. Newsletter of the Donetsk National University. Ser. B : Humanitarian science. 2014. No. 1–2. P. 251–256.
11. Sheigal E. I. Semiotics of Political Discourse / E. I. Sheigal. – Volgograd : Change, 2000. – 431 p.
12. Shylo S. Grammatical means of expressing a stimulating modality in agitation and political discourse // Fundamental and applied researches: contemporary scientific and practical solutions and approaches. Interdisciplinary Prospects. Volume V / [Editors: A. Dushniy, M. Makhmudov, M. Strenacikova]. – Baku – Banska Bystrica – Uzhhorod – Kherson: Posvit, 2019. – p. 424–429.

Конструювання графічних нарративів (коміксів) (на матеріалі графічних текстів циклу *Fables*)

А. О. Цапів

Херсонський державний університет, Херсон, Україна
Corresponding author. E-mail: alyatsapiv@i.ua

Paper received 26.04.20; Accepted for publication 06.04.20.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2020-226VIII68-12>

Анотація. У статті йдеться про основні принципи конструювання графічних нарративів (коміксів), що постають сучасним жанром секвентивного типу мистецтва. Історія у коміксах конструюється поєднанням спеціальних панелей, що мають вербальний та невербальний план вираження. Мова графічних нарративів має свою специфіку, оскільки оперує певним набором конвенціоналізованих знаків і символів для вираження мовлення персонажів (мовні хмаринки), їх емоції (система знаків еманата), думок (індикатори думок), оформлення мовлення наратора історії.

Ключові слова: графічні нарративи, комікс, нарративне конструювання, еманата, секвентивне мистецтво.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Графічні нарративи та комікси набувають все більшої популярності і давно вийшли за рамки «несерйозних» розважальних жанрів невисокої якості (Ghute & DeKoven, 2007; Kukkonen, 2013; Miodrag, 2010; Petersen, 2011; Smolderen, 2014) [7; 10; 14; 17; 19]. Формат текст плюс малюнок дозволяють іноді більш насичено та реально передати такі важливі теми як, наприклад, Голокост, якому присвячений графічний роман «Маус» Арта Шпігелмана, здобувши Пулітцерівську премію у 1992 (Ewert, 2004) [5]. Графіка криє в собі невичерпний потенціал для конструювання нарративу, яка ставить у центр саме історію (McCloud, 1993, р. 3) [13].

Графічні нарративи часто постають формою сучасних реінтерпретацій вже відомих художніх текстів жанру народних або літературних казок та оповідань. Існують три типи таких «графічних» переосмислень відомих сюжетів: пряме переказування, адаптація та пастиш [22; 20, р. 419–420]. *Пряме переказування* максимально зберігає оригінальний сюжет і персонажів, семіотична перекодифікація проявляється у способі конструювання самої історії від вербальної до візуально-вербальної. Однією з найпопулярніших є серія графічних романів «Фольклорні та чарівні казки-комікси» (“Folklore & Fairy Tale Funnies”), що входить до колекції «Little Lit» Арта Шпігелмана. *Адаптація* як тип графічних нарративів у своєму підґрунті містить відомі сюжети фольклорних та чарівних казок, які скоріше трансформуються у мотиви, за якими створюється майже повністю новий графічний текст. Такі типи графічних нарративів легко сприймаються дитячою аудиторією, адже володіння знаннями про персонажів та сюжет, які вони можуть спостерігати у новому тексті, сприяє активації їх допитливості, що поєднується з їх набутими знаннями про тексти-оригінали і значно спрощує усвідомлення нового тексту. Адаптовані графічні нарративи постають синкретичним текстово-графічним жанром, оскільки можуть поєднувати текст-типологічні властивості як казок, так і фентезі, міфів, легенд, тощо.

До третьої категорії трансформованих графічних нарративів належить сучасний постмодерністський жанр *пастиш* (у дослідженні графічний пастиш). Останній постає деканонізованим жанром, у якому змішані різні типи класичних жанрів, це імітація певного унікального стилю, свого роду пародійне наслідування інших

типів. У контексті дослідження художніх текстів для дітей у нарративному графічному пастиші відбувається поєднання окремих сюжетів і персонажних образів народних та чарівних казок різних періодів та лінгвокультур у просторі нового графічного тексту. Такому тексту характерні *інтермедальність, інтертекстуальність, інтервізуальність, жанрова гібридизація, синкретизм*, що у сукупності стають основними властивостями якісно нового типу тексту – графічного пастишу. Найяскравіше своє відображення зазначений жанр знаходить у серії графічних нарративів «*Fables*» (укр. – «Казки»), автором яких є американський письменник Білл Віллінгем (Willingham, 2002-2020) [24]. Починаючи з 2002 року в світі Казкополі співіснують головні персонажі найпопулярніших серед дитячої читачкої аудиторії казкових нарративів, як-от Аладдін, Синя Борода, Попелюшка, феї та відьми, Озма, Робін Гуд, Санта Клаус, Білосніжка, три порося, Сінбад, Спляча Красуня, кіт у чоботях, Іван Дурак та багато інших відомих персонажів.

Графічні нарративи або комікси нерідко називають нарративним мистецтвом (narrative art) або комічним мистецтвом (comic art), що включають у себе і специфічні форми *manga* (японські комікси), *sergam* (азіатські комікси) та *fumetti* (італійські комікси). Графічні нарративи транслюють ідеї шляхом їх трансформації в візуально і вербально реалізовані історії. Саме поняття графічний нарратив охоплює складові *graphic*, неанімаційні креативні зображення, та *narrative*, історію, тобто постає креативно сконструюваною історією, маніфестованою через графічне мистецтво (Petersen, 2011, р. xi). Французькою графічні нарративи – *bande dessinée* (BD), у перекладі означає малювати у рядок, що віддзеркалює одну із головних характеристик графічних нарративів – секвентивність, пошто послідовність епізодів, ланцюжок яких у решті вибудовує історію (McCloud, 1993) [12; 13].

Формулювання мети і завдань. Метою нашого дослідження є виявити і схарактеризувати основні принципи конструювання графічних типів нарративів, зокрема нашим завданням є з’ясувати вербальні засоби творення точки зору фокалізатора, розкрити можливості застосування кінематографічних технік у моделювання графічно-вербальних нарративів.

Матеріалом дослідження слугувала одна із серій циклу “Fables” креатором якої є американський автор Біл Віллінгем, що має назву “A revolution of Oz”.

Виклад основного матеріалу дослідження. Першою *теоретичною* фундаментальною працею, яка розкриває головні питання, пов’язані з витлумаченням поняття комікс (графічний роман) та всіх особливостей його створення є робота Скотта МакКлауда “Understanding comics” (McCloud, 1993) [12], яка і сама змодельована у формі коміксів і тлумачить комікси як цілий візуально-вербальний всесвіт: *синхронно розташовані піктографічні та інші зображення, послідовність яких конструює історію, створюючи при цьому естетичний вплив на читача.* “juxtaposed pictorial and other images in deliberate sequence intended to convey information and/or to produce an aesthetic response in the viewer” [12, p. 9]. І якщо у класичному художньому тексті смисли передаються вербально, то у графічних наративах історія реалізується у зображеннях/малюнках, що стають новою *формою творення* історії. Це засвідчує потенціал візуальних засобів у створенні смислів, конструюванні історії, моделюванні образів персонажів на противагу їх вербальній дескрипції, наявної у художніх текстах. Як зазначає сам МакКлауд, у мистця, який створює комікси, є два шляхи. Перший – автор створює візуальну «реальність» іконічно, рухаючись від простої репрезентації до суто вербальних символів, що постає «мовою» графічних текстів, або ж повністю віддаляється від реалістичної репрезентації і у такий спосіб створює пікторіальний світ, у якому форми, лінії, колір, зображення можуть бути самими собою. МакКлауд називає пікторіальним словником триєдність реальності, мови та пікторіальних кодів (McCloud 1994,[12, p. 51].

Ілюстративні фрагменти сприймаються читачем синхронно: майже кожен візуальний елемент одразу відтворює голографічну картину (нарративний фрагмент) тоді як текст считується діахронно, тобто поступово, рядок за рядком, і у такий спосіб створює певну лінійність конструювання історії [17, p. xiv].

Більшість дослідників еволюції становлення графічних наративів (коміксів) як окремого жанру зазначають, що їх «пращурами» постають малюнки на стінах печер, єгипетські ієрогліфи, шумерська мозаїка, манускрипти династії Каролінгів, японські свитки, тощо [21, p. 27]. Деякі науковці вважають першими друкованими коміксами європейські таблоїди 15-16 сторіччя, що мали вигляд односторінкового видання великого розміру із однопанельними зображеннями та текстом. Іноді такі видання містили 4 і більше послідовних панелей, у яких розгорталась певна історія (сюжет).

Якщо звернутись до американської літературної традиції, то можна зазначити, що сучасні комікси є прямими нащадками епохи коротких оповідань із якісно трансформованими персонажами, що спершу з’явилися у дешевих брошурних виданнях (pulp fiction) [21, p. 35]. Такі короткі оповідання містили, як правило, розповідь одного тематичного спрямування та жанру, а також мали легкий натяк на можливість продовження історії.

Графічні наративи або комікси створюються особливою візуальною мовою (visual language), яка на сьогодні має свій словник (Walker, 1980) [23], а також багато діалектів, які отримали назву діалекти візуальної мови *Kirbyan* (американський мейнстрім графічних наративів про супергероїв), *Barksian* (американський візуальний діалект, що панує у коміксах та їх анімаційних адаптація типу історій про Скруджа МакДака), *Indy* (візуальний діалект, яким створюються комікси жанту underground та alternative), тощо [2, p. 138-140]. Наприклад, для американської культури найпопулярнішими є комікси із супергероями, репрезентованими у серіях двох найбільших компаній DC та Marvel. Графічні наративи серії Marvel з’явилися у 1965 році і міцно закріпили свій статус найпопулярніших та найулюбленіших серед дітей, молоді, і, навіть, дорослих. Історія, що колись була закарбована у графічних секвентивних панелях, розкрила свій інтермедіальний потенціал і трансформувалась у кіно- та анімаційний простір. Сьогодні серії графічних наративів та кінонаративів із такими персонажами (що постають командою або мають свої персональні історії) як Месники, Людина-мураха, Капітан Америка, Залізна людина, Тор, Фантастична четвірка, Халк, Людина-павук, Росомаха, Люди-Х створили цілий всесвіт Марвел і стали предметом різноаспектних досліджень багатьох науковців [3; 10; 14; 17; 19; 20; 25].

Графічні наративи та комікси є типом друкованих наративів, що конструюються за принципом секвентивного (послідовного) поєднання наративних епізодів, реалізованих у спеціальних панелях, які мають вербальний та візуальний план вираження [2; 6; 10; 11; 12; 13; 14]. Графічні наративи постають симбіозом текстового та візуального компонентів: типографічного оформлення (шрифт), організації простору сторінки, креативного використання різного типу позначок, як-от точки (dot .), зірочки (asterisk*), дужок (brackets), пробілів та діаграм/малюнків (figures), образного або абстрактного дизайну (figurative or abstract design) [18, p. 306-307]. Графічні наративи також мають низку назв: *comics, comix, manga, manhua, bande dessinee, historitas, cergam, fumetti*, тощо.

Читач може усвідомлювати смисли, сконструйовані у кольорових панелях, секвентивна послідовність яких вибудовує історію, спираючись на свої загальні когнітивні здібності та знання культури. Конвенційні знаки, наявні у графічних наративах, читач може сприймати завдяки своїм знанням культурного контексту.

Комікси сконструйовані за таким принципом: на просторі однієї сторінки розміщено *панелі* (іноді їх називають кадрами). Такі панелі можуть бути обрамлені у прямокутник, квадрат, коло або ж зовсім не мати чіткого контуру-рамки. В середині панелі є зображення або текст у поєднанні із зображенням. **Конвенційні знаки.** Якщо у наративі репрезентується мовлення персонажів, воно подається у спеціальних *мовних бульбашках/мовних хмаринках* (speech bubbles), які також мають назву «філактер» (написи, включені в малюнок) або стрічки (banderole/стрічка із надписом) (Petersen, , p. xix). Такі мовні хмаринки є індикаторами мовлення (speech bubbles) або думок персонажів (thought balloons) і мають різні форми, а їх дизайн може значно впливати

на сприйняття історії [2, р. 36]. Хмаринки мають стандартну структуру: форму (круглу, квадратну, закруглений прямокутник, зірочку), конектор (tail), що обов'язково має бути поєднаним із об'єктом, якому належить мова або думки (root) (див. наприклад Cohn, 2013; Eisner, 1985; McCloud, 1996, 2003) [2; 4; 12; 13].

Наступним важливим елементом візуальної мови постає індексальна лінія, яка відображає вектор руху персонажа, вказує на те, що він бачить, відчуває на запах або ж робить ефект збільшення (зумінг). Існує два типи таких ліній (ззовні схожі на звичайні стрілки): лінія руху (motion/speed/action line) та дійктична лінія [10, р. 18-20].

За стандартизованими правилами считувати такі панелі необхідно у послідовності зліва-направо, зверху-вниз. Лінія швидкості (speed line) символічно відтворює швидкість руху персонажа або будь-якого об'єкта і постає візуальним часовим маркером розвитку подій (там само).

Історія у коміксах (графічних нарративах) сконструйована із низки нарративних епізодів, які роздроблено у невеликі нарративні панелі. Вербальний та візуальний семіотичні модули створюють єдиний смисл, який читач-дитина може декодувати, залучаючи загальну ерудицію, базові знання культури, інтуїтивно інтерпретуючи невербальні прояви емоцій (міміка, жести).

Аналізуванню нарративної будови коміксів, як графічно сконструйованих історій, вимагає використання спеціальної термінології, яка охоплює всі види невербальної актуалізації смислів. Узагальнений термін, що включає низку понять і явищ, безпосередньо пов'язаних із створенням графічних нарративів, є поняття **еманата**. В українській мові не існує відповідника згаданому поняттю, тому ми вдаємось до його транслітерації і надаємо перекладацький коментар. Поняття еманата відповідає англійському *emanata*, що є похідним від дієслова *emanate* (випромінювати, виходити, витікати) і означає певний набір конвенціоналізованих пікторіальних символів, що використовують у графічних нарративах (коміксах) для вираження емоційних реакцій, як-от сліз, сміху, підвищеної інтонації, злості, тощо [3]. У своїй роботі під назвою *“The Lexicon of Comicana”* Морт Вокер (Waker, 1980) [23] створив класифікаційну систему символів еманата. Спершу такі пікторіальні символи використовували виключно у комічних графічних нарративах, проте згодом їх почали застосовувати у різних графічних жанрах.

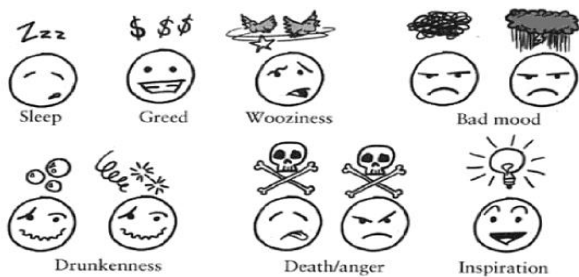

Рис. 1. Приклади символів еманата у графічних нарративах (коміксах) [2, р. 42].

Послугуючись універсальною системою візуальних проявів емоцій типу еманата можна підсумувати: потрійні літети zzz експікують стан сну; універсальні

знаки грошової одиниці долара/євро/фунта, тощо – жадібність або думки про фінансову вигоду; кружляючі плашки – запаморочення; темні замальовки або чорна туча – поганий настрій; довільно розташовані зірочки, кульки або спіралі – стан сп'яніння або запаморочення через отруєння/удар; череп із кістками – смерть або небезпека; запалена лампочка – раптову появу ідеї або рішення проблеми

Різномаїття лексики еманата є досить великим, постійно розширюється і доповнюється новими елементами, наприклад лінії агітрон позначають засмученість (agitron), вафтарон відтворюють аромат (waftarom), тощо [14; 23].

Коментар наратора (voice over) у графічних нарративах подається у верхній або нижній частині панелі у формі надписів або титрів і відповідає кінематографічному поняттю закадрового голосу, який, як правило, є голосом наратора історії. *Кут зору* (camera angle), так само як і в кінематографі, позначає кут зору, під яким митець створює певний епізод у окремій панелі. *Кут зору* відповідатиме позиції того, хто читає. *Уніфіковані/конвенційні символи* (conventional symbol) використовують для реалізації смислів, як-от характерний одяг для супергероїв (плащ, меч, маска).

Незаповнений простір сторінки або пуста сторінка (blank space/blank page) у графічних панелях також має свою функцію залежно від контексту історії, що розгортається, наприклад навмисно залишена пуста сторінка слугує способом залучення читача до інтерактивної участі у конструюванні історії, або ж спонукає його виразити вербально/невербально свою реакцію (див. наприклад графічні нарративи *“Tom Gates”* авторки Liz Pichon).

Конструювання історії у графічних нарративах можна звести до комбінації трьох головних складових: писемна грамотність, зображення (карикатурні, натуралістичні, анімаційні) та правила створення секвентивності [17, р.ххi]. Графічні нарративи вирізняються особливою *візуальною мовою* (visual language), яка власне є основою нарративного *мистецтва*. Візуальна мова із своєю невичерпною палітрою ресурсів створює особливу поетику графічних нарративів для дітей. Однією з найвизначніших властивостей графічних нарративів є їх здатність створювати історію, що розгортається тут і зараз, нарративна імерсія активується саме завдяки конструюванню події, що розгортаються перед очима читача, так само як і у кінофільмі (кінонарративі). Навіть нарративні флешбеки у графічних нарративах мають унікальну властивість «теперішньої миттєвості» [8, р. 30].

Панелі у коміксах іноді порівнюють із кадром кінофільму. Панель відображає статичний малюнок, у якому закарбовано один з епізодів загальної історії. Дійсно, панелі коміксів нагадують стоп-кадр фільму. На нашу душу, для нарації історії у форматі коміксів, залучено прийоми і техніки конструювання художнього текстового нарративу (нарративні сутності наратора та фокалізатора подій, нарративний час) та кінонарративу (техніку монтажу, план зображення, висунення, композиція кадру, тощо). Наративні панелі поєднуються за допомогою нарративного монтажу як творчого та графічного способу об'єднання кадрів (нарративних

епізодів) у секвентивності, що вибудовує загальну історію. У контексті нашого дослідження, екстраполюємо поняття і техніки кінематографічної семіотичної системи у площину досліджень графічних нарративів-коміксів, що розуміємо як мультимодальний текстовий конструкт, у якому історія про події реалізується через візуальну (зображення, образи персонажів, їх міміка, жести, колір), вербальну (мовлення персонажів, написи або субтитри, коментарі наратора) та кінематографічну (кут зображення, техніки монтажу, композиція кадру, кінематографічний план) семіотичні системи.

У нашому дослідженні сфокусуємось на виявленні засобів творення поетики графічних нарративів "Fables", які за жанром кваліфікуємо як нарративний графічний пастиш. Графічні наративи американського автора Білла Віллінґейма "Fables" користуються великою популярністю серед дітей (віком від 10 до 12 років), а також читаються підлітками і дорослими у багатьох країнах світу. У графічних наративах переосмислено багато сюжетів і персонажних образів народних і літературних казок, наявна конвергенція жанрів, семіотична перекодифікація маніфестації наративу, інтертекстуальність, інтервізуальність, численні алюзії. Графічні наративи вирізняються різноманітними техніками творення нарративних епізодів загалом, а також кожної складового елемента наративу зокрема. В художньому просторі розгортаються події із відомими персонажами у сучасному світі або у казковому світі і постають сучасними реінтерпретаціями подій із відомих читачу-дитині сюжетів.

Жанрова своєрідність. Продемонструємо жанрову своєрідність графічних нарративів, виявляючи головні текст-типологічні маркери на прикладі однієї із серій циклу "Fables", що має назву "A revolution of Oz". Історія є алюзією на казку Лаймена Френка Баума "The wonderful wizard of Oz". Сам наратив як історія є альтернативою подій, що розгортаються у класичній казці. Вигнані жителі на чолі із літаючою мавпою Бафкін протистоять деспотичному правителю Смарагдового міста. У класичній казці Баума дівчинка на ім'я Дороті разом із друзями також протистоїть злій чаклунці, правитель країни Оз постає шахраєм, який сам тікає із країни і залишає правити друга дороті Страшило. Епізодичний персонаж літаюча мавпа стає головним персонажем у наративі Віллінґейма. У контексті дослідження вважасмо такий формат розгортання подій *нарративним спін-оффом*, тобто історією епізодичного персонажа головної історії, яка стає окремим сюжетом і не впливає на розвиток основного сюжету.

Інтродукція персонажів. Кожен окремий цикл графічних нарративів починається із інтродукції головних персонажів. Для текстів такого типу характерна наявність значної кількості дійових осіб, що з'являються в окремих епізодах, або наскрізно майже у кожному кадрі. Оскільки події наративу починаються ніби з певного моменту історії, що вже триває в умовному часі, не завжди можливо виділити традиційні композиційні елементи (експозицію, зв'язку, розвиток дії, кульмінацію, спадання дії, розв'язку, епілог). Так, інтродукція персонажів виконана у форматі візуально-вербальної репрезентації, що містить портрет персонажа, його

ім'я і стислу дескрипцію його функції у наративі (див. рис. 2).

Рис. 2. Інтродукція персонажів у графічних наратива циклу "Fables" (Bill Willingham)

Такий формат візуальної персонажної перезентації є повним (complete) та ідентичним зображенню у повний зріст [16, р. 61]. Невербальний семіотичний код – міміка та жести персонажів дають нагляд читачеві на їх характер і особливості поведінки у наративі (містичний погляд Бафкіна, обійми Лілі Мартаніон, дивакуваті посмішки помічників армії Бафкіна).

Інтервізуальність. Семіотична перекодифікація. У наведених нижче експозиційних нарративних епізодах (див. рис. 3.) наявні головні та епізодичні персонажі казки Баума, яких читач-дитина може легко упізнати за їх зовнішністю: Jack Pumpkinhead (персонаж із тиквою замість голови), літаюча мавпа Буфкін, Боягузливий Лев (Cowardly Lion). Дороті, що у казці за віком є дитиною, у графічному наративі "Fables" постає підлітком, а її пишна сукня трансформується на сучасне повсякденне вбрання. Замість дівчинки Дороті у наративі Лілі, чий юний вік втілено у її маленькому на зріст персонажі. Лілі – зменшена дівчинка.

Рис. 3. Наративний епізод із серії "A revolution in Oz" [24, р. 21]

У наведеному епізоді також наявна семіотична перекодифікація метафори *to see the world through rose-coloured glasses*, зміст якої полягає у баченні світу крізь призму казкового, нереального, наївного, нерационального. Рожеві окуляри створюють ілюзорність бажаного. Саме так і відбувається життя у Смарагдовому місті казки Френка Баума. Мешканці в буквальному сенсі носять зелені окуляри (*But first you must put on the spectacles. "Why?" asked Dorothy. "Because if you did not wear spectacles the brightness and glory of the Emerald City would blind you. Even those who live in the City must wear spectacles night and day*), живуть у мирі і злагоді, вірять у силу та могутність великого чарівника Оз: *"Even with eyes protected by the green spectacles, Dorothy and her friends were at first dazzled by the brilliancy of the wonderful City. The streets were lined with beautiful houses all built of green marble and studded everywhere*

with sparkling emeralds. They walked over a pavement of the same green marble, and where the blocks were joined together were rows of emeralds, set closely, and **glittering in the brightness of the sun**. The window panes were of green glass; even the sky above the City had a green tint, and the rays of the sun were green”, який виявився шахраєм. У графічному наративі Дороті буквально дивиться на розгортання подій через величезні рожеві окуляри. Семіотична перекодифікація полягає у зміні вербального семіотичного ресурсу, який наявний у тексті, на візуальний, репрезентований у графічному наративі. Явна гіперболізація ілюзорного бачення світу розгортається у наративному епізоді тексту і відтворюється через величезний розмір окуляра, які Дороті сама тримає і використовує для споглядання світу.

Творення точки зору фокалізатора. Ефект присутності. Графічні наративи сконструйовані із низки епізодів, маніфестованих у спеціальних пенелях через вербальний та візуальний семіотичний код. Кожна така панель постає статичним кадром, що має певний план зображення: дальній, загальний, середній, крупний [1, с. 289]. Маніпулювання планом зображення кадру створює динамічність або сповільнення руху подій, наративну графічну салієнтність та є засобом творення ефекту присутності. Продемонструємо наративні засоби кадрово-графічного конструювання наративу на прикладах епізодів серії “A Revolution in Oz” циклу графічних наративів “Fables” (див. рис. 4).

Рис. 4. Наративний епізод серії “A Revolution in Oz” циклу графічних наративів “Fables” [24, р. 15]

У наведеному наративному епізоді створено ефект ротації камери, яка змінює план зйомки, умовно у дворівневу панораму. Якщо перший кадр постає типовим середнім планом зображення персонажів, то наступний кадр імітує ефект присутності глядача, який ніби бачить все, що відбувається, очима одного із присутніх, оскільки бачить саме те, що бачать персонажі. Така контрастність: споглядач (перший кадр) та учасник (другий кадр) сприяють наративній імерсії читача-дитини, яка/який миттєво потрапляє у художній світ.

У казкових графічних наративах серії “A Revolution in Oz” циклу графічних наративів “Fables” фокалізатором подій постає персонаж Лілі, яка вирізняється від інших маленьких зростом. Творення точки зору фокалізатора відбувається завдяки візуальному зображенню персонажів великого зросту і фокусу камери з нижньої точки, що ніби відтворює епізод знизу вгору, очима маленької Лілі, для якої все навкруги значно більше за неї (рис. 5.). Лілі бачить все наївно через рожеві окуляри, у наступному кадрі кут, під яким маніфестовано наративний епізод у кадрі, створює ефект присутності читача, який разом із Лілі зазирає у рожеві окуляри і бачить події саме так як вона.

Рис. 5. Графічні наративні прийоми творення точки зору фокалізатора та ефекту присутності [24, р. 19]

Поетика графічних наративів розкривається також у їх властивості створювати графічний дизайн, що реалізується у колажному компонуванні наративних графічних панелей, створенні інтерсеміотичної взаємодії, одночасно синхронному та діахронному розгортанні історії (синхронність стосується цілісного сприйняття зображень, натомість діахронність корелює із послідовним зчитуванням тексту).

Висновки. Графічні наративи та комікси є типом друкованих наративів, що конструюються за принципом секвентивного (послідовного) поєднання наративних епізодів, реалізованих у спеціальних панелях, які мають вербальний та візуальний план вираження. Послідовно розташовані піктографічні та інші зображення створюють наратив що має естетичний вплив на читача. Основними властивостями графічних наративів серії Fables є інтертекстуальність, інтервізуальність, семіотична перекодифікація, гібридизація жанру. Спеціальна візуальна мова графічних наративів, кінематографічні прийоми творення точки зору фокалізатора, візуальний план зображення, компонування та наповнення спеціальних панелей постають основними принципами мультимодального конструювання смислів і наративних епізодів, з яких моделюється графічний наратив.

ЛІТЕРАТУРА

1. Миславський, В. Кінословник. Терміни, визначення, жаргонізми. Харків: Харківський державний університет мистецтв ім. І.П. Котляревського, 2007. 328 с.
2. Cohn, N. The visual language of comics: introduction to the structure and cognition of sequential images. London, New Delhi, New York, Sydney: Bloomsbury. 2013. 221 p.
3. Duncan, R. & Taylor, M. Creating comics as journalism, memoir and nonfiction. New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2016. 256 p.
4. Eisner, W. Comics and sequential art. Florida: Poohouse press. 1985. 164 p.
5. Ewert, J. ‘Art Spiegelman’s Maus and the Graphic Narrative’. In M.-L. Ryan (ed), *Narrative across Media: The Languages of Storytelling*. Lincoln and London: University of Nebraska Press. 2004. P. 178-193.
6. From comic strips to graphic novels / Stein, D. & Thon, J.-N. (Eds.). Berlin/Boston: Walter de Gruyter. 2013. 416 p.
7. Ghute, H. & DeKoven, M. Introduction: Graphic narrative. *Modern Fiction Studies*. 52 (4). 2006. P. 767–782.

8. Glebas, F. Directing the story professional storytelling and storyboarding techniques for live action and animation. Amsterdam • Boston • Heidelberg • London New York • Oxford • Paris • San Diego San Francisco • Singapore • Sydney • Tokyo: Focal Press is an imprint of Elsevier. 2009. 346 p.
9. Horstkotte, S. & Pedri, N. (2011). Focalization in graphic. Narrative 19 (3). 330-357.
10. Kukkonen K. Contemporary comics storytelling. Lincoln and London: University of Nebraska Press, 2013. 231 p.
11. Lewis, A. D. The shape of comic book reading. Studies in comics. Volume 1. 2010. P. 71–81
12. McCloud Making comics. Storytelling secrets of comics, manga and graphic novels. NY London Toronto Sydney: Harper, 2006. 264 p.
13. McCloud S. Understanding comics. The Invisible art. NY: Harper Perennial, 1993. 251 p.
14. Miodrag, H. (2013). Comics and Language: Reimagining critical discourse on the form. USA: University Press of Mississippi, 2013. 272 p.
15. Nevins J. Fables. Encyclopedia. New York: DC Comics, 2013. 252 p.
16. Painter, C., Martin, J. & Unsworth, L. Reading visual narratives: image analysis in children's picturebooks. UK: Equinox Publishing Ltd, 2012. 181 p.
17. Petersen, R. S. Comics, and Manga, graphic novels: a history of graphic narratives. Santa Barbara, California * Denver, Colorado* Oxford, England: PRAEGER, 2011. 274 p.
18. Routledge encyclopedia of narrative theory / Herman, D., Jahn, M., & Ryan, M.-L. (Eds.). London and New York: Routledge Taylor & Francis Group. 2010. P. 306-307.
19. Smolderen, Th. The origins of comics: from William Hogarth to Winsor McCay. Jackson: University press of Mississippi, 2014. 168 p.
20. The Greenwood encyclopedia of folktales and fairy tales. / Haase, D. (Ed.). Westport, Connecticut and London: Greenwood Press, 2008. P. 419-420.
21. The Routledge companion to comics / Bramlett, F., Cook, R. T., & Meskin, A. (Eds.). New York: Taylor & Francis Group, 2017. 660 p.
22. Unsworth, L. E-literature for children. Enhancing digital literacy learning. London and New York: Routledge Taylor and Francis, 2006. 144 p.
23. Walker, M. The Lexicon of Comicana. New York: Comicana, Inc, 1980. 108 p.
24. Willingham, B., Buckingham, M., Leialoha, S. & McManus, Sh.. Fables: Snow White. A revolution in Oz. New York: DC Comics, 2013. P. 1–79.
25. Weiner, R. Marvel graphic novels and related publication. Jefferson, North Carolina, and London: McFarland & Company, Inc., Publishers, 2008. 385 p.

REFERENCES

1. Myslavs'kyy, V. Kinoslovnnyk. Terminy, vyznachennya, zharhonyzmy. Kharkiv: Kharkivs'kyy derzhavnyy universytet mystetstv im. I.P. Kotlyarevs'koho, 2007. 328 c.

Construing of the graphic narratives (comics) (a case study of graphic texts Fables)

A. O. Tsapiv

Abstract. The article focuses on revealing basic techniques of narrative construing of graphic narratives. It is assumed that special semiotic signs, both symbolic and indexical (speech bubbles, thought balloons), as well as special comic language emanata, create a unique multimodal narrative. Sequential panels, arranged in a lineal line, model a story with the help of verbal and nonverbal means. Special attention is paid to visual and cinematic methods of creating point of view of the focalizer of the narrative.

Keywords: *graphic narrative, comics, narrative construing, emanata, sequential art.*

Полікомпонентний концепт «Якості та стани людини» в сучасній англійській мові

А. М. Удовіченко, С. А. Остапенко, В. М. Зінченко

Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган_барановського, Кривий Ріг, Україна
Corresponding author. E-mail: udovichenko@donnuet.edu.ua

Paper received 03.04.20; Accepted for publication 23.04.20.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2020-226VIII68-13>

Анотація. Дана стаття присвячена вивченню лінгвістичних особливостей полікомпонентного концепту «Якості та стани людини» в сучасній англійській мові, що є складною ментальною структурою і представлений з одного боку окремими лексико-семантичними групами, а з другого – метафоричними схемами. Концепти можуть розглядатися як база для лексичного членування словникового складу, який є складною системою різнорангових підсистем. У даній роботі дослідження проводиться на мікрорівні у руслі когнітивної семантики, об'єктом якої є одиниці лексичного рівня. Це дозволило авторам виявити й описати специфіку асоціативних зв'язків, властивих народу, що розмовляє тією, чи іншою мовою.

Ключові слова: концепт, полікомпонентний концепт, якість, стан, людина.

Вступ. Концепт є важливим поняттям сучасної лінгвістики, що може досліджуватись у двох напрямках. Згідно з першим концептом визначається як одиниця ментального плану, одиниця лінгвокультурологічна, згідно з другим – як одиниця, що відбиває у мові результати ментальної діяльності, для чого доцільно застосовувати аспекти теорії концептуальних полів. Для структурування концепту необхідно урахувати всі релевантні для мовного вокабуляру семантичні відношення його одиниць. З одного боку, концепт є часткою дійсності, що виділяється у людському досвіді й що теоретично має у даній мові відповідності у вигляді більш чи менш автономної лексичної мікросистеми. З іншого боку – це сукупність слів і висловів, що складають тематичний ряд, слова і вислови мови, що у своїй сукупності покривають певну ділянку значень.

Як відомо, лексика є найбільш динамічною стороною мови. Вона являє собою найменший ступінь абстракції, оскільки слово завжди предметно і концептуально орієнтоване й утворюється з наявних у мові елементів. У роботі ми розглядаємо концепт «Якості та стани людини», який співвідноситься з певними лексико-семантичними групами або метафоричними одиницями, що є численними і цікавими складовими англійського вокабуляру як у пізнавальному, так і в суто лінгвістичному плані. Поняття «якості» та «стани» використовуються в широкому смислі слова для позначення якостей людини як внутрішніх, так і фізичних, а станів як взагалі екзистенційних та емоційно-психічних.

Актуальність роботи полягає у необхідності ретельного аналізу окремих підсистем англійського вокабуляру як ментальних утворень, концептуальних галузей, які на сучасному етапі не є повністю дослідженими, оскільки мова знаходиться у стані постійного розвитку і постійно збагачується новими одиницями.

Короткий огляд публікацій за темою. Представниками когнітивного підходу в семантиці є переважно американські вчені Р. Джекендофф, А. Гольдберг, Дж. Лаккофф, Р. Лангакер, Б. Рудзка-Остін, Л. Талмі, Дж. Тейлор, Ч. Філлмор, Ж. Фоконьє, А. Ченкі.

У вітчизняному мовознавстві проблемами когнітивної лінгвістики займаються Ю. Апресян, М. Болдирев, І. Бровченко, О. Воробйова, С. Жаботинська, В. Карасик, М. Кочерган, Т. Луньова, В. Манакін, Т. Радзівська, М. Полужин, Й. Стернін, Г. Уфимцева, М. Цегельська.

Метою статті є дослідити лінгвістичні особливості лексичних угруповань, об'єднаних концептом «Якості та стани людини».

Матеріали та методи. Матеріалом дослідження послужили лексичні одиниці, об'єднані поняттям якостей та станів людини, добраних із частотних та тлумачних словників англійської мови. Для розв'язання поставлених завдань був використаний такий комплекс методів дослідження: аналіз наукової літератури, компонентний, семантичний аналіз, аналіз за словниковими дефініціями, а також елементи статистичного методу.

Результати та їх обговорення. Когнітивна лінгвістика – це сучасна галузь філології, що розглядає проблеми мови крізь призму когніції, або пізнання. В ній пізнавальна діяльність людини розуміється як установлення смислу мовного вираження, його трактовка та інтерпретація в процесі комунікації. У когнітивній лінгвістиці концепт є ключовим поняттям. Але воно має різне, часом прямо протилежне тлумачення.

Щоб зрозуміти сутність концепту, дослідження, що цьому присвячені, можна поділити на дві групи. Основне завдання у роботах першої групи полягає у визначенні концепту як одиниці ментального плану [3, с. 283]. Уважається, що індивід оперує цією одиницею в процесі мислення й комунікації. Дослідники прагнуть установити місце концепту і ряді інших ментальних утворень, таких як поняття, уявлення, значення, зміст, фрейм й інші. При цьому встановлюється існування концепту у свідомості людини або поряд з перерахованими вище ментальними утвореннями, або ставиться знак рівності між концептом і всіма цими сутностями, або ж деякими з них. Такі дослідження орієнтовані на мислячого індивіда й моделюють його ментальну діяльність і її закономірності на основі аналізу мовних фактів. Вони виходять із постулату про те, що теорія когнітивної семантики повинна зображувати те, що насправді відбувається в нашому розумі. Цей напрямок можна назвати, скориставшись визначенням В. Демьянкова, когнітивною теорією особистості [2, с. 17]. У цьому напрямку проводиться, наприклад, визначення метафоричних схем, або когнітивних метафор.

У рамках другого напрямку дослідження орієнтовані не стільки на моделювання когнітивної діяльності людини й виділення концепту як одиниці цієї діяльності, скільки на аналіз відбиття в мові її результатів. Суб'єктом

когнітивної діяльності виступає не індивід, а мовний соціум. Тому другий напрямок можна назвати когнітивною теорією соціуму. Концепт являє собою знання про той або інший об'єкт, що закріпилося в семантиці мовних одиниць і входить як складова до мовної картини світу народу. Опис концепту припускає дослідження мовної семантики під певним кутом зору.

У широкому сенсі слова когнітологія досліджує різні типи концептів, до яких можна віднести схеми, домени (фрейми), сценарії, образи сприйняття. Наприклад, американський дослідник М. Мінський [12] розробив теорію фреймів. Фрейм, на його думку – це свого роду основа пам'яті, він подібний анкеті з численними рубриками (терміналами), які мають бути заповненими й до яких можна додавати інформацію іншого типу. І. Чекулай та Прохорова О. застосовують у цьому ж значенні термін «домен» [8, с. 109]. Фрейми (домени) є структурами даних для представлення стереотипної ситуації. Вони різноманітні. Верхні рівні – постійні величини, або семантичні інваріанти. Більш низькі мають багато підструктур з конкретними одиницями, об'єднаними цим інваріантним значенням.

Слід зазначити, що дослідники концептів вводять також поняття категоризації як способу пізнавальної діяльності людини, що дозволяє класифікувати всі явища та об'єкти світу, що нами сприймається. Категоризація є динамічним процесом, сутність якого можна пояснити на основі принципу альтернативного фреймінга як результату конструювання смислу на основі співвіднесення об'єкту оцінки з різними галузями знань. Різні лексеми можуть репрезентувати одну й ту ж саму сутність, але осмислюється ця сутність відносно різних фреймів (або когнітивних галузей).

У когнітивній лінгвістиці можна виділити явища макрорівня та мікрорівня. На макрорівні предметом когнітивної лінгвістики є дискурс, текст в контексті, в єдності внутрішніх та зовнішніх, екстралінгвістичних факторів. На мікрорівні когнітивна лінгвістика і її спеціальний розділ – когнітивна семантика – зосереджені на вивченні співвідношення ментальних і вербально виражених концептів.

У даній роботі дослідження проводиться на мікрорівні у руслі когнітивної семантики, об'єктом якої є одиниці лексичного рівня. Лексичний склад сучасної англійської мови є досить численним і різноманітним. Тому природно виникало питання, чи його одиниці ізольовані, чи їх треба розглядати як структуровану систему, що складається з взаємозалежних підсистем або угруповань слів. Системний підхід до цієї проблеми зумовив виникнення різних лексичних класифікацій. Члени окремих підсистем мають певні загальні риси, які відрізняють їх від членів інших лексичних підсистем.

Одиниці, об'єднанні одним концептом, що лежить в основі значення слова, можна розглядати в рамках теорії концептуальних полів, під котрими розуміються тісно зв'язані сектори вокабуляра, кожний з яких характеризується загальним поняттям. Наприклад, слова *capable, unable, gifted, talented* складають концептуальне поле «active ability».

Окрім власне концептуальних полів виділяються також: морфосемантичні поля, для елементів котрих характерні як семантична близькість, так і загальні афікси та основи; асоціативні поля, що досліджуються в межах

психолінгвістики і для яких характерно об'єднання навколо слова-стимулу певних груп слів-асоціатів, які виявляють значну ступінь однорідності; граматичні поля, представлені у мові як граматичними одиницями, так і одиницями, що знаходяться на межі парадигматики та синтагматики (вільні та напіввільні словосполучення); синтагматичні поля – словосполучення та інші синтаксичні одиниці як прояв семантичної сумісності їх компонентів [6, с. 381]. Зазначені угруповання також пов'язані з ментальними процесами, з концептуальною сферою.

Домен «Якості та стани людини» є досить численним і структурно розгалуженим. Тому в даній роботі ми обмежуємося декількома концептами, представленими певними лексико-семантичними групами англійських лексичних одиниць, які за денотативною віднесеністю є досить різноманітними. При семантичному аналізі концепту «Якості та стани людини» (як і одиниць інших концептуальних полів) доцільно користуватися методом компонентного аналізу. Його сутність зводиться до розкладання значення лексико-семантичного варіанта на ряд певним чином організованих компонентів. Їх виділення спирається на протиставлення лексичних значень, оскільки теоретичною основою методу є загальна ідея про розрізняльний характер мовних одиниць. Компонентний аналіз базується на аналізі словникових дефініцій, що, в свою чергу, дає можливість застосовувати перефразування та семантичне розгортання.

Зупинимося на особливостях структурування концепту «Якості та стани людини» засобами метафоричних схем.

Метафоризація, за концепцією Дж. Лакоффа, заснована на взаємодії двох структур знань – когнітивної структури «джерела» (source domain) і когнітивної структури «цілі» (target domain). У процесі метафоризації деякі галузі цілі структуруються за зразком джерела, тобто має місце «метафорична проекція» (metaphorical mapping) або «когнітивне відображення» (cognitive mapping). Галузь джерела в когнітивній теорії метафори – є узагальненням практичного життя людини у світі. Знання в галузі джерела організовані у вигляді «схем образів» (image schemas), тобто відносно простих когнітивних структур, що постійно продукуються в процесі взаємодії людини з дійсністю. Стійкі відповідальності між галуззю джерела та галуззю цілі, фіксовані в мовній та культурній традиції даного суспільства, одержали назву «концептуальних метафор» [4].

Крім терміна «концептуальна метафора», використовується термін «прототипна метафора». М. Лапшина [4] та Є. Іванова [3] застосовують його для позначення стійких метафоричних переносів. Прототипна метафора – це стійкий семантичний інваріант, якась узагальнена схема регулярних переносів у семантиці слів.

Таким чином, метафори репрезентуються у вигляді схем, або формул. Звичайно ліворуч указується тема – та сфера, що йменується за допомогою метафори. Праворуч – образ, та сфера, що використовується для назви іншої. Сфери зв'язані дієсловом *is / are* [10].

Розглянемо концептуальні метафори на позначення якостей та станів людини на конкретних прикладах.

Так, в мові дуже широко представлена зоосемічна метафора. Вона репрезентується у вигляді узагальненої схеми «Man is an Animal». Людина здавна перебувала в

тісному зв'язку із тваринним світом, у якийсь час розглядала себе як безпосередню частину цього світу. Тому зіставлення людини й тварини, використання найменувань тварин для номінації людини зовсім природно.

При аналізі конкретних випадків реалізації цієї метафори можна виявити цілий ряд повторюваних метафоричних тем або метафоричних переносів. Наприклад, «хижа тварина > жорстока людина», «кінь > чоловік».

Аналізуючи метафору “*to be at the end of one’s tether*” (бути на грані), ми бачимо, що стан людини описується через стан тварини, що натягнула свою прив’язь (*tether*), людина бачиться через образ тварини. Отже, темою є людина (*man*), образом - тварина (*animal*), ми можемо написати “*man is an animal*”. Можна записати цю формулу українською мовою, опускаючи дієслово-зв’язку: «людина – тварина». Іноді у формулі на першому місці стоїть образ, при цьому вказується напрямок переосмислення – «тварина > людина».

Прототипні (концептуальні) метафори можна досліджувати залежно від конкретної епохи. Так, типовим для середньоанглійського і раннього новоанглійського періодів було метафоричне переосмислення найменувань хижих тварин і птахів [3, с. 68]. У цей період діє прототипна метафора «хижа тварина / хижий птах > жорстока людина». Слова *wolf, tiger, vulture* здобувають значення «жорстока людина». Іншою прототипною метафорою цього часу є «змія > підла, підступна людина». Таке значення з’являється в словах *snake, viper, serpent*.

Прототипні метафори міняються від епохи до епохи. Їхнє дослідження дозволяє описати риси світосприймання, властивого людям того або іншого часу.

У середньо- і новоанглійській періоди існує прототипна метафора «нехижий птах > нерозумна людина». Слова *woodcock, pigeon, snipe, gull, goose, gander, cuckoo, coot* тощо здобувають значення «дурень».

У двадцятому столітті з’являється метафора «птах > донощик», зв’язана зі сленговим значенням дієслова *to sign* про – «доносити». Слова *bird, canary, nightingale, pigeon* здобувають значення «донощик, стукач» [11; 13].

Аналіз метафоричних переносів показує, що в більш ранню епоху метафора будувалася на знанні внутрішніх якостей, властивих птахам. Так, вальдшнеп (*woodcock*), голуб (*pigeon*), зозуля (*cuckoo*), гусак (*gander*) і ряд інших птахів уважалися нерозумними, звідси й значення «нерозумна людина». Пізніше метафоричні переноси стали базуватися на зовнішніх характеристиках птахів. Так, слово *magpie* (сорока) здобуває значення «єпископ» тому, що її розцвічення нагадує чорно-біле одягання єпископа англійської церкви. Такого роду аналіз показує, що раніше звички птахів були краще відомі людям, люди були більше близькі тваринному світу, згодом це знання втрачається, у метафору утягуються лише ті характеристики, які відразу помітні [5].

Прототипні метафори різні в різних функціональних підсистемах мови (нейтральному шарі лексики, розмовній лексиці, сленгу, жаргоні). У якихось підсистемах та або інша метафора може взагалі не зустрічатися або зустрічатися в одиничних випадках, у якихось, навпаки, її продуктивність велика.

Найбільше інтенсивно мовні процеси, у тому числі й розвиток семантики слів, протікають у розмовній і зниженій розмовній лексиці [1, с. 74]. Розглянемо приклади

прототипних метафор, що реалізуються у цих лексичних шарах.

Різновидом концептуальної метафори “тварина > людина” є метафора “тварина > професія, заняття”:

bull – a policeman;
mole – a secret agent;
cockroach – a small businessman.

У даних випадках зневажливе ставлення до представників зазначених професій проявляється через їх людські якості, які можна вважати імпліцитно закладеними у такі найменування.

Різновидом базової метафори «предмет > людина» є прототипна метафора «гастрономічний продукт > приваблива жінка»:

cheese > one’s girlfriend; an attractive young woman;
biscuit > an attractive young woman;
dish > an attractive female;
peach > a pretty young woman.

Передача якостей та станів людини за допомогою метафор – досить поширене явище у будь-якій мові. Окрім наведених вище прикладів наведемо часні підвиди прототипної метафори «тварина > людина»:

ass > a stupid person;
chicken > an inexperienced person;
cock > a leader;
dog > a mean, contemptible person;
donkey > a foolish, obstinate person;
lion > a person of courage and strength;
monkey > a mischievous or imitative person;
parrot > a person who mechanically repeats the words or acts of others, usually without understanding;
pig > a griddy person;
sheep > a timid, meek person.

Об’єктом порівняння в рамках концептуальних метафор може виступати також і власне ім’я, зокрема відомої людини або відомого літературного персонажу [9]. Наприклад:

Cicero > an eloquent person;
Don Juan > a seducer;
Don Quixote > a chivalrous but unrealistic person;
Othello > a jealous person;
Vandal > a person who destroys out of ignorance (after the name of a Germanic tribe);
Lady Bracknell > a prim, conceited woman;
Becky Sharp > a cynical social climber.

Концептуальні метафори виявляються також і у складі фразеологічних одиниць. Це ті ж базові метафори, що й у лексиці, де, наприклад, також широко представлена метафора “*man is an animal*”:

a dog in the manger (собака на сні);
a guinea pig (піддослідний кролик);
to agree like cat and dog (не ладити);
like a bear with a sore head (у поганому настрої).

Прототипні метафори, реалізовані у фразеології, можуть збігатися й розрізнятися з лексичними прототипними метафорами.

Як і в лексиці, у фразеології присутня метафора «княжка > дівчина, жінка». У лексиці слова *fully, mare* мають значення “a woman, a girl”. Аналогічне значення присутнє у фразеологізмі “*the grey mare*”, що виник на основі прислів’я “*The grey mare is a better horse*”.

Можна відзначити й деякі розходження. Слово *hen* має значення “*a woman, usually over 30*”. У фразеології маються *hen party, hen night* (дівич-вечір напередодні весілля). Компонент *hen* у складі фразеологізму також асоціюється з жінкою, але з жінкою молодою, з дівчиною, на відміну від самостійного слова *hen*. У прислів’ї “*It’s a sad house where the hen crows louder than a cock*” компонент “*hen*” асоціюється із дружиною та її певними якостями.

Властивий лексиці метафоричний перенос часто у фразеології не зустрічається. Так, вищенаведені слова *whale, walrus, shrimp, elephant* не беруть участь у складі фразеологізмів для номінації особи за якісною ознакою. Але прототипна метафора «тварина > зовнішня характеристика людини > якість людини» у фразеології присутня. Наприклад, *ugly duckling*. Якість у таких випадках виявляється і через зовнішню схожість з твариною і певною якістю, що нерозривно пов’язана зі схожістю.

Для фразеологічних одиниць із компонентами-найменуваннями тварини характерна метафора «тварина > емоційний або соціальний стан людини»:

cat-and-dog existence (the state of constant quarreling);
nervous as a cat (very nervous);
like a cat that’s got the cream (very pleased);
like a cat on hot bricks (very nervous);
the black dog is on one’s back (to be in the state of melancholy);
like a dog with two tails (very pleased);
a sad dog (a sullen person);
a sacred cow (an inviolable person);
a great lion (a famous person).

На відміну від слів, тут метафоричному переосмисленню переосмисленню підлягає ціла ситуація, хоча образ тварини й виступає стрижневим елементом цієї ситуації.

Поширена метафора «тварина > манера поведінки людини»:

a bull in a china shop (a clumsy person);
to be on the high horse (to put on airs);
a lone wolf (a person who prefers to be independent of others).

Ряд англійських фразеологізмів містить метафору «тварина > риса характеру людини»:

like a cat in a strange garret (about a timid, meek person);
a dirty dog (a mean person);
a dull dog (a boring person);
a dumb dog (a taciturn person);
a tame cat (a weak-willed person).

Іноді тварина не згадується безпосередньо, а тільки мається на увазі. У внутрішній формі фразеологічної одиниці описуються характерні звички цієї тварини. Наприклад, *to bury one’s head in the sand* (не бажати бачити дійсного положення справ). Страуси ховають голову в піску, коли їх переслідують. Вони не бачать тоді того, хто їх переслідує, й уважають, що їх теж не видно. Через звички страуса описується поведінка людини, але слово *ostrich* у зовнішній формі фразеологізму відсутнє.

Із фразеологічною одиницею взагалі може бути зв’язано кілька концептуальних метафор. Це пояснюється тим, що фразеологічна одиниця являє собою досить складне за організацією семантичне ціле. Наприклад, *to strike a chord* (зробити що-небудь, виразити думку або ідеї, які люди розуміють і підтримують, і що викликають

в них певні емоції) співвідноситься з декількома концептуальними метафорами: емоції – це струни; торкнутися / викликати емоції – це ударити в струни > емоційний вплив – це фізичний дотик.

У прислів’ях, як і у фразеологізмах зі структурою словосполучення, проявляється зіставлення людиною себе і тварин. Так, нещира людина порівнюється з кішкою: *The cat shuts her eyes while it steals cream*. Аналізуючи прислів’я, ми можемо скласти уявлення про те, якою бачиться та, чи інша тварина в англійській культурі, яке відношення до себе викликає, які її риси порівнюються з людськими. Наприклад, кішка бачиться шкодливою (*Send not the cat for lard*), лицемірною (*The cat knows whose beard she licks*), живучою (*A cat has nine lives*), лищицею – обережною (*The fox preys furthest from his hole*), лицемірною (*It is an ill sign to see a fox lick a lamb*), гусак – нерозумним (*It is a silly goose that comes to a fox’s sermon*) тощо.

Аналізуючи мовні засоби опису якостей та станів людей, наведемо концептуальні метафори, описані та проілюстровані Дж. Лакоффом [4]:

«Emotional effect is physical contact»:

That idea bowled me over;

That blew me away;

I was struck by his sincerity;

«Physical and emotional states are entities within a person»:

His depression returned;

He could barely contain his joy;

I’ve got to shake off this depression;

He hasn’t got an honest bone in his body;

«Love is a journey»:

We are at a crossroads;

We’re spinning our wheels;

The marriage is on the rocks.

Стосовно метафори “*Love is a journey*” автор підкреслює, що це не просто загальноприйнятий спосіб мовного опису почуття кохання, а насамперед загальноприйнятий спосіб думати про кохання. У мові знаходять висвітлення сприйняття людиною кохання як подорожі. Люблячі сприймаються як мандрівники, їх загальні життєві цілі – як пункт призначення. Їхні взаємини – це транспортний засіб, на якому вони подорожують, щоб досягти пункту призначення [3, с. 71].

Таким чином, метафора не зв’язана тільки з одним словом і не зв’язана тільки з мовними засобами. Метафора – це форма осмислення дійсності: форма мислення й концептуалізації. Ми маємо в цьому випадку справу не з декількома різними метафорами, а з однією – з базовою метафорою, що лежить в основі наведених висловів.

Такі метафори можуть бути проаналізовані на матеріалі різних текстів як приклади авторських метафор. Так, І. Толочин аналізує концептуальні метафори в англійській поезії [7]. На прикладі вірша У. Йїтса автор показує, що уособлення *Sorrow* (*I make the cloak of Sorrow; I build a boat for Sorrow; I weave the shoes of Sorrow; the rover Sorrow*) є реалізацією метафори “*spiritual entities are human beings*”:

“*What do you build with sails for flight? I build a boat for Sorrow: O swift on the seas all day and night Sailleth the rover Sorrow, All day and night*”.

Концептуалізація суму як мандрівника (*rover*), що пливе по морях, причому має власне ім’я, котре пишеться

з великої букви – *Sorrow*. Це – авторська метафора. Але вона зрозуміла читачеві вірша, читач не сприймає цей текст як абсурд саме тому, що ця метафора – одна з реалізацій існуючої в поняттєвій системі людини концептуальної метафори.

У тексті часто присутня розгорнута метафора, що пов'язана не з переосмисленням одного слова, а з переосмисленням групи слів, які не обов'язково зв'язані синтаксично. Наприклад, метафора "*spiritual entities are human beings*" охоплює весь текст згаданого вище вірша У. Йтса.

Метафора здатна створювати новий зміст, творити реальність. У науковій літературі прийнято говорити про живі й мертві метафори. Образність метафори може згодом зникати, стиратися. Ми використовуємо ці метафори в мові, не зауважуючи їх. Однак, стерта образність може знову актуалізуватися – знову усвідомлюватися в мові.

Так, образність фразеологічної одиниці "*to break smb's heart*", часто вживаної для опису того стану душевного болю, що людина може заподіяти тому, хто її любить, актуалізується в конкретному контексті (...*listening to the sound of her heart breaking /G.Lennox*). Дієслово *to break* сприймається у своєму прямому значенні – розбивати як-

ийсь предмет, *heart* при цьому усвідомлюється як предмет, що теж можна розбити на шматочки, і почути, як це діється.

Висновки. Концептуальні метафори на позначення якостей та станів людини виявляються серед трьох базових видів такої метафори: орієнтаційної (з опорою на просторові опозиції, наприклад метафора «верх-низ»), онтологічної (осмислення подій, емоцій у термінах фізичних сутностей: метафора «людина > вмістище», метафора персоніфікації), структурної метафори (структурування однієї концептуальної галузі іншою). Досліджуваний концепт найширше представлений саме структурними метафорами, які можна записати у вигляді таких формул: «тварина > людина», «гастрономічний продукт > людина», «персонаж > людина», «емоційний стан > фізичний контакт», «фізичний та емоційний стани > фізична сутність людини». Оскільки базова концептуальна метафора структурована, вона членується на більш часті метафоричні концепти, такі як «тварина > риса характеру людини» тощо. При цьому найбільш узагальнена метафора («тварина > людина») є базовою. Вона лежить в основі цілого ряду окремих або індивідуальних метафор. Метафора складається з теми (сфери, котра з її допомогою називається) і образу (сфери, котра використовується для називання іншої).

ЛІТЕРАТУРА

1. Беляева Т. М., Хомяков В. А. Нестандартная лексика английского языка: [учебное пособие] / Т. М. Беляева, В. А. Хомяков. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1985. – 134 с.
2. Демьянков В. З. Когнитивная лингвистика как разновидность интерпретирующего подхода / В. З. Демьянков // Вопросы языкознания. – 1994. – № 4. – С. 17-33.
3. Иванова Е. В. Лексикология и фразеология современного английского языка: [учебное пособие] / Е. В. Иванова. – М.: Издат. центр «Академия», 2011. – 352 с.
4. Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живем: [монография] / Дж. Лакофф, М. Джонсон; пер. с англ. – М.: Изд-во ЛКИ, 2008. – 256 с.
5. Лапшина М. Н. Семантическая эволюция английского слова: [монография] / М. Н. Лапшина. – СПб: СПбГУ, 1998. – 185 с.
6. Лингвистический энциклопедический словарь / Под ред. В. Н. Ярцевой. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – 685 с.
7. Толочин И. В. Метафора и интертекст в англоязычной поэзии: [монография] / И. В. Толочин. – СПб.: СПбГУ, 1996. – 220 с.
8. Чекулай И. В. Принцип оценочной актуализации в современном английском языке: [монография] / И. В. Чекулай, О. Н. Прохорова, Ж. Багана, И. А. Куприева. – М.: Инфра-М, 2014. – 160 с.
9. Шитова Л. Ф. Словарь именных идиом. – СПб: Антология, 2013. – 192 с.
10. Black M. Models and metaphors: [monograph] / M. Black. – N. Y.: Routledge, 1962. – 325 p.
11. Hornby A. S. Oxford Advanced Learner's Dictionary / A. S. Hornby. – М.: Russky Yazyk, 1982. – vol I. – 510 p.; vol II. – 528 p.
12. Minsky M. The Society of Mind: [monograph] / Marvin Minsky. – New York, London, Toronto, 1988. – 286 p.
13. Webster's New World Dictionary / Ed. by D. Guralnik. – N.Y.: Prentice Hall Press, 1984. – 1692 p.

REFERENCES

1. Belyaeva, T. V., Khomyakov, V. A. Substandard English vocabulary [textbook]. L.: Izd-vo LGU, 1985. – 134 p.
2. Demyankov, V. Z. Cognitive linguistics as a kind of interpretive approach // *Voprosy yazykoznaniiya*. 1994. – No 4. – pp. 17-33.
3. Ivanova, E. V. Lexicology and phraseology of modern English [textbook]. M.: Akademiya, 2011. – 352 p.
4. Lakoff, J. The metaphors we live in [monograph]. M.: Izd-vo LKI, 2008. – 256 p.
5. Lapshina, M. N. The semantic evolution of the English word [monograph]. StPb.: SPbGU, 1990. – 685 p.
6. Linguistic Encyclopedic Dictionary / ed. V. N. Yartseva. – М.: Sovetskaya entsiklopediya, 1990. – 685 p.
7. Tolochin, I. V. Metaphor and intertext in English poetry [monograph]. StPb.: SPbGU, 1996. – 220 p.
8. Chekulay, I. V. The principle of evaluative updating in modern English [monograph]. M.: Infra-M, 2014. – 160 p.
9. Shitova, L. F. Dictionary of nominal idioms. StPb.: Antologiya, 2013. – 192 p.

Polycomponent concept of "Human Qualities and States" in modern English

H. M. Udovichenko, S. A. Ostapenko, V. M. Zinchenko

Abstract. The research is devoted to the study of linguistic features of the polycomponent concept of "Human qualities and states" in modern English, which is a complex mental structure and presented on the one hand by separate lexical-semantic groups, and on the other by metaphorical schemes. The concepts can be seen as the basis for the lexical division of the vocabulary, which is a complex system of multirank subsystems. In this paper, research is conducted at the micro-level within the framework of cognitive semantics, the object of which are lexical units. This allowed to identify and describe the specific associations related to people who speak one language or another.

Keywords: *concept, polycomponent concept, quality, state, human.*

Латинська і грецька мови в термінології математики: функціональний аспект

А. М. Варинська, Н. Д. Орлова, Н. М. Корнодудова

Національний університет «Одеська морська академія»
Corresponding author. E-mail: natorl2969@gmail.com; marina7@te.net.ua

Paper received 26.03.20; Accepted for publication 118.04.20.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2020-226VIII68-14>

Анотація. У статті обґрунтовано значення латинської і грецької мови в термінології математики. Розглянуто історичні відомості щодо використання грецької і латинської мови у наукових працях. Поінформовано про особливості семантики словесних і несловесних ознак досліджуваної термінології. порушено питання лексичного складу у мові математики, а також перелічено міжнародні фонетичні та похідні компоненти латинізмів та грецизмів. Поданий матеріал обґрунтовує необхідність вивчення латинської та грецької мови для розуміння як термінології математики, так і термінології інших наук.

Ключові слова: латинська мова; грецька мова; термінологія математики; словесні знаки; несловесні знаки.

Вступ. Відомо, що просочування латинських і грецьких слів до української лексики ставало дедалі інтенсивнішим у процесі становлення української мови як засобу загального спілкування в самостійній народності (XIV–XV ст.). Саме в цей період латинська і грецька мови як мова науки стають важливим предметом навчання в школах та академіях, виконуючи роль посередника в поповненні словникового складу української мови латинізмами і грецизмами [10; 2].

Своєрідним підґрунтям сказаного виступає фонд Наукової бібліотеки Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. У ньому «серед старовинних європейських видань є значна за обсягом і різноманітною змістом колекція італійських книжок, межи якими – пам'ятки XV–VII ст. з різних галузей знань» [3, с. 10], що написані латинською і грецькою мовами. Окрасою цього книжкового зібрання є *інкунабули* (пам'ятки писемності XV ст.) і *палеотипи* (пам'ятки писемності XVI ст.). Наведемо деякі з них [7, с. 49–51; 8, с. 16–17, 43].

Одним із перших надрукованих у Європі текстів з арифметики (1494–1495 рр.) був трактат «**Про пропорції**» (*De proportionibus*) середньовічного теолога, філософа, логіка, математика та механіка *Альберта Саксонського*.

«**Сума арифметики, геометрії, учення про пропорції та відношення**» (*Summa de arithmetica, geometria, proportioni et proportionalita*) (Венеція, 1494 р.) – трактат італійського гуманіста *Лука Бартоломео де Пачолі*, в якому серед ілюстрацій подано таблицю із зображеннями рук, кожен жест яких означав певну цифру.

«**Алгебра**» (*Algebra*) *Христофора Клавіуса* – визначного математика, який вважав, що вивчати математику легше з допомогою віршів, тому наприкінці книжки подав повчальні байки латинською мовою і вірші грецькою мовою.

«**Математичне зібрання**» (*Mathematicae collectiones*) *Паннія Олександрійця* – грецького геометра, переклад з грецької латинською мовою.

Видання «**Арифметика сиріч наука числительна**» *Л.П. Магницького* (1703 р.) – це своєрідна енциклопедія, що подає відомості про арифметику, алгебру, геометрію, тригонометрію, астрономію, геодезію, навігацію і де «вперше були введені арабські цифри замість колишніх слов'янських (позначення чисел

літерами алфавіту). Основний текст книжки складено півуставом, а для математичних термінів використано латинську антикву, а також грецьку мову [8, с. 43].

Латиною в своїх наукових працях послуговувались *М. Коперник* (1473–1543), *Ф. Кеплер* (1571–1630), *П. Ферма* (1601–1665), *І. Ньютон* (1642–1727), *Л. Ейлер* (1707–1783), *К.Ф. Гаусс* (1777–1855), частково *Г. Галілей* (1564–1642), *Р. Декарт* (1596–1650), *Б. Паскаль* (1623–1662); латиною (бл. 1450–1494) писав і наш земляк *Юрій Дрогобич* [4, с. 8].

Короткий огляд публікацій по темі. Науковці констатують, що у XVIII – XIX ст. латинізми надходили до української мови через французьку, німецьку, польську та російську мови, а з грецької мови – через французьку і німецьку [2, с. 252–253].

Щодо грецьких і латинських запозичень у наші дні, то 2001-го року Львівський університет запровадив викладання латини на всіх спеціальностях. Відповідно постала потреба і в спеціалізованих підручниках, яких досі не було ні в Україні, ні за кордоном. Першим таким підручником стала «Латинська мова» Н. Ревак і В. Сулима [13; 2, с. 7].

2015 року в Львові створено підручник латинської мови для студентів-математиків і фізиків, де плідно поєдналися *utile dulci* (*Горацій*) – *корисне з приємним*. Автори підручника конкретизують: «Вивчення латини для математика чи фізика має бути шляхом до глибшого і ширшого розуміння його ж власного фаху, до розуміння культури загалом» [9, с. 305; 2].

Мовні процеси в математичній терміносистемі відбито й у словниках [11, 15, 16, 17], що вказує на високий ступінь систематичності, стандартизованості та уніфікованості досліджуваної термінології.

Мета статті – обґрунтувати особливості функціонування латинських і грецьких термінів у математичній термінології. Це й зумовило конкретні завдання, серед яких:

1). Поінформувати про використання латинської і грецької мов у наукових працях дослідників різних часів, зокрема, у старовинних європейських пам'ятках XV–XVII ст.;

2). Способом цілеспрямованого добору математичних термінів грецького й латинського походження виокремити й схарактеризувати вербальні (словесні) та невербальні (несловесні) знаки, взявши за основу класифікації, що їх запропонували науковці М.С. Зарицький [6], О.І. Бондар, Ю.О. Карпенко,

М.Л. Микитин–Дружинець [2], І.П. Ющук [18], О.Д. Пономарів [12], В.П. Даниленко [3];

3). З'ясувати особливості функціонування вербальних та невербальних знаків;

4). Навести латинські й грецькі інтернаціональні компоненти, використовувани для творення математичної термінології.

Матеріал і методи дослідження. Джерелом фактичного матеріалу стали терміни математики з латинської і грецької мов, дібрані зі словників іншомовних слів і словників математичної термінології, навчальних посібників і підручників для ВИШів України [15; 16; 17; 11; 5; 14; 1]. Для визначення математичних термінів грецького і латинського походження було використано метод контрольованого відбору. Для порівняння фонетичних і словотвірних ознак латинської і грецької мов – зіставний метод у поєднанні з морфосемантичним аналізом.

Результати та їх обговорення. Науковці відзначають, що міжнародні контакти зумовлюють поширення в мовах світу слів, іменованих інтернаціоналізмами [5, с.146]. Інтернаціоналізми «вживаються в багатьох неблизькоспоріднених мовах і водночас зберігають спільність семантики та фонетико-морфологічної будови, не мають відповідників у мові поширення» [12, с. 71]. Лінгвіст Г.С. Онуфрієнко слушно зауважує, що «інтернаціональне не протистоїть національному, а втілюється в нього» [10, с. 108]. Латинські і грецькі математичні терміни інтернаціоналізми пристосовуються до фонетичних і граматичних законів української мови, чим збагачують її, не сприймаючись за чужорідні. Скажімо, **плюс** (від лат. *plus* – більш, сприймається як українське додати); **квадрат** (від лат. *quadratus* – чотирикутник); **фігура** (від лат. *figura* – образ, подоба); **формалізація** (від лат. *formalis* – складений за формою); **аксіома** (грец. *ἀξίωμα* – буквально вважаю гідним, українською мовою – твердження, що не потребує доказів); **ікосаедр** (грец. *εἰκοσάεδρον*, від *εἰκοσι* – двадцять і *έδρα* – грань); **логістика** (від грец. *λογιστική* – майстерність лічби) тощо. Неважко зрозуміти, що «приживаються» інтернаціоналізми в мові запозичення завдяки «вмінню» одним словом окреслити поняття, яке потребує кількох слів. Для термінології це, як відомо, одна з найістотніших вимог.

За характером знака, що є носієм термінозначення і означає належність цього знака до певної знакової системи, виокремлюємо **вербальні (словесні)** та **невербальні (несловесні) знаки** [8, с.58]. Основним носієм семантики математичних термінів є знаки **словесні**.

За сферою вживання терміни математики поділяємо на **чотири шари** [3]: 1). **Слова загальнопобутового використання**, до яких гуртуємо: **дієслова** (аргументувати, зменшувати, віднімати, додавати, поділити, округлити); **іменники** (опис, доказ, розв'язок, правило, умова); **прикметники** (виведений, доведений, правильний, розгорнутий); 2). **Службові слова загальнопобутового використання**, що виконують функцію зв'язку в тексті (і, чи, якщо...то, але, бо); 3). **Загальнонаукові слова**, використовувани в різних галузях науки (система, діалог, доказ, фігура, сектор, аналіз, пропорція, аргумент, метод, процес, фактор, формула, аналогія, гіпотеза); 4). **Власне терміноло-**

гічна лексика, у складі якої найменування з галузі математики: **секанс, косеканс, тангенс, проміле, факторіал, хорда, мінімум, максимум, пентаедр (n'ятигранник), бісектриса** тощо.

Схарактеризуємо **морфематичні інтернаціоналізми** термінології математики, беручи до уваги фонетичні й словотвірні ознаки латинської і грецької мов.

Для латинізмів характерні такі фонетичні та словотвірні ознаки: **приголосний [ц], перед [у]:** *циркуль, цифра, циліндр*; наявність **префіксів:** *де-, екс-, раціо-, бі-, ра-, ре-, ультра-, ір-, ім-, інтер-, ко-, ком-, кон-, три-, три-, суфіксів:* *-тор-, -альн(ий), -ат-, -аці(я); -ент-, -тур(а), -ум-, -ус-* тощо. Наприклад: **вектор** (лат. *vector* – той, що несе); **експонента** (лат. *exponens (exponentis)* – той, що виставляє напоказ); **детермінант** (лат. *determinans (determinantis)* – той, що визначає, обмежує); **інтегрувати** (лат. *integrare* – заповнюю, додавати, знаходити суму); **ірраціональний** (лат. *irrationalis*); **конформний** (лат. *conformis* – подібний, відповідний); **радіус** (лат. *radius* – промінь); **сектор** (лат. *sector*, букв. – січний); **тангенціальний** (лат. *tangens (tangens)* – дотичний); **тригональний** (лат. *trigonalis*, від грец. *τρίγωνος*) – трикутний; **раціональний** (лат. *rationalis*); **регресія** (лат. *regressio*, від *regredior* – повертаюся) тощо.

Слова грецького походження утворені за такими фонетичними і словотвірними ознаками: **голосні [а], [е] на початку слова:** *адіабата* (грец. *ἀδιάβατος* – неперехідний); *ентропія* (від грец. *έν* – в і *τροπή* – поворот, зміна, перетворення); **префікси:** *а-, ан- (ана-), ак-, діа-, до-, ло-, мета-, номо-:* **аналіз** (грец. *ἀνάλυσις* – розклад, розчленування); **аксіома** (грец. *ἀξίωμα* – твердження, що не потребує доказів, від *ἀξιόω* вважаю гідним); **аналітичний** (грец. *αναλυτικός* – здобутий у результаті розчленування об'єкта й аналізу здобутих внаслідок цього частин); **діагональ** (грец. *διαγώνιος* – проведений від кута до кута); **діаграма** (грец. *διάγραμμα* – малюнок, фігура, кресленник); **додekaгон** (грец. *δώδεκα* – дванадцять і...гон); **логіка** (грец. *λογική* – умовисновок), **математика** (мета... і математика); **номограма** (грец. *νόμος* – закон і...грама) тощо; **суфікси:** *-οῖδ, -ιστ-, -εδρ-, -грама-, -граф-:* **параболоїд** (парабола і...οῖδ); **логістика** (грец. *λογιστική* – майстерність лічби); **пентаграма** (грец. *πεντάγραμμον*, від *πέντε* – п'ять і *γραμμή* – риска, лінія); **додekaедр** (грец. *δώδεκα* – дванадцять і...εδρ); **номографія** (грец. *νόμος* – закон і...графія) тощо.

У математичній термінології може мати місце не тільки пряме запозичення з латинської і грецької мов, а й через посередництво інших мов, наприклад, з французької: **формалізм** (франц. *formalisme*, від лат. *formalis* – складений за формою); **орієнтація** (франц. *orientation*, від лат. *oriens [orientis]* – схід); **комптомер** (франц. *compteur* – лічущий і...метр); з англійської: **статистика** (англ. *statistics*, від лат. *status* – стан, становище) тощо.

За будовою з-поміж математичних термінів виокремлюємо **однослівні:** **регресія** (лат.); **аксіоматика** (грец.); **елімінація** (лат.); **діагональ** (грец.); **інтеграл** (лат.); **адібата** (грец.); **терміни-словосполучення:** **модуль пружності, фокус кривої, комплексне число, квантор існування, імплікація проходження, плюс та мінус нескінченність, точка відліку координатного**

променя, інтеграл від функції, позначення градуса, біном Ньютона.

Деякі неоднослівні найменування вважають *усталеними, сталими словосполученнями*, бо їхні компоненти зберігають своє первісне лексичне значення і не мають емоційно-експресивного забарвлення, позначають одне поняття чи називають одне явище, мають сталий склад [18, с. 249–250]: *іраціональне рівняння, аналітична геометрія, інтегральне числення, модуль комплексного числа, диференціальні рівняння, теорія ймовірностей, кластерний аналіз* тощо.

Як впливає з вищенаведених прикладів, у термінології математики можуть функціонувати як інтернаціональні терміни, так і поєднання інтернаціональних термінів з національними. Цей процес «визначається позалінгвістичними факторами: часом розвитку наукового стилю в мові, спільністю історичного життя з іншими народами, напрямками культурного взаємобміну з народами світу» [14, с. 170].

Другим засобом вираження термінології математики є *невербальні (несловесні)* знаки. Їхня особливість: «несловесномовна лише форма, матеріальна зовнішність знака. А зміст невербальних терміноодиниць витлумачується засобами словесної мови» [6, с. 72]: *плюс (+), мінус (–), знак множення (x або ·), відсоток (%), тильда (~), факторіал (!), знак інтеграла (∫), знаки рівності (=, ≈, ≅), знаки нерівності (≠, >, <), знаки нескінченності (±∞), карет (~), проміле (‰)* тощо.

До розряду невербальних терміноодиниць гуртуємо *схеми, графіки, діаграми, формули*. Так, твердження, що *площа прямокутника дорівнює добутку його довжини на ширину* можна записати стисло: $S = ab$.

У математичній мові є також *семантично пусті символи: $\alpha, \beta, \gamma, \dots$, чи $A, B, C, \dots$, чи $\Delta, \delta, E, \varepsilon, Z, \eta$* тощо, які виражають поняття, не пов'язані з реальними речами і можуть вживатися «для позначення рубрик у

різних класифікаційних системах» [6, с. 72].

Ще стародавні греки і римляни розуміли, що слова – це певні знаки, які передають будь-яку інформацію. Мовознавець А.О. Білецький нагадує слова Авелія Августіна, який «висловив цю думку дуже просто: *«Слово – це знак» (verbum est signum)*» [1, с. 162], і констатує, що «шлях до створення науки про знаки поклав свого часу Г.В. Лейбніц своїм «універсальним численням», яке стало згодом основою математичної логіки» [1, с. 162].

У математиці *термінологічні символи* є графічними, «вони мають конвенційний характер, не передають звучання слів, а лише вказують на певне поняття» [2, с. 270]. Символи поєднуються зі словами («*чи*», «*та*», «*якщо...то*») і таким чином пояснюють думку, наприклад: *якщо $a < b$, то при будь-якому c : $a + c < b + c$* ; біном Ньютона – це вираз $(a+b)^n$. Несловесні засоби можуть поєднуються зі словесними: *n -й порядок; n -кутник* тощо.

Висновки. Наукова термінологія математики – це міжнародна мова науки, яка й досі слугує людству. Завдяки їй тисячі слів і термінів з'явилися в багатьох мовах і їх розуміють усі науковці світу. Тому «кожен, хто глибше запізнається з латиною, хто навчиться відчувати її дихання, так не любить, коли латину називають «мертвою мовою» [4, с. 13]. Математичні розрахунки і поняття, докази і теорії, постановки проблем і дослідження, інноваційні розв'язки і статистика у фізиці і юриспруденції, хімії і астрономії, у судноплаванні та в медицині – взагалі у будь-якій галузі науки – неможливі без математики. Тому цілком зрозумілим є функціонування термінів *математична лінгвістика, математична біологія, математична логіка, математична фізика, математична економіка, математична картографія*. Адаже математичні поняття, уявлення і символи слугують як мова, якою говорять, пишуть і думають інші науки, бо *«Nulla est doctrina sine lingua latina» (нема науки без латини)*.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білецький А.О. Про мову і мовозавство: навч. посіб. для студентів філолог. спец. вищ. навч. закладів. Київ: АртЕк, 1997. 224 с.
2. Бондар О.І., Карпенко Ю.О., Микитин–Дружинець М.Л. Сучасна українська мова: Фонетика. Фонологія. Орфоєпія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія.: навч. підр. Київ: Академія, 2006. 368 с.
3. Даниленко В.П. О месте научной терминологии в лексической системе языка // Вопросы языкознания, 1976. № 4. С. 64-71.
4. Домбровський М.Б. Латинська мова для математиків та фізиків: підручн. / М. Б. Домбровський, О.А. Вацеба, Х.І. Куйбіда, М.А. Тсомпаніс; наук. ред. канд. філол. наук Л.М. Глушенко, канд. філол. наук Б.В. Чернюх. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2015. 254 с.
5. Дорошенко С.І. Загальне мовознавство: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 288 с.
6. Зарицький М.С. Актуальні проблеми українського термінознавства: підручн. Київ: Політехніка; Періодика, 2004. 128 с.
7. Італійська книга епохи Відродження у фондах Наукової бібліотеки Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова. / упор. Є. Савельєва. Одеса: Астропринт, 2001. 88 с.
8. Книжкові пам'ятки Наукової бібліотеки Одеського національного університету: путівник./ упор. М.В. Алексеєнко, Г.В. Великодня, О.В. Полевщикова. Одеса: ОНУ, 2019. 178 с.
9. Назаренко О. Латинська мова для математиків та фізиків: рецензія на підручник // Іноземна філологія, 2012. Вип. 124. С. 305–307.
10. Онуфрієнко Г.С. Науковий стиль української мови: навч. посібн. з алгоритмічними приписами. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 392 с.
11. Осадчук М.Л. Англо-російсько-український словник математичних термінів. Вінниця: Універсум, 2006. 380 с.
12. Пономарів О.Д. Стилїстика сучасної української мови: підручн. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. 248 с.
13. Рєвак Н. Латинська мова (для неспеціальних факультетів / Н. Рєвак, В. Сулим. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2002. 240 с.
14. Русанівський В.М. Структура лексичної і граматичної семантики / АН УРСР. Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні. Київ: Наукова думка, 1988. 240 с.
15. Словник іншомовних слів. За ред. члена-кореспондента АН УРСР О.С. Мельничука. Київ: Українська радянська енциклопедія, 1974. 776 с.
16. Тадеєв В.О. Математика. Глумачний словник-довідник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 1999. 160 с.
17. Українсько-російський словник наукової термінології. За заг. ред. Л.О. Симоненко. Київ; Ірпінь: ВТФ Перун, 2004. 416 с.

18. Ющук І.П. Українська мова: підручн. Київ: Либідь, 2008. 640 с.

REFERENCES

1. Biletsky A.O. On Language and Linguistics: Teach. tool. for students philologist. spec. higher. teach. institutions. Kiev: ArtEk, 1997. 224 p.
2. Bondar O.I., Karpenko Y.O., Mykytin-Druzhinets M.L. Modern Ukrainian: Phonetics. Phonology. Orthoepy. Graphics. Orthography. Lexicology. Lexicography. Kyiv: Academy of Sciences, 2006. 368 p.
3. Danilenko V.P. The place of scientific terminology in the lexical system of language // Questions of linguistics. 1976. No. 4. P. 64-71.
4. Dombrovsky, M.B. Latin for mathematicians and physicists: textbook. / M.B. Dombrovsky, O. A. Vatsch, H. I. Kuybida, M.A. Tsopanis; of sciences. ed. Cand. philol. LL Glushchenko, Ph.D. philol. B.B. Chernyukh. Lviv: LNU Ivan Franko, 2015. 254 p.
5. Doroshenko S.I. General Linguistics: Teaching tool. Kyiv: Center for Educational Literature, 2006. 288 p.
6. Zarytskyi M.S. Actual problems of Ukrainian terminology: textbook. Kiev: Polytechnics; Periodicals, 2004. 128 p.
7. Italian book of the Renaissance in the holdings of the Scientific Library of the Odesa National University I.I. Mechnikov. Emphasis. E. Savelyeva. Odessa: Astroprint, 2001. 88 p.
8. Book memorials of the Scientific Library of the Odesa National University: a guide. Emphasis. M.V. Alekseenko, G.V. Easter, O.V. Polevshchikova. Odessa: ONU, 2019. 178 p.
9. Nazarenko O. Review of the textbook. Latin for Mathematicians and Physicists. Foreign Philology, 2012. No. 124. P. 305–307.
10. Onufrienko G.S. Scientific style of the Ukrainian language: textbook manual with algorithmic instructions. Kyiv: Center for Educational Literature, 2009. 392 p.
11. Osadchuk M.L. English-Russian-Ukrainian Dictionary of Mathematical Terms. Vinnytsia: Universe, 2006. 380 p.
12. Ponomarev O.D. Stylistics of Contemporary Ukrainian: Textbook. Ternopil: Educational Book – Bogdan, 2000. 248 p.
13. Rewak N. Latin (for non-specialized faculties / N. Rewak, V. Sulim. Lviv: LNU Ivan Franko, 2002. 240 p.
14. Rusanovsky V.M. Structure of lexical and grammatical semantics / Academy of Sciences of the Ukrainian SSR. Institute of Linguistics O.O Potebni. Kiev: Scientific thought, 1988. 240 p.
15. Dictionary of foreign words. Edited Corresponding Member of the USSR Academy of Sciences O.S. Melnychuk. Kiev: Ukrainian Soviet Encyclopedia, 1974. 776 p.
16. Tadeev V.O. Maths. Handbook. Ternopil: The educational book – Bogdan, 1999. 160 p.
17. Ukrainian-Russian Dictionary of Scientific Terminology. For the title. ed. L.O. Simonenko. Kyiv; Irpin: WTF Perun, 2004. 416 p.
18. Yushchuk I. P. Ukrainian language: textbook. Kyi v: Lybid, 2008. 640 p.

Latin and greek languages in terminology mathematics: functional aspect

A. M. Varynska, N. D. Orlova, N. M. Kornaodudova

Abstract. The article talks about the meaning of Latin and Greek in the terminology of mathematics. Brief historical information on the use of Greek and Latin languages in scientific works is given. The features of the semantics of verbal and non-verbal signs of this terminology are considered. The questions of the lexical composition of the language of mathematics are discussed. The international phonetic and derivational components of Latinisms and Greekisms in the terminology of mathematics are characterized. The presented material substantiates the need to study Latin and Greek languages for a deep understanding of both the terminology of mathematics and terminology of other sciences.

Keywords: latin language; greek language; terminology of mathematics; verbal signs; non-verbal signs.

Semantic Peculiarities of Feminine Derivatives in the Old English Language

N. Yesypenko, O. Soloviova

Chernivtsi National University named after Yuri Fedkovych

Paper received 04.04.20; Accepted for publication 20.04.20.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2020-226VIII68-15>

Abstract. The article deals with the relationship between semantics and suffixes in Old English. It has been hypothesized that suffixes that form nouns belonging to a particular gender have certain segments of meaning that differ from those of other genders during the same period of language evolution. In order to identify such features, an analysis of feminine derivatives was conducted. The analysis of semantic segments was based on identifying twenty-one semantic segments, inherent in derivatives and their bases. Our findings show that the main semantic segments characteristic of feminine suffixes include abstractions, feelings and traits of character, names of actions and results of actions.

Keywords: *Old English, semantic motivation, gender, suffixes, non-recursive derivation, semantic groups.*

Abstract. The question we are investigating within this article is the continuation of the statement offered by I. Mel'cuk who states that 'We say that agreement classes of the noun in language are genders if and only if the following eight conditions are simultaneously satisfied to a sufficient degree: ... They manifest a direct link with the biological sex of the being denoted by the noun: a noun referring to a male belongs to one class and that referring to a female to another class... Beside the sexual division, these classes do not show a sufficiently visible semantic motivation: in most cases, there is no direct link between the meaning of a noun and its gender' [4, p. 325]. But later in the same research he makes an assumption that the absence of semantic motivation for gender is not absolute. As a derivational suffix often imposes a particular gender on a derived noun and in this way establishes a correlation between meaning and gender. Even among non-derived nouns, a number of semantically related nouns can end up regrouped in the same gender under the influence of semantic analogy. Though this phenomenon is rather exceptional for gender; it is limited and disparate. To discover semantic motivation of gender for a group of nouns requires special research [4]. As Modern English has no grammatical gender it is obviously significant to explore and establish the possibility of certain gender to have a visible semantic motivation in the past and trace its influence on further periods of language evolution.

The material of the article includes 1096 nouns formed by means of suffixation (8 suffixes) in the Old English period from An Anglo-Saxon Dictionary [1]. In the analysis we focus on the suffixes and the characteristics of the bases of derivation. We believe that bases of derivation as well as derivatives can show tendencies that can explain or help us understand the further development of coined words semantic content. We have chosen feminine gender derivatives as it allows the greatest number of derivational patterns in the material under study, thus the results of investigation prove to be valid and reliable. In order to avoid possible ambiguity we analysed only non-recursive derivatives, that is we restricted our analysis to only 'one stem plus one suffix' derivatives.

To carry the analysis we have set 21 semantic groups to identify the meaning of derivatives and bases and define this process as creating a meta-language for our investigation. Some of the groups seem to be close in

meaning, for example "activity"- "state"- "result". A. Zbierska-Sawala in her work noted that the categories of action and state are intrinsically related, and in certain contexts deverbal nouns can be seen as expressing states which result from action. A result noun might then express a mental or physical state (repentance, absence, or simply a state of affairs, deficiency) [7, p. 20]. But we adhere to our meta-language with the purpose of finding possible semantic peculiarities.

The following 21 groups would be discussed in this article:

- Group 1 Notions of Humans*
- Group 2 Social Stratification*
- Group 3 Family*
- Group 4 Administration*
- Group 5 Traits of Character*
- Group 6 Feelings*
- Group 7 Skills/knowledge*
- Group 8 Age*
- Group 9 Abstractions*
- Group 10 Social Activities*
- Group 11 Physical Activities*
- Group 12 Physiological Activities*
- Group 13 Result of Actions*
- Group 14 State*
- Group 15 Religion*
- Group 16 War*
- Group 17 Animals*
- Group 18 Lifeless Objects*
- Group 19 Food/Taste*
- Group 20 Structures*
- Group 21 Locations*

As the next step of our research we conducted an analysis of all feminine suffixes on the basis of their derivatives semantic characteristics. Its aim was to establish semantic peculiarities of each suffix separately.

In the Old English period suffix **-ung** was one of the most productive suffixes used to form nouns (feminine gender) from verbs (200 verbal bases were fixed), substantival bases (110 derivatives in Old English), adjectives (34 cases) and other parts of speech (adverbs, prepositions etc.). As a result the most frequent semantic component of bases is **activity**.

The main meaning that the suffix **-ung** possesses in the Old English period is denoting **process**:

Physical Activities – 72 nouns;
e.g. N, f creóp - ung - Ø

V, s2 *creópan* -process – FEM.NOM.SG

Social Activities – 62 nouns;

e.g. N, f *hálett* -ung - Ø

V, w1 *hálettan* -process- FEM.NOM.SG

The next component of meaning characteristic of the suffix -ung is *Feelings (Gr1)*, which we define as *state*. These nouns are formed from nouns, adjectives and verbs that mostly belong to feelings, abstract notions and actions.

Feelings – 62 nouns;

e.g. N, f *prút* – ung – Ø

Adj. *prút* – being FEM.NOM.SG

One more semantic meaning of the suffix -ung is *result*.

Result – 62 nouns;

e.g. N, f *áwn* – ung – Ø

V, w2 *áwnian* – result FEM.NOM.SG

The last semantic group that has considerable representation is *abstraction*. 21 nouns with suffix -ung belong to this group.

Abstraction – 21 nouns;

e.g. N, f *wundr* -ung - Ø

N, n *wundor* – abstraction

FEM.NOM.SG

The suffix *-ness* was used to form abstract nouns from adjectives (186 cases), nouns (76 cases), verbs (64 cases) and other parts of speech (12 cases).

The most numerous semantic group of nouns coined by *-ness* is *abstraction*.

Abstraction – 50 nouns;

e.g. N, f *swær* -ness– Ø

Adj. *wundor* – abstraction FEM.NOM.SG.

The next group is *result*, which is represented by nouns coined from social and physical activities.

Result – 43 nouns;

e.g. N, f *breót* -ness– Ø

V, s2 *breótan* – result FEM.NOM.SG.

The next segment of meaning characteristic of the suffix *-ness* combines two groups: *Feelings* and *Traits of Character*. All together they account for 67 derived words.

Feelings and *character* segments are indicative for the overall semantics of the suffix, as first of all show the *anthropocentric character* of the suffix, at the same time opposing *-ness* to *-ung* in terms of their meaning specialization.

The next one is *state*. This group is represented by nouns coined from activities, adjectives, and heterogeneous words.

State – 46 nouns;

e.g. N, f *beald* -ness – Ø

Adj. *beald* – character FEM.NOM.SG.

OE *-leást* is unique as it belongs to the *privative* semantic category, which is not frequent among noun suffixes. The dictionary defines it as “suffix forming nouns denoting lack, want or absence of”; and it should be stated that this suffix is not preserved in the Modern English period.

The OE suffix works mostly with nouns of all three genders (feminine nouns – 8 cases, masculine and neuter – 9 cases each). Nouns mostly belong to *Abstraction* (9 cases) and *Character* (4 cases). Other semantic groups that interact with the suffix *Food: hlaf, wæter*; and

Skills/knowledge. Our findings also prove that concrete nouns were not used as bases for the suffix, which can work mostly with abstract and non-countable nouns.

The semantic groups of derivatives coincide with the meaning of bases. Most cases are found in:

1) *Abstraction* – 14 cases;

e.g. N, f *ár* -leást– Ø (dishonour)

N, f *ár*(honour) – lack

FEM.NOM.SG.

2) *Traits of Character* – 7 cases;

e.g. N, f *réce* -leást– Ø (carelessness)

V, w1 *récan* – lack FEM.NOM.SG.

Other semantic groups are *Skills/knowledge* and *Physiological Activities*.

A *stative* suffix *-wise* in OE as majority of feminine forming suffixes tends to create nouns with abstract meaning. Despite a scarce number of nouns bearing this suffix, a tendency to indicate abstractions is obvious.

Bases the suffix is added to denote people, religion, result, lifeless objects, geographical names and military notions. The following tendency is revealed: concrete nouns (mostly of masculine gender 10 examples) work with *-wise* to form abstract ones. The suffix is from Proto-Germanic **wison* “appearance, form, manner”.

The suffix *-wise* forms nouns belonging to the following groups: *Skills/knowledge*, *Result*, *Administration*, *Notions of Humans* and *Lifeless Objects*.

Abstraction – 6 cases;

e.g. N, f *riht* -wise – Ø (justice)

Adj. *riht* – state FEM.NOM.SG.;

The suffix *-ræden* is added to the bases denoting *People* (10 cases), *Objects* (3 cases) and *Activities* (6 cases) and forms derivatives of abstractions, result and social activity groups. Its meaning “state or condition” is predetermined by its etymology as *-ræden* comes from a noun “*ræden*” (“condition, state”), from Proto-Germanic **raidiniz* (“arrangement, ordinance, authority”). Due to its semantic peculiarities the suffix form derivatives only from nouns (35) and adjectives (2).

As to the words formed with the suffix they belong to 12 different semantic groups, but only 4 groups are represented by a valid number of derivatives. Among those groups the most numerous one is *result*.

Result – 7 cases;

e.g. N, f *cwid* -ræden – Ø (agreement)

N, m *cwild* – state FEM.NOM.SG..

The next group is *social activities* formed on the bases of social stratifications (denoting functions of different roles) and social activities.

Social Activities – 7 nouns;

e.g. N, f *þing* -ræden - Ø (advocacy)

N, n *þing* -process - FEM.NOM.SG

Other two semantic groups (*abstraction* and *traits of character*) continue the overall tendency of the suffix towards *anthropocentrism*.

Abstraction – 6 cases;

e.g. N, f *teón* -ræden – Ø (wrong)

N, m *teón* – state FEM.NOM.SG.

The *stative* suffix *-wist* is from a combining form of Old English *wist* (“being”), akin to Old English verb *wesan* (“to be”). The semantic content of the suffix relates to *existence* in various forms *abstract* like “existence”

itself, *food* to support it, *result* like “stability” and “protection”, and *structures* to protect existence.

The peculiarity of the suffix in comparison to other feminine suffixes is that it more willingly works with simple prepositions of common Indo-European origin like OE *samod* - Indo-European **sm̥-* (together). Other parts of speech that are used for coining new words are nouns and verbs.

The suffix coins nouns belonging to the following groups:

Result – 4 cases;

e.g. N, f *mund* -wist – Ø (protection)
N, f *mund* – state FEM.NOM.SG..

Abstract – 2 cases;

e.g. N, f *ed* -wist – Ø (existence)
Adj. *ed* – state FEM.NOM.SG.;

Food – 3 cases;

e.g. N, f *dæg* -wist – Ø (daily food)
N, m *dæg* – state FEM.NOM.SG.;

The suffix **-þu** forms abstract nouns from verbs (2 cases), adjectives (10 cases) and nouns (8 cases). It can be noted that the number of semantic groups is low in comparison with other suffixes (7 groups only) and nouns denoting abstraction, feelings and character prevail in the data in question.

Feelings – 4 cases;

e.g. N, f *wrǣþ* -þu – Ø (anger)
N, f *wrǣþ* – abstraction FEM.NOM.SG.;

Abstract – 8 cases;

e.g. N, f *earn* -þu – Ø (misery)
Adj *earn* – abstraction FEM.NOM.SG..

The etymology of suffix “-stow determines the meaning of location in its derivatives. It is from *stōw* (“place”), from Proto-Germanic *stōwō (“place”), from Proto-Indo-European **stehw-* (“to set, place”). Thus, the semantic groups that are characteristic of the suffix are *Structures, Locations, War, Religion*.

Structures – 9 cases;

e.g. N, f *wíc* -stow – Ø (dwelling)
N, n *wíc* – location FEM.NOM.SG.;

Locations – 18 cases;

e.g. N, f *hege* -stow – Ø (hedged place)
N, m *hege* – location FEM.NOM.SG.

The overall analysis of feminine derivatives in the Old English period shows certain tendencies, which are easy to be shown on Chart 1, which is the visual representation of the number of suffixes and semantic components they bring into play in the derived feminine nouns (from 1 to 21).

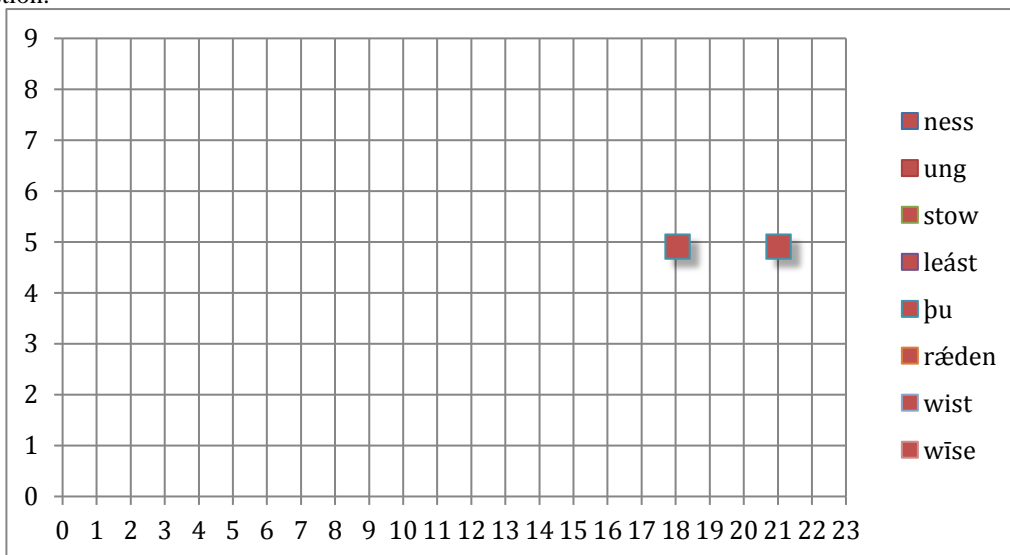

Chart 1. Feminine Suffix Semantization

Thus, within the scope of our analysis we may define the following semantic segments of feminine derivatives as primary: *Traits of Character, Feelings, Abstractions, Result of Actions*. Secondary segments are *Social Activities, Physical Activities, Structures*.

It definitely proves the fact that feminine derivatives in Old English show a certain tendency towards abstraction and anthropocentrism, almost ignoring semantic components connected with *Administration, Social Stratification, and Lifeless Objects* etc.

Simultaneous analysis of bases the feminine suffixes work with in the Old English period shows the following:

- the most frequent semantic group among bases is *Activities* (Social, Physical and Physiological) due to the productivity of suffixes -ness and -ung;

- the next group represents *Abstractions* (feelings and traits of character);

e.g. N, f *ge-gearw* -ung -ness - Ø (preparation)

- *Lifeless Objects* are also used to coin feminine nouns in Old English;

- suffixes under analysis work well with nouns denoting *Result*.

As we can see the formation of **abstraction segment** in the Old English contradicts to the statement of R. Lieber that affixes do not add semantic content that is already available within a base word (simplex or derived) [3, p. 161]. This statement is in turn based on I. Plag’s work where he suggests another semantic restriction on affixation, this time a somewhat more general one: we should not expect to find suffixes that form abstract nouns which attach to other suffixes which form abstract nouns [5, p. 76]. This Old English deviation from the general rule requires a detailed research. Our brief analysis of Old English suffixes suggests that redundancy in derivation is possible for base + suffix and for base+suffix+suffix:

RESULT- N, n *gearwe* (clothing) – ABSTRACT- ABSTRACT FEM.NOM.SG.

Conclusion. The analysis of Old English derivation has yielded a number of significant results. First, in the Old English period the most productive gender in terms of word-formation was feminine. All analysed derivatives were coined from nouns of all three genders, adjectives, verbs, adverbs, and other parts of speech.

Secondly, we can state that each suffix though having a number of semantic components realized has a certain focal meaning. This focal meaning has sometimes additional aspects and depends upon the feminine gender suffixes peculiarities and etymology of the suffix. It means that not all of domains of usage could be distinguished as primary. The results indicate that majority of suffixes would reveal 3 – 5 semantic segments, while a limited amount of suffixes bring about 7 – 9 segments.

Semantic components characteristic for certain sets of suffixes in the Old English period are analysed, with *Abstractions* being the leader in terms of its coinage productivity. No less important are *Feelings* and *Traits of Character. Result of Actions* as well as secondary semantic components like *Social Activities* and *Physical Activities*; they reveal the recurrent use of verbal bases for feminine suffixes.

The bases used to coin feminine nouns denoted *Activities, Abstractions, Lifeless Objects* and *Results of Actions*.

We define the study of semantic peculiarities of masculine and neuter derivatives as the further steps of our research, as the complex analysis would provide a broad outlook on the issue of derivational semantics.

REFERENCES

1. Bosworth, J. and T. N. Toller. 1973 (1898). An Anglo-Saxon Dictionary. Oxford: Oxford University Press.
2. Kastovsky, Dieter. 2006. Typological changes in derivational morphology. In Ans Van Kemenade & Bettelou Los (eds.), The handbook of the history of English, pp. 151-177. Oxford: Blackwell.
3. Lieber, Rochelle. 2004. Morphology and lexical semantics. Cambridge ; New York : Cambridge University Press.
4. Mel'čuk, Igor. 2006. Aspects of the theory of morphology. / by Igor Mel'čuk; edited by David Beck. Berlin: Mouton de Gruyter.
5. Plag, Ingo. 1999. Morphological productivity: structural constraints in English derivation (Topics in English Linguistics, 28). Berlin and New York: Mouton de Gruyter.
6. Pounder, Amanda. 2000. Processes and paradigms in word-formation morphology. Berlin: Mouton de Gruyter.
7. Zbierska-Sawala, Anna. 1992. Semantic Aspects of Derivational Affixation in the AB Language. Frankfurt/Mainz: Peter Lang.

Editor-in-chief: Dr. Xénia Vámos

The journal is published by the support of
Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe

Készült a Rózsadomb Contact Kft nyomdájában.
1022 Budapest, Balogvár u. 1.
www.rcontact.hu